

159552

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

DAVRANIŞ DENETİMİ AİLE EĞİTİM PROGRAMININ ANNELERİN
DAVRANIŞSAL İŞLEM SÜREÇLERİNİ KAZANMALARINA ETKİSİ

(Doğrudan Öğretim Yaklaşımı İle Sunulan)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Yusuf Ziya TAVİL

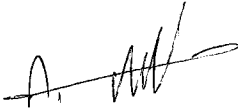
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nihal VAROL

Ankara-2005

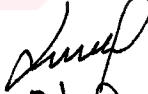
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

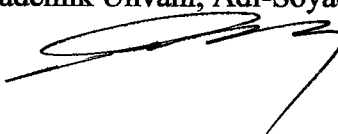
Yusuf Ziya TAVİL'e ait **“Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Annelerin Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi”** isimli çalışma, jürimiz tarafından Özel Eğitim Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan... Prof. Dr. Nihal Varol.....
Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye... Prof. Dr. Aysegül Ataman.....
Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye... Prof. Dr. Mehmet Öziş.....
Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye... Prof. Dr. Lâlife Büyük.....
Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı

Üye... Prof. Dr. Gönül Akcamak.....
Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, ev ortamına uygun olmayan davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve aile eğitim programının sonunda, ev ortamına uygun olmayan davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan annenin, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun ev ortamına uygun olmayan davranışını azaltıp azaltamadığını belirlemektir.

Bu çalışmada, tek denekli deneysel desenlerden "AB Deseni" kullanılmıştır.

Araştırmanın deneklerini, Özel Barış Özel Eğitim Merkezine devam eden zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin annelerinden 6 anne ve bu annelerden aile eğitim programı sonucunda, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan ve evde kamera çekimi için gönüllü olan bir anne ve çocuğu oluşturmuştur.

Araştırmada verilerin toplanabilmesi için, aile görüşme formu, scatter plat kaydı, anekdot kaydı, video kamera, televizyon, hedef davranış kayıt formu, pekiştireç belirleme formu, kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı, işlemlere ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı kullanılmıştır.

Araştırmanın deney sürecinde, geliştirilen aile eğitim programının uygulanması öncesinde araştırma kapsamına dahil edilen 6 annenin, çalışmada kazanması amaçlanan kavram ve işlem süreçlerinde üç ayrı oturumda grup olarak başlama düzeyleri belirlenmiştir (A). Annelerin başlama düzeylerinin belirlenmesinin ardından, gruba 6 oturumluk aile eğitim programı uygulanmıştır (B).

Aile eğitim programının tamamlanmasından sonra davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan ve evde kamera çekimi için gönüllü olan bir annenin çocuğunun ev ortamına uygun olmayan davranışının ve bu davranışın uyuşmayan davranışının başlama düzeyi belirlenmiştir. Başlama düzeyi verilerinin belirlenmesinin ardından, anne programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak sağaltım programını uygulamıştır.

Araştırmada, araştırma verileri, grafiksel olarak gösterilmiş ve grafikler niteliksel olarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular şu şekildedir;

- Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın uygulanması sonunda araştırma kapsamına dahil edilen anneler, programda ele alınan kavram ve işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, ele alınan kavram ve işlem süreçlerinin kazanılmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

- I no'lu annenin, kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğun yayılarak okuma yazma davranışını azaltabildiği ve dik oturarak okuma yazma davranışını arttırabildiği izlenimi edinilmektedir.

SUMMARY

General purpose of this study is to determine if mothers can acquire the needed concepts and procedures as a result of the implication of family training program presented by Direct Instruction Method aiming managing the behaviours and also if mothers who acquired the needed concepts and processes can control the inappropriate behaviours at home and lessen them.

The design used in this study is “AB design” which is one of the single subject experimental designs.

The subjects of this study are six of the mothers of mentally handicapped children are the students of Private Barış Special Education Center and one of those mothers who has gained the needed concepts and processes to control the behaviours as a result of implication of the family training program volunteered for video recording at home of her and her child.

To collect the data family interview form, scatter plot record, anecdotes record, video-camera, television, target behaviour record form, reinforcement determination form, concept related criterion reference test and process related criterion reference test were used.

During the experiment process of the study, before the implication of the family training program, the baselines of the concepts and processes of the family training program which aimed to be gained by the six mothers were determined (A). After determining the baselines of the mothers', six sessioned family training program were implied to them (B).

After the completion of the implication of family training program the mother with the needed concepts and processes to control the behaviours as a result of the implication of the family training program volunteered for video recording and

impered the treatment program to her child by using these gained concepts and processes after the determination of the baseline data. Before this implication the mother's child's inappropriate behaviours' at home and its incompatible behaviours' baseline were determined.

Graphical analysis were used in evaluating the obtained data.

The findings are as follows;

At the end of the implication of the Family Training Program Presented by Direct Instruction Method to Control the Behaviours, mothers involved in the study realized all the sub-purposes of the concepts and processes in the study. As a result, The Family Training Program Presented by Direct Instruction Method to Control the Behaviours given the impression that the concepts and processes in the program can be gained.

-Mother number I given the impression that by using the concepts and processes gained by the implication of the family training program, lessens the inappropriate reading-writing behaviours and increases the appropriate reading-writing behaviours of her child.

TEŞEKKÜR

Araştırmanın planlanması, uygulanması ve raporlaştırılması aşamalarında eleştiri ve katkıları ile yol gösteren ve düşünce düzeyimi geliştiren danışmanım Doç. Dr. Sayın Nihal VAROL'a teşekkürlerim sonsuzdur. Ayrıca, araştırmanın planlanması, uygulanması ve raporlaştırılması aşamalarında eleştiri ve katkıları ile yol gösteren Prof.Dr. Sayın Latife BIYIKLI ve Prof. Dr. Gönül AKÇAMETE'ye sonsuz teşekkür ederim.

Programın geliştirilme ve uygulanması aşamasında öneri ve düşüncelerini esirgemeyen Prof. Dr. Sayın Mehmet ÖZYÜREK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmanın her aşamasında yanımda olan ve destekleyen hayat arkadaşım Dr. Müge TAVİL'e ve dünyaya gelişle hayatımı değiştiren ve ona olan ilgimin araştırmaya kaymış olmasını büyük bir anlayışla karşılayan canım oğlum Ata Ziya TAVİL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma boyunca üstlerine düşen sorumlulukları tüm gayretleri ile yerine getiren sevgili annelere sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulanması aşamasında kurumlarını açarak bana her türlü desteği veren Özel Barış Özel Eğitim Kurumu yönetici ve öğretmenlerine teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulanması süresince Özel Barış Özel Eğitim Kurumundaki her türlü düzenlemeyi yapan ve hiçbir desteği esirgemeyen Sayın Emine GÜLTEKİN'e ve Sayın Eylem Handan IŞIK'a teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmada kullanılan film materyallerinin hazırlanmasında elindeki bütün imkanları seferber eden Doç.Dr. Sayın Hale KÜNÜÇEN'e teşekkür ederim.

Her zaman manevi desteği ve düşünceleri ile yanımda olan ve araştırmanın güvenilirlik çalışmasına katkıda bulunan Öğr.Gör. Sayın Ersin Ufuk TİMUÇİN'e teşekkür ederim.

Araştırmanın tamamlanması için beni sürekli motive eden annem, babam ve kardeşime teşekkür ederim.

Yusuf Ziya TAVİL

Ankara-2004

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	ii
SUMMARY.....	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xv
 BÖLÜM I – GİRİŞ.....	 1
1.1.Problem.....	1
1.2.Amaç.....	5
1.3.Önem.....	8
1.4.Sınırlılıklar.....	9
1.5.Tanımlar.....	10
 BÖLÜM II – KAYNAK TARAMASI.....	 12
2.1.Aile ve Aile Eğitimi	12
2.1.1.Aile Eğitimi ve Önemi.....	14
2.1.2.Aileye Götürülecek Hizmet Çeşitleri.....	15
2.1.2.1.Bilgi Verici Danışmanlık.....	16
2.1.2.2.Psikolojik Danışmanlık.....	16
2.1.2.3.Aile Eğitim Programları.....	17
2.1.3.Aile Eğitim Programı Çeşitleri.....	18
2.1.3.1.Programa Katılan Kişi Sayısına Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları.....	18
2.1.3.1.1.Grup Eğitimi Yoluyla Düzenlenen Aile Eğitim Programları.....	19
2.1.3.1.2.Bire-Bir Eğitim Yoluyla Düzenlenen Aile Eğitim Programları.....	20
2.1.3.2.Programların Uygulandığı Ortama Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları.....	20
2.1.3.2.1.Eve Dayalı Aile Eğitim Programları.....	20
2.1.3.2.2.Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları.....	23
2.1.3.2.3.Ev ve Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları.....	23

2.1.3.3.Programın Amacına Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları.....	24
2.1.3.3.1.Anne-babalara Uygulamalı Davranış Analizi İlke ve İşlem Süreçlerini Kazandırmaya Yönelik Aile Eğitim Programları.....	24
2.1.3.3.2.Anne-babalara Çocuklarına Beceri ve Kavram Öğretmeyi Kazandırmaya Yönelik Aile Eğitim Programları.....	26
2.1.4.Aile Eğitim Oturumlarının Planlanması ve Uygulanması.....	27
2.1.4.1.Aile Eğitim Oturumlarının Planlanması.....	27
2.1.4.2.Aile Eğitim Oturumlarının Uygulanması.....	28
2.1.4.2.1.Ödevlerin Kontrol Edilmesi ve Öğretime Hazırlık.....	28
2.1.4.2.2.Öğretim Süreci.....	29
2.1.4.2.3.Ödev Verilmesi.....	29
2.2.Doğrudan Öğretim Yaklaşımı.....	30
2.3.Uygulamalı Davranış Analizi ve Uygun Olmayan Davranışların Pekiştirme İle Azaltılması.....	34
2.3.1.Uygun Olmayan Davranışların Pekiştirme ile Azaltılması.....	35
2.3.1.1.Diğer Davranışların Ayrımlı Pekiştirmesi İşlem Süreçleri.....	35
2.3.1.2.Uygun Davranışların Ayrımlı Pekiştirmesi İşlem Süreçleri.....	36
2.3.1.3.Seyrek Yapılan Davranışların Ayrımlı Pekiştirmesi İşlem Süreçleri...	37
2.3.1.4.Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirmesi İşlem Süreçleri.....	38
2.4.Film Materyalleri.....	39
2.5.Aile Eğitim Programlarıyla İlgili Yapılan Araştırmalar.....	41
2.5.1. Yurtdışında Aile Eğitim Programları ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	41
2.5.2. Ülkemizde Aile Eğitim Programları ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	57
BÖLÜM III – YÖNTEM.....	54
3.1.Araştırma Deseni.....	54
3.1.1. AB Deseni ve Genel Özellikleri.....	54
3.1.2.Araştırmada AB Deseninin Uygulanması.....	56
3.2.Denekler ve Seçimi.....	57
3.3.Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	59
3.3.1.Kavramlara İlişkin Ölçü Araçları.....	59

3.3.1.1.Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	60
3.3.1.2.Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	60
3.3.1.3.Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	61
3.3.1.4.Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	61
3.3.1.5.Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	62
3.3.1.6.Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	62
3.3.1.7.Kavramlara İlişkin Ölçü Araçlarının Kayıt Çizelgelerinin Geliştirilmesi.....	63
3.3.1.8.Kavramlara İlişkin Ölçü Araçlarının Puanlanması.....	63
3.3.2.İşlemlere İlişkin Ölçü Araçları.....	64
3.3.2.1.Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	65
3.3.2.2.Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	65
3.3.2.3.Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	66
3.3.2.4.İşlem Süreçlerine İlişkin Ölçü Araçlarının Puanlanması.....	67
3.3.3.Aile Görüşme Formu ve Uygulanması.....	67
3.3.4.Scatter Plat Kayıt Formu ve Uygulanması.....	68
3.3.5.Anekdot Kaydı.....	68
3.3.5.1.Video Kamera ve Kullanılması.....	69
3.3.5.2.Televizyon ve Kullanılması.....	69
3.3.5.3.Anekdot Kayıt Formu ve Kullanılması.....	70
3.3.6.Hedef Davranış Kayıt Formu.....	70
3.3.6.1.Tüm Süre Kayıt Formu ve Kullanılması.....	71
3.3.7.Pekiştireç Belirleme Formu	72
3.4.Araştırmada Toplanan Verilerin Gözlemciler Arası Güvenirliğini Belirleme....	72
3.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı.....	73
3.5.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Geliştirilmesi.....	73
3.5.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Kapsamı.....	74
3.5.2.1.Aile Eğitim Oturumlarında Ele Alınan Konular.....	74

3.5.2.2.Aile Eğitim Oturumlarının Genel Formatı.....	75
3.5.2.2.1.Ödevlerin Kontrol Edilmesi ve Öğretime Hazırlık.....	75
3.5.2.2.2.Öğretim Süreci.....	76
3.5.2.2.2.1.Açık Anlatım Yöntemiyle Kavramların Öğretim Süreci.....	76
3.5.2.2.2.2.Doğrudan Öğretim Yöntemiyle İşlem Süreçlerinin Öğretim Süreci.....	77
3.5.2.2.3.Ödevin Verilmesi.....	78
3.5.3.Aile Eğitim Oturumlarında Kullanılan Öğretim Araçlarının Geliştirilmesi.....	79
3.5.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Ön Uygulaması.....	80
3.6.Deney Süreci.....	80
3.6.1.Annelere Kavram ve İşlem Süreçlerini Kazandırmaya Yönelik Deney Süreci.....	80
3.6.1.1.Başlama Düzeyi Belirleme.....	80
3.6.1.1.1.Ortam Düzenlemesi.....	80
3.6.1.1.2.Başlama Düzeylerinin Belirlenmesi.....	81
3.6.1.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının Uygulanması.....	82
3.6.1.2.1.Ortam Düzenlemesi.....	82
3.6.1.2.2.Açık Anlatım Yöntemine Göre Kavram Öğretimi.....	83
3.6.1.2.3.Doğrudan Öğretim Yöntemine Göre İşlemlerin Öğretimi.....	85
3.6.2.Annenin Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak Çocuğunun Uygun Olmayan Davranışını Azaltmaya Yönelik Deney Süreci.....	89
3.6.2.1.Başlama Düzeyi Belirleme.....	90
3.6.2.1.1.Hedef Davranışların Belirlenmesi.....	90
3.6.2.1.1.1.Anne ile Görüşme.....	90
3.6.2.1.1.2.Scatter Plak Kaydı.....	90
3.6.2.1.1.3.Anekdot Kaydı.....	91
3.6.2.1.2.Hedef Davranışlar.....	91
3.6.2.1.3.Hedef Davranışların Başlama Düzeylerinin Belirlenmesi.....	92

3.6.2.2.Sağaltım Aşaması.....	93
3.7.Verilerin Analizi.....	95
BÖLÜM IV – BULGULAR VE YORUMLAR.....	97
4.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, Her Bir Annenin Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	98
4.1.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, I No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	98
4.1.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, II No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	101
4.1.3.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, III No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	104
4.1.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, IV No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	107
4.1.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, V No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	110
4.1.6. Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, VI No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	113
4.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, Her Bir Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	116
4.2.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, I No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	116

4.2.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, II No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	119
4.2.3.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, III No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	122
4.2.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, IV No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	125
4.2.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, V No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	128
4.2.6.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, VI No’lu Annenin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	131
4.3.1.I No’lu Annenin Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak Çocuğunun Uygun Olmayan Davranışlarını Kontrol Edip Edemediğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	134
4.3.1.1. I No’lu Anne’nin Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak, Çocuğunun Yayılarak Okuma-Yazma Davranışını Azaltıp Azaltmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	134
4.3.1.2. I No’lu Annenin Aile Eğitim Programıyla Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak, Çocuğunun Yayılarak Okuma-Yazma Davranışının Uyuşmayan Dik Oturarak Okuma ve Yazma Davranışını Arttırıp Arttıramadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	136
BÖLÜM V – ÖZET, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	138
5.1.Özet.....	138
5.2.Tartışma.....	140
5.3.Öneriler.....	148
5.3.1.Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	148

5.3.2.İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	149
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	159

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik No	Grafik Adı	Sayfa
1	I No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	99
2	II No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	102
3	III No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	105
4	IV No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	108
5	V No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	111
6	VI No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	114
7	I No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	117
8	II No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	120
9	III No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	123
10	IV No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	126
11	V No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	129
12	VI No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	132
13	I No'lu Annenin Çocuğunun Yayılarak Okuma - Yazma Davranışını Azaltıp Azaltmadığına İlişkin Grafik	134
14	I No'lu Annenin Çocuğunun Dik Oturarak Okuma Yazma Davranışını Arttırıp Arttıramadığına İlişkin Grafik	136

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. PROBLEM

Aile, insanoğlunun çevresiyle ilk etkileşimini başlattığı ve ilk öğrenmelerini gerçekleştirdiği toplum birimidir. Ev ve toplum içinde başkalarına bağımlı olmadan gereksinimlerin karşılanabileceği ve toplumsal kaynaklardan yararlanmaya hizmet edebilecek nitelikteki birçok beceri ya da bu beceriler için önkoşul nitelik taşıyan başka beceriler, ilk olarak aile ortamında ailedeki diğer bireyler ile etkileşimde bulunarak öğrenilmeye başlanır. Bu öğrenmeler, aynı zamanda, okulda kazandırılması amaçlanan becerilerin önkoşul becerilerini oluşturduğundan, çocuğun okulda ödüllendirilerek uygun davranışlarının sürmesini ve yeni uygun davranışlar kazanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda, ailenin, tüm çocukların yaşamında önemli bir rolü bulunmaktadır (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Vuran 1997; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 1999).

Normal olarak ifade edilen çocukların aileleri çocuklarının davranışlarını kontrol edebilmeleri ve yeni kavram ve becerileri nasıl öğreteceklerine ilişkin birçok yazılı kaynağa ulaşabilmekte ve okulda kazanılması amaçlanan becerileri var olan okul öncesi kurumlar aracılığı ile kazanabilmektedirler.

Yetersizlikten etkilenmiş olarak ifade edilen çocuklar, niteliksel bakımdan normal olarak ifade edilen çocuklardan farklı değildir yani özde diğer çocuklar gibidir. Ancak, niceliksel bakımdan normal çocuklardan farklılık gösteren yani bazı davranışları daha az ya da daha çok yapan çocuklardır (Özyürek 2000). Bu anlamıyla bakıldığında, yetersizlikten etkilenmiş çocukların aileleri, çocuklarının toplumda

bağımsız şekilde işlevde bulunmaları için gerekli kavram ya da becerileri kazanabilmelerinde, normal olarak nitelendirilen çocukların ailelerinden daha fazla öneme sahiptirler. Ancak, yetersizlikten etkilenmiş çocukların ailelerinin, çocuklarının davranışlarını kontrol edebilmeleri ve yeni kavram ve becerileri nasıl öğreteceklerine ilişkin ulaşabilecekleri kaynaklar sınırlı sayıda ve okulda kazanılması amaçlanan becerileri kazanacakları okul öncesi kurumlar mevcut değildir bu nedenle yetersizlikten etkilenmiş çocuk zamanının büyük bir kısmını evde ailesi ile geçirmektedir. Bu anlamda yetersizlikten etkilenmiş çocukların ailelerinin, çocukları bir eğitim kurumuna başlayana kadar temel becerileri ve uygun davranışları kazandırmaları ve çocuklarının okula başlamasıyla da okulda kazanılan beceri ve uygun davranışların daha kolay kazanılması ve diğer ortamlarda da gösterilmesi için, okulda yapılan öğretimi tamamlayıcı bir görev üstlenmeleri gerekmektedir (Fox ve Binder 1990 ; Gültekin 2000).

Bu anlamda bakıldığında zaman, yetersizlikten etkilenmiş çocukların ailelerine çocuklarına yeni kavram ve becerileri nasıl öğreteceklerini kazandırmak gerekmektedir. Araştırmalar, normal ve özellikle yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin, çocuklarına yeni beceriler öğretmelerinin, öğretilen becerilerin evde de sürdürülmesini sağlamalarının ve onların uygun olmayan davranışlarını kontrol edebilmelerinin, aileye, çocuğa ve eğitim sürecine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir (Akkök 1984; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000).

Ancak, anne-babaların, çocuklarına yeni kavram ve becerileri öğretmelerinin önkoşulunu, çocuklarının davranışlarını kontrol edebilmeleri oluşturmaktadır. Araştırmalar, anne-babaların çocuklarının davranışlarını kontrol etmede zaman zaman yetersiz kaldıkları, zorlandıklarını ve davranışları kontrol etmek için eleştirilere ya da cezaya yer verdikleri gözlenmektedir. Ancak, ceza, uygun anlamıyla kullanılmış olsa bile yalan söyleme, hile yapma, okuldan kaçma gibi bir takım yan etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle cezanın kullanılması önerilmemektedir (Walker ve Shea 1984 ; Alberto ve Troutman 1986; Sisson ve Dixon 1986 ; Gay

1987; Kelly ve Bushell 1987 ; Friman ve Altman 1990 ; Miner 1991 ; DeMario ve Crowle 1994 ; Özyürek 1996).

Davranışların kontrol edilebilmesi, ceza kullanılarak olumsuz davranışların azaltılması yerine, olumlu davranışların pekiştirme kullanarak arttırılmasıyla da mümkün olabilmektedir (Walker ve Shea 1984 ; Alberto ve Troutman 1986; Sisson ve Dixon 1986 ; Gay 1987; Kelly ve Bushell 1987 ; Friman ve Altman 1990 ; Miner 1991 ; DeMario ve Crowle 1994 ; Özyürek 1996). Böylece, hem ceza kullanılmasının istenilmeyen yan etkileri ortadan kaldırılabilen hem de kişiye olumlu bir takım davranışların kazandırılması mümkün olabilmektedir (Özyürek 1996).

Bu nedenle, anne-babalara özellikle de yetersizlikten etkilenmiş çocukların anne-babalarına, çocuklarının davranışlarını kontrol etme becerilerinin kazandırılması gerekmektedir. Bu da, ancak sistematik olarak sunulan aile eğitim programları aracılığı ile gerçekleşebilmektedir (Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000).

Çok fazla sayıda ve farklı gereksinimleri bulunan yetersizlikten etkilenmiş çocuklar söz konusu olduğunda, ailelere sürekli olarak kullanabilecekleri düzeltme yöntemlerini kazandırmaya yönelik eğitimin, onlara karşılaştıkları yeni problemleri de çözebilecekleri bilgi ve becerileri kazandıracağı savunulmakta ve bu anlamda aile eğitiminde amacın, anne-babanın öğretmen rolü üstlenmesinden çok doğal süreç içerisinde çocuklarının davranışlarını kontrol etmek ve nasıl öğreteceklerini öğretmek olduğu belirtilmektedir (Akçamete 1989 ; Fox ve Binder 1990 ; Vuran 1997).

Günümüzde aile eğitiminde davranışçı yaklaşımın yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1999 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000). Davranışçı yaklaşıma göre, davranışların, davranışın öncesinde yer alan ve davranışı izleyen çevresel uyarılar tarafından kontrol edildiği göz önüne alınırsa, anne-babaların, çocukların

davranışlarının öncesinde yer alan ve davranışı izleyen tepkilerinin değiştirilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır (Özyürek 1996). Bu anlamda, davranışçı yaklaşım, aile eğitiminde, davranışların anlaşılması ve kontrol edilmesi için ebeveynlere uygulamalı davranış analizinin ilke ve işlem süreçleri ile çocuklarına beceri ve kavramları nasıl öğreteceklerini kazandırmak amacıyla kullanılabilmektedir (Elksnin ve Elksnin 1991). Ayrıca, davranışçı yaklaşıma dayalı aile eğitim programlarının ailelere uygulanmasında da, aile eğitimi yapan kişiler, davranışçı yaklaşımın ilke ve işlem süreçlerini kullanarak, ailelerin davranışlarını kolaylıkla kontrol edebilmektedirler (Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Alberto ve Troutman 1986 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1997).

Davranış ilkeleri, davranışla davranışı kontrol eden değişkenler arasındaki temel işlevsel ilişkiyi betimler. Pekiştirme, davranışın sonuçlarının davranışın ileride olma olasılığını arttırdığı şeklindeki düzenli bir ilişkiyi betimleyen davranış ilkesidir. Dönüştürülebilir sembol sistemi, ayrımlı pekiştirme, sosyal ödüllerin verilmesi pekiştirme ilkesinden türemiş işlem süreçleridir. Davranış ilkelerinden bir diğeri de ceza ilkesidir. Ceza, davranışın sonuçlarının, davranışın ileride olma olasılığını azalttığı şeklindeki düzenli bir ilişkiyi betimlemektedir. Mola, tepkinin bedeli, uyuşmayan davranışların pekiştirmesi ceza ilkesinden türemiş işlem süreçleridir (Özyürek 1996).

Kişilere, kavram ve işlem süreçlerinin kazandırılmasında farklı öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden bir tanesi de dayanaklarını davranışçı yaklaşımdan alan ve okuma, matematik, hayat bilgisi vb. derslerde kavram ve işlem süreçlerinin kazanılmasında etkili olduğu belirtilen doğrudan öğretim yaklaşımıdır (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Doğrudan öğretim yaklaşımında kavram kazandırılırken açık anlatım yöntemi kullanılmaktadır. Açık anlatım yöntemine göre kavram öğretiminde, kavramın analizi yapılarak, ilişkili ve ilişkisiz nitelikler kolaydan zora doğru sıraya konularak öğretim basamakları oluşturulmaktadır. Kavram, olumlu ve olumsuz örnekler ile

sunulmakta, doğru tepkiler pekiştirilmekte, yanlış tepkiler görmezden gelinerek tekrar sunu yapılmaktadır (Lee 1988 ; Varol 1992 ; Varol 1996 ; Kırcaali-İftar, Birkan ve Uysal 1997 ; Alptekin 2000). Doğrudan öğretim yaklaşımında işlem süreçleri kazandırılırken doğrudan öğretim yöntemi kullanılmaktadır. İşlem süreçlerinin bağımsız olarak uygulanabilmesi için, öğretilecek beceriyle ilgili model olunması ve dönüt ve düzeltmeler vererek alıştırmalar yaptırılması gerekmektedir (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999 ; Güzel 1999).

Ülkemizde, aile eğitimi ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, kuruma ya da eve dayalı olarak planlandığı ve grup ya da bire-bir eğitim yoluyla uygulandığı görülmektedir. Grup eğitimi yoluyla uygulanan aile eğitimi ile ilgili araştırmaların, var olan bir eğitim programını uygulama becerilerini annelere kazandırma ve bunun çocuk davranışlarına etkisi üzerinde odaklandığı izlenimi edinilmektedir. Ayrıca, bu programlar uygulanırken kullanılan öğretim yönteminin etkisine bakılmadığı görülmektedir. Bu anlamda bakıldığında, anne-babaların çocuklarına yeni kavram ya da beceri öğretebilmesinin önkoşulunun çocuklarının davranışlarını kontrol etmek olduğu düşünülürse, davranışları kontrol etmeye yönelik aile eğitim programı geliştirilmesine, etkili olduğu bilinen bir öğretim yöntemiyle sunulmasına ve bunun etkisinin belirlenmesine gereksinim olduğu düşünülmektedir.

Bu nedenle, araştırmanın problemini, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, annelerin, davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarına yol açmakta mıdır? sorusu oluşturmaktadır.

1.2.AMAÇ

Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemektir.

Araştırmanın genel amacını değerlendirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1.2.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, her bir annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmalarına yol açmakta mıdır?

1.2.1.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, I no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.1.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, II no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.1.3.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, III no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.1.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, IV no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.1.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, V no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.1.6.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, VI no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, her bir annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmalarına yol açmakta mıdır?

1.2.2.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, I no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, II no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.3.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, III no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, IV no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, V no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.2.6.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, VI no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açmakta mıdır?

1.2.3. I no'lu anne programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edebilmekte midir?

1.2.3.1. I no'lu anne, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun yayılarak okuma yazma davranışını azaltabilmekte midir?

1.2.3.2. I no'lu anne, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun yayılarak okuma yazma davranışının uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma yazma davranışını arttırabilmekte midir?

1.3. ÖNEM

Ülkemizde, aile eğitimi ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, kuruma ya da eve dayalı olarak planlandığı ve grup ya da bire-bir eğitim yoluyla uygulandığı görülmektedir. Grup eğitimi yoluyla uygulanan aile eğitimi ile ilgili araştırmaların, var olan bir eğitim programını uygulama becerilerini annelere kazandırma ve bunun çocuk davranışlarına etkisi üzerinde odaklandığı izlenimi edinilmektedir. Ancak, hazırlanan aile eğitim programının, anne-babalara kazandırmayı hedeflediği amaçların ne kadarını kazandırabildiğini belirlemeye yönelik bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle, bu araştırmanın, bundan sonra hazırlanacak programların bu boyutta desenlenmesine ve uygulanmasına ışık tutacağı ümit edilmektedir.

Bu araştırmada geliştirilen aile eğitimi programı, davranışçı yaklaşımı temel olarak hazırlanmıştır. Bu anlamda bakıldığında, bu araştırmada geliştirilen aile eğitimi programının bundan sonra davranışçı yaklaşıma dayalı hazırlanacak aile eğitim programlarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, aile eğitim oturumlarında kullanılan araçlar, protokol (film) materyali özelliğindedir. Bu açıdan bakıldığında, bu araştırmada kullanılan protokol materyallerinin genel özellikleri ve geliştirilmesinin, bundan sonra yapılacak çalışmalara, protokol materyalleri, genel özellikleri ve geliştirilmesi anlamında yol gösterici bir nitelik taşıyacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, aile eğitim programı aracılığı ile annelere kazandırılması amaçlanan kavramların sunumunda açık anlatım yöntemi, işlem süreçlerinin sunumunda doğrudan öğretim yöntemi benimsenmiştir. Bu çerçevede, bu araştırmanın, kavramların kazandırılmasında açık anlatım yöntemi ve işlem süreçlerinin kazandırılmasında doğrudan öğretim yaklaşımını örneklemesi anlamında bundan sonra kavram ve işlem süreçlerinin kazandırılmasına yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, gruba yönelik aile eēitim programı yürütülmüş ve düzenlemeler grup aile eēitimi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda bakıldıēında, bu araştırmanın, gerek devlete baēlı kurumlarda gerekse özel özel eēitim kurumlarında aile eēitimi yapacak kişilere grup aile eēitiminin planlanması ve uygulanması anlamında yol gösterici olacaēı düşünülmektedir.

Ülkemizde 1997 yılında yrrlēe giren 573 Sayılı zel Eēitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname gereēince, ailelerin ocuēunun eēitiminin her boyutuna aktif olarak katılması ve ailenin desteklenmesi gerekmektedir. Bu durumda bir anlamda özellikle yetersizlikten etkilenmiş çocukların devam ettikleri okullarda aile eēitimi yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle, bu araştırmanın 573 Sayılı zel Eēitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin bu anlamda işlerlik kazanmasına ve okullarda yapılacak aile eēitim çalışmalarına dayanak teşkil edeceēi ve yol gösterici bir nitelik tařıyacaēı düşünülmektedir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

1)zel Barış zel Eēitim kurumuna devam eden ve aileleri tarafından davranış problemleri olduēu ifade edilen zihinsel engelli çocuklardan 6'sının anneleriyle,

2)Programda ele alına kavram ve işlem süreçlerinin kazanılmasının ardından, kavram ve işlem süreçlerini kullanarak ocuēunun uygun olmayan davranışını azaltmada evde kamera çekimi için gönüllü olan 1 anne ve ocuēu ile,

3)İşlem süreçlerinin kazandırıldıēı oturumların, rehberli ve baēımsız uygulamalar basamaklarında, işlem süreçlerinin uygulandıēı örneklerin gruptaki anneler tarafından yapılması ile sınırlıdır.

1.5. TANIMLAR

Aile Eğitim Programı: Bu araştırmada geliştirilen ve uygulanan aile eğitim programı; davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödülleri belirleme ve kullanma, uygun olmayan davranışı görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının açık anlatım yöntemi ile ödülleri kullanma, uygun olmayan davranışı görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin, model olma, rehberli uygulamalar ve bağımsız uygulamalar basamaklarından oluşan doğrudan öğretim yöntemi ile kazandırıldığı altı oturumdan oluşan, her oturumu ödevlerin kontrol edilmesi, öğretim süreci ve ödev verilmesi bölümlerinden oluşan, öğretim sürecinde protokol materyallerinin kullanıldığı programdır.

Ceza: Davranışın sonuçlarının (izleyen olayların), davranışın ileride oluşma olasılığını azaltması (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996 ; Tavl 1996 ; Birkan 1997 ; Gültekin 2000).

Eleştiri: Uygun olmayan davranışı izleyen, uslu dur, otur, yeter artık, bıktım senden, yapma vb. sözel ifadeler.

Pekiştirme: Davranışın sonuçlarının (izleyen olayların), davranışın ileride oluşma olasılığını arttırması (Walker ve Shea 1984 ; Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996 ; Tavl 1996 ; Birkan 1997 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

Açık Anlatım Yöntemi: Kavramın, ilişkili-ilişkisiz nitelikleri, olumlu-olumsuz örnekleri, kuralların yapısı ve benzeri bilgilerin somutlaştırılarak sunulduğu, öğretmenin aktif olduğu ve ortamın öğretmen tarafından yapılandırıldığı bir yöntemdir (Lee 1988 ; Varol 1992 ; Varol 1996 ; Kırcaali-İftar, Birkan ve Uysal 1997 ; Alptekin 2000).

Doğrudan Öğretim Yaklaşımı: Öğretimi yapılan beceride, ipuçlarının aşamalı olarak geri çekilmesini içeren alıştırmalarla, öğrenciyi bağımsız hale getirmeyi

amaçlayan, model olma, rehberli uygulamalar ve bağımsız uygulamalar basamaklarından oluşan bir öğretim yöntemidir (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Yayılarak Okuma ve Yazma Davranışı: Yazı yazarken kalem tuttuğu elini sağ yanağına dayama. Çenesini, dudaklarını ya da yanağını defterin ya da masa üzerindeki diğer elinin üzerine yaslayarak yazı yazma. Yazıyı silerken, çenesini ya da yanağını diğer elinin ya da defterin üzerine yaslama. Yazı yazarken, çenesini masaya ya da diğer elinin üzerine 2-3 parmak kalacak şekilde yaklaştırma. Okurken, çenesini ya da yanağını masanın üzerindeki kollarının üzerine ya da kitaba yaslama.

Dik Oturarak Okuma ve Yazma Davranışı: Herhangi bir şeyi defteri ya da kitabı ile gözü arasında bir 25-30 cm uzaklık olacak şekilde okuma ya da yazma.

BÖLÜM II

KAYNAK TARAMASI

Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemektir.

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla; aile ve aile eğitimi, doğrudan öğretim yaklaşımı, uygulamalı davranış analizi ve uygun olmayan davranışların pekiştirilerek azaltılması, film materyalleri ve aile eğitimine yönelik yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. AİLE VE AİLE EĞİTİMİ

Aile, insanoğlunun dünyaya gözünü açtığı anda kendini içinde bulduğu ve ilişkiye geçtiği ilk toplum birimidir. İnsanlar hayatlarını bu birlik içinde başlatır, çevreleriyle ilk etkileşimlerini ve ilk öğrenmelerini bu birlik içinde gerçekleştirirler. Çocuk, ev ve toplum içinde başkalarına bağımlı olmadan gereksinimlerini karşılayabileceği ve toplumsal kaynaklardan yararlanmasına hizmet edebilecek nitelikteki birçok beceriyi ya da bu beceriler için önkoşul nitelik taşıyan başka becerileri, ilk olarak aile ortamında ailenin diğer bireyleri ile etkileşimde bulunarak öğrenmeye başlar. Bu anlamda, ailenin, tüm çocukların yaşamında önemli bir rolü bulunmaktadır (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Vuran 1997; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000).

Ailenin, çocuğun çevreyle ilk etkileşimde bulunduğu ve ilk öğrenmelerin gerçekleştiği ortam olması nedeniyle, tüm çocukların yaşamında önemli bir rolü olmasının yanında, yetersizlikten etkilenmiş çocukların aileleri, çocuklarının fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinde, normal olarak ifade edilen çocukların ailelerinden daha büyük öneme sahiptirler (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996; Gültekin 2000). Yetersizlikten etkilenmiş çocukla birlikte yaşamaları ve yetersizliğin çocuğun gelişimini etkilemesini gözlemlemeleri nedeniyle, anne-babalar çocuğun yetersizliğinin ve etkilerinin farkında olan kişilerdir (Akkök 1994 ; Fox ve Binder, 1990 ; Varol, 1996; Gültekin 2000). Bu nedenle, yetersizlikten etkilenmiş çocukların anne-babaları çocuklarının eğitsel ve gelişimsel gereksinimlerini karşılamada büyük bir öneme sahip olmaktadır (Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996).

Yapılan araştırmalar, normal ve özellikle yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin, çocuklarına yeni beceriler öğretmeleri ya da öğretilen becerilerin evde de sürdürülmesini sağlamaları, bir başka ifade ile, çocuğun eğitime katılmalarının, aileye, çocuğa ve eğitim sürecine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000). Bununla birlikte, 1960'lı yıllara kadar aileler, çocuklarının sadece fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve onların bakımı ile ilgilenen kişiler olarak görülmeleri nedeniyle, uzun yıllar boyunca çocuklarının eğitim sürecinin dışında kalmış ve sadece bilgi alıcı ve verici bireyler olarak görülmüşlerdir (Fox ve Binder 1990 ; Cavkaytar 1999). 1960'lı yıllarda, özellikle yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelerin baskı grupları oluşturarak çocuklarına eğitim olanakları sağlamaya yönelik girişimlerde bulunması ve aile katılımına ilişkin çalışmaların yaygınlaşması, ailelerin çocuklarının eğitiminin planlanması ve yasal düzenlemelere gidilmesine zemin hazırlamıştır (Varol 1996; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000).

Ailelerin, çocuklarının eğitime aktif olarak katılmaları, bir anlamda çocuklarına yeni beceri ve davranışları öğretebilmelerini gerekli kılmaktadır. Ailelerin, çocuklarına yeni bir takım beceri ve davranışları kazandırabilmeleri de, sistematik olarak sunulan aile eğitimi programları aracılığıyla gerçekleşebilmektedir.

2.1.1.Aile Eğitimi ve Önemi

Aile eğitimi, bir destek eğitim düzenlemesi olarak normal ya da yetersizlikten etkilenmiş tüm çocuklar için önemli olmaktadır (Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000). Aile eğitimiyle, hem belli bir kurumda eğitim alan hem de hiçbir eğitim kurumuna devam edemeyen çocukların yeni beceri ve davranışları kazanmalarına önemli katkıda bulunulabilmektedir. Ayrıca, çocuğun gelişimine uygun ve gelişimini hızlandıracak ortam ve koşulların hazırlanmasında, ailenin önemli rolünün olduğu açıktır. Öğretim süreci içindeki çocukların başarıları, okulda aldıkları eğitim kadar evde aldıkları destek eğitim ve bu sürece ailelerin katılımına bağlı olmaktadır (Varol, 1996 ; Vuran, 1997).

Aile eğitimi, çocukların okuldan ya da çevreden öğrendiklerinin kalıcı olmasını da sağlaması nedeniyle, normal olarak ifade edilen çocukların yanında yetersizlikten etkilenmiş çocuklar ve ailelerine de önemli derecede yarar sağlamaktadır (Vuran 1997). Çok fazla sayıda ve farklı gereksinimleri bulunan yetersizlikten etkilenmiş çocuklar söz konusu olduğunda, ailelere sürekli olarak kullanabilecekleri düzeltme yöntemlerini kazandırmaya yönelik eğitimin, yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip ailelere, büyük olasılıkla çocuklarının yeni problemlerini de çözebilecekleri bilgi ve beceriler kazandıracak savunulmaktadır (Fox ve Binder 1990 ; Vuran 1997). Bu anlamda bakıldığında, aile eğitiminde amacın, anne-babaların öğretmen rolü üstlenmesinden çok, doğal bir süreç içinde çocuklarına nasıl öğreteceklerini öğretmek olduğu açıkça görülmektedir (Akçamete 1989). Bununla birlikte, aile eğitimi, ailelerin yeni becerileri kazanmasında ve uzmanlarla birlikte etkin bir biçimde çalışmasında da yardımcı olmaktadır (Elksnin ve Elksnin 1991).

Aynı zamanda, çocukların devam ettiği eğitim kurumlarında anne-babaların eğitime katılımını sağlamak, çocuklara sunulan eğitimi kolay, etkili, kalıcı, genellenebilir ve ekonomik hale getirmekle birlikte, ailelerin çocuklarıyla birlikte olduğu zaman dilimini en iyi şekilde değerlendirmelerine de hizmet edecektir

(Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000). Yetersizlikten etkilenmiş çocukların anne-babalarının, çocuklarının eğitimine katılması, anne babaların çocuklarını herkesten daha iyi tanınması, çocuğu ile daha fazla etkileşim içinde olması, birebir eğitim eksikliğini gidermesi, öğretim ve diğer hizmetlerin masraflarını azaltması ve doğrudan eğitim hizmeti götürülemeyen çocukların eğitimini üstlenmesi açısından oldukça önemli görülmektedir (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Cavkaytar 1999). Bunların yanında, ailelerin, çocuklarının okulda öğrendiği becerileri evde sürdürmesi, pekiştirmesi ve en önemlisi çocuklarının gelişimlerine yardımcı olmaktan duydukları hoşnutluk, aile eğitiminin önemini açıkça gözler önüne sermekte ve çeşitli aile eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Fox ve Binder 1990).

2.1.2. Aileye Götürülecek Hizmet Çeşitleri

Amerika Birleşik Devletlerinde 1975 yılında aileler, gönüllü kuruluşlar ve uzmanların girişimleri sonucunda çıkartılan PL 94-142 “Tüm Engelli Çocuklar İçin Eğitim Yasası” ile tüm yetersizlikten etkilenmiş çocukların eğitim hakkından yararlanmaları ve eğitimlerine anne-babaların katılımı ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Çıkarılan bu yasayla, anne-babalar çocuklarının yeterlilikleri, yetersizlikleri ve davranışları konusunda birincil kaynak olarak kabul edilmiş, uzman eğitimciler ve anne-babalar, çocuklarının eğitimlerinin planlanmasından sorumlu hale getirilmişlerdir. PL 94-142 ile değerlendirme, yerleştirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması sürecinde aile toplantılarının düzenlenmesinin zorunlu hale getirilmesinin yanında, çocuğun eğitime başlamasından sonra da anne-babaların çocuklarının eğitiminde etkin bir duruma gelebilmelerini sağlamak amacı ile, aile eğitime yönelik düzenlemelerin gerekliliği belirtilmiştir (Snell 1983; Akçamete 1997 ; Gültekin 2000).

Ülkemizde benzer girişimin 1996 yılına denk geldiği görülmektedir. Ülkemizde 6 Haziran 1996 yılında yürürlüğe giren 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile, eğitim kurumlarının yetersizlikten etkilenmiş

çocuğun eğitiminin her boyutunda ailelerin aktif katılımını sağlaması zorunlu kılınmış ve çocukların gelişiminde ailenin önemi vurgulanarak, ailelerin çocuklarıyla birlikte yaşama becerilerini geliştirmelerine yönelik programlar düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu anlamda bakıldığı zaman 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile anne-babaların çocuklarının eğitimine katılmalarını sağlamak için destek hizmet sağlanması öngörülmektedir.

Kaynaklar incelendiğinde, yetersizlikten etkilenmiş çocukların ailelerine, çocuklarının eğitimine katılmalarına olanak sağlayacak destek hizmet çeşitlerinin “Bilgi verici danışmanlık”, “Psikolojik danışmanlık ve “Aile eğitim programları” şeklinde gruplandığı görülmektedir (Kargın 1990 ; Kuloğlu 1992 ; Gültekin 2000).

2.1.2.1. Bilgi Verici Danışmanlık

Bilgi verici danışmanlık, yetersizlikten etkilenmiş çocukların anne-babalarına çocuklarının yetersizliği, türü, nedenleri, özellikleri, eğitim programı olanakları, yasal hakları, çocukları ile etkili iletişim kurma yolları, çocuğun gelişimine nasıl katkıda bulunacakları ve davranışlarını nasıl kontrol edebileceklerine yönelik bilgi vermeyi kapsamaktadır. Bilgi verici danışmanlık ile bir grup ortamı içinde ailelerin birbirleri ve uzmanla karşılıklı etkileşimde bulunmaları sağlanmakta ve ailenin sormak istediği sorulara yer verilerek bilgi verme düzeyinde hizmet verilmektedir (Kargın 1990 ; Kuloğlu 1992 ; Küçükler 1993 ; Gültekin 2000).

2.1.2.2. Psikolojik Danışmanlık

Anne-babalar, çocuklarını yeterli ve yetersiz yönleriyle kabul edebildiklerinde, çocuklarının eğitimine daha kolay katılabilmektedirler (Snell 1983 ; Gargiulo 1985). Psikolojik danışma, anne-babaların kendileri ve çocukları ile ilgili duygularını paylaştıkları bir süreç olmakla birlikte, bu süreçte anne-babaların

kendilerini ve çocuklarını tanıyarak, çevreleriyle daha fazla ilişkiye girmeleri amaçlanmaktadır (Kuloğlu 1992 ; Küçükler 1993).

2.1.2.3. Aile Eğitim Programları

Sistematiik ve kavramsal temelli bir süreç olan aile eğitiminin amacı; aileleri, anne-babalığın değişik yönleriyle ilgili bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve beceri sahibi yapmaktır (Cavkaytar 1999). Bu genel amaç doğrultusunda, ailelerin ve çocuğun gereksinimlerine uygun hizmetlerin geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik olarak aile eğitim programları düzenlenmektedir. Aile eğitim programları, anne-babaların çocuklarına beceri ve kavramları öğretmede ve davranışlarını kontrol etmede kullanılabilecekleri etkili yöntem ve teknikleri kazanmalarını amaçlayan programlardır (Kargın 1990 ; Küçükler 1993).

Günümüzde aile eğitiminde davranışçı yaklaşımın yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1999 ; Gültekin 2000). Davranışların, davranışın öncesinde yer alan ve onu izleyen çevresel uyarılar tarafından kontrol edildiği düşünülürse, anne babaların çocukların davranışlarının öncesinde yer alan ve davranışı izleyen tepkilerinin değiştirilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır (Özyürek 1996). Bu anlamda, davranışçı yaklaşım aile eğitiminde, davranışların anlaşılması ve kontrolü için anne-babalara uygulamalı davranış analizinin ilke ve işlem süreçleri ile çocuklarına beceri ve kavramları nasıl öğreteceklerini kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır (Elksnin ve Elksnin 1991).

Çocukların davranışları üzerinde diğer yaklaşımlara oranla daha güçlü bir etkiye sahip olduğu araştırma bulguları ile desteklenmesi, araştırma literatüründe daha geniş bir yere sahip olması, araştırmaların, ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı eğitim programlarını diğer yaklaşımlara tercih eder bir izlenim verdiğini göstermesi, doğal çevrede oluşan davranış sorunlarına uygulanabilmesi, bir çok bireye aynı anda ve kısa sürede öğretilmesi, uzman olmayanların bile, bu yaklaşımın ilke ve işlem süreçlerini kolayca öğrenebilmesi ve uygulayabilmesi,

değiştirilmek ya da kazandırılmak istenen davranışların, “hasta” davranışlar değil, değiştirilmek istenen davranışlar olarak ifadelendirilmesi nedenlerinden dolayı davranışçı yaklaşımın aile eğitiminde kullanılması savunulmaktadır.(Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Alberto ve Troutman 1986 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

Davranışçı yaklaşıma dayalı aile eğitimi ile ailelerin çocuklarına bilişsel, dil, iletişim, sosyal etkileşim, özbakım, psikomotor becerilerini kazandırma ve davranış problemleri ile başa çıkabilme becerilerini kazanabildikleri belirtilmektedirler (Akkök 1984 ; Snell 1983 ; Fox ve Binder 1990 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996).

Ayrıca, davranışçı yaklaşıma dayalı aile eğitim programlarının ailelere uygulanmasında da, aile eğitimi yapan kişiler, davranışçı yaklaşımın ilke ve işlem süreçlerini kullanarak, ailelerin davranışlarını kolaylıkla kontrol edebilmektedirler (Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Alberto ve Troutman 1986 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Vuran 1997).

2.1.3.Aile Eğitim Programı Çeşitleri

Aile eğitim programları; programa katılacak kişi sayısı, programın uygulandığı ortama ve programın amacına göre çeşitli şekillerde planlanabilmektedir.

2.1.3.1.Programa Katılan Kişi Sayısına Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları

Aile eğitim programları, programa katılan kişi sayısına bağlı olarak grup ve bire bir eğitim olarak düzenlenebilmektedir.

2.1.3.1.1. Grup Eğitimi Yoluyla Düzenlenen Aile Eğitim Programları

Grup eğitimi yoluyla düzenlenen aile eğitim programları, çocukları bir eğitim kurumuna devam eden ailelerle yapılan ve anne-babaların uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerini öğrenmeleri ve çocuklarına uygulamaları yanında, çocuklarına beceri ve kavram öğretmeyi kazanmalarına da yönelik olarak planlanan programlardır. Bu tür programlarda genellikle 10-12 kişilik aile grupları oluşturulmakta ve program 8-10 hafta olacak şekilde planlanmaktadır (Akkök 1984 ; Fox ve Binder 1990 ; Varol 1996 ; Gültekin 2000).

Grup eğitimi yoluyla düzenlenen aile eğitim programlarının en önemli avantajlarından bir tanesi, anne-babaların birbirlerinden öğrenmeleri ve başarılarını paylaşmalarıdır. Bu yolla, birçok anne-baba bu çeşit grup katılımından faydalanabilmektedir (Snell 1983). Bunun yanında, grup eğitimi, ekonomik oluşu, daha çok anne-babaya hizmet götürülmesi açısından da tercih edilmektedir (Miller ; 1975 ; Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000). Ayrıca, grup öğretiminde, anne-babaların birçok problemlerinde yalnız olmadıklarını, başkalarının da bu tür problemlerinin olduğunu görmeleri, kendilerini anlayan anne-babalarla güçlü duygularını paylaşabilmeleri, birlikte çözüm üretebilmeleri ve bu çözümleri paylaşabilmeleri mümkün olabilmektedir (Cavkaytar 1999). Bununla birlikte, grup eğitimi yoluyla düzenlenen aile eğitim programlarının en büyük dezavantajlarından bir tanesi, gruptaki tüm anne-babaların gereksinimlerinin karşılanması açısından sınırlılık göstermesidir (Miller 1975). Ancak, grup eğitimi planlanırken, grupların küçük tutulmasına dikkat edilerek, anne-babaların gereksinimlerine daha fazla zaman ayrılması sağlanabilir (Miller 1975 ; Snell 1983). Aile eğitimi oturumlarının zamanı, gruba katılacak anne-babaların planları da dikkate alınarak, uzman ve anne-babalar ile birlikte planlanmalıdır. Örneğin, anne-babaların çoğu çalışıyorsa, oturumlar mesai saatleri dışında planlanmalıdır. Bunun yanında, ulaşım gibi sorunlar anne-babaların katılımını engelleyebileceği için, oturumların sıklığı da anne-babaların tercihinine bırakılmalıdır (Snell 1983). Aynı zamanda, anne-babaların kendi çocuklarına etkili bir şekilde öğretebileceklerine inanmaya başlamaları, daha sonra öğrenileceklerle ve oturumlara

ilgilerini arttıracğından, oturumlar anne-babaların günlük sorunlarına yönelik olmalı ve öğretim konularını belirlemeden önce anne-babaların ortak gereksinimleri belirlenmelidir (Snell 1983).

2.1.3.1.2. Bire-Bir Eğitim Yoluyla Düzenlenen Aile Eğitim Programları

Bire-bir eğitim yoluyla düzenlenen aile eğitim programları, anne-babalar ile uzmanın bire-bir çalıştığı programlardır. Bu tür programlar yolu ile, çocukların gereksinimleri doğrultusunda, anne-babaların uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerini öğrenmeleri ve çocuklarına uygulamaları yanında, çocuklarına beceri ve kavram öğretmeyi kazanmaları amaçlanmaktadır (Cavkaytar 1999 ; Gültekin 2000).

Bire-bir eğitim yoluyla düzenlenen aile eğitim programları, grup eğitiminin grup içindeki tüm bireylerin gereksinimlerinin karşılanması açısından getirdiği sınırlılığı ortadan kaldırmakla birlikte, zaman ve ekonomik açıdan pahalı bir uygulama olma özelliğini göstermektedir (Miller 1975 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

2.1.3.2. Programların Uygulandığı Ortama Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları

Aile eğitim programları, Paul (1981) tarafından, uygulandıkları ortama göre, eve dayalı, kuruma dayalı, ev ve kuruma dayalı olmak üzere gruplandırılmaktadır (Kargın 1990 ; Akçamete 1989 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

2.1.3.2.1. Eve Dayalı Aile Eğitim Programları

Eve dayalı aile eğitim programlarında, anne-babalar çocukların ilk ve daimi öğretmenleri olarak görülüp, ağırlıklı olarak ev, verimli bir öğretim ortamına dönüştürülmeye çalışılarak, çocuk evde eğitilmekte ve uzman-aile etkileşimi evde gerçekleşmektedir (Snell 1983 ; Cavkaytar 1999). Bu şekilde eğitimci, hem çocukla

hem de anne-babayla çalışmakta ve anne-baba çocuk iletişimini gözleyebilmektedir (Snell 1983 ; Akçamete 1989).

Eve dayalı aile eğitim programları, özellikle erken çocukluk ve okul öncesi dönemde olan ya da ağır derecede yetersizlikten etkilenmiş çocukların ve anne-babalarının eğitilmesine yönelik olarak düzenlenmektedir. Ev öğretmeni rehberliğinde, anne-babayla birlikte çocuğun gereksinimleri belirlenmekte ve bu gereksinimler doğrultusunda anne-babanın çocuğuna beceri, kavram ve uygun davranışları nasıl öğreteceğinin kazandırılması amaçlanmaktadır (Miller 1975 ; Snell 1983 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

Eve dayalı aile eğitim programlarında, düzenli olarak yapılan ziyaretlerde, anne-babanın çocuğa beceri, kavram ve uygun davranışların kazandırılmasına yönelik oturumlar; sunu, demonstrasyon, davranışın prova edilmesi ve ödev verilmesi basamaklarını içermektedir. Bu sayede anne-babaların, öğrendiklerini çocuklarına nasıl uyguladıkları ev öğretmeni tarafından gözlenmekte, dönüt ve düzeltmelere yer verilmektedir (Miller 1975 ; Snell 1983 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

Evde uygulanmak üzere düzenlenen aile eğitim programlarının bazı avantajları bulunmaktadır;

-Öğrenme, çocuğun doğal çevresinde oluşmaktadır. Anne-babalar, becerileri ve kavramları, çocuğuna doğal ortamında öğrettiğinden, öğrenilenlerin doğal ortamlara aktarımı ve genellenmesi sorun olmayabilir.

-Uzman ve anne-babalar, çocuğun davranışlarını doğal ortamlarında oluş şekliyle gözleme şansına sahiptirler. Kendi doğal ortamında çocuk için neyin nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda, anne-babalar da fikir belirteceğinden, programa anne-babaların yaşam biçimlerindeki ve değer yargılarındaki farklılıklar yansiyacaktır.

-Eğer beceriler, çocuğun ev ortamında, doğal pekiştireç olan anne-babalar tarafından öğretilirse, bu becerilerin diğer ortamlara genellenmesi ve kalıcılığının sağlanması kolaylaşacaktır.

-Ev öğretiminin başarısı, tamamen anne-babaların katılımına bağlıdır. Bu nedenle, ev ziyaretleri arasındaki sürede anne-babaların öğretim çalışmalarını evde sürdürmeleri beklenmektedir. Ev öğretimi, ancak bu şekilde uygulandığında anne-babaların etkin katılımı sağlanacaktır.

-Annenin, babanın, kardeşlerin ve diğer aile üyelerinin katılımı, gerçekçi ve ulaşılabilir bir hedef olacaktır. Öğretim, evde olduğundan, tüm aile bireylerinin öğretim sürecine katılma şansı daha fazla olacaktır.

-Uzman, hem anne-baba hem de çocukla çalıştığı için, öğretim programı kolaylıkla bireyselleştirilebilir (Miller 1975 ; Snell 1983 ; Vuran 1997 ; Gültekin 2000).

Bununla birlikte, eve dayalı aile eğitim programlarının uygulanmasında birtakım problemlerle karşılaşabilmektedir. Örneğin; anne-babalar çocuklarının bire-bir eğitime gereksinimi olduğu görüşüne katılmayabilirler. Evde, çocuğun dikkatinin dağılmamasını sağlayacak uygun ortamlar olmayabilir. Anne-babalar, diğer aile üyelerinin gereksinimlerini ihmal edebilirler (Miller 1975 ; Snell 1983 ; Cavkaytar 1999). Bunların yanında, doğrudan aile ile ilgili olmayan nedenlerden dolayı da ev öğretiminde bazı sorunlarla karşılaşılabilir. Örneğin; anne-babalar gün boyunca yoğun bir biçimde çalıştıklarından, evde bulundukları zaman sınırlı olabilir. Anne-babalar yoğun bir biçimde çalıştıklarından akşamları dinlenmeyi tercih edebilirler ya da aile, ev öğretimini engelleyecek şekilde kalabalık olabilir (Snell 1983 ; Cavkaytar 1999).

Tüm bu koşullar, ev öğretimini zorlaştıran etmenlerdir. Bu nedenle, sorunlar ve ev öğretimini engelleyecek düzeyde engellerle karşılaşıldığında, bu sorunların çözümüne ve engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alındıktan sonra

çalışmaların sürdürülmesi, anne-babalar ve çocuk için daha yararlı olabilecektir (Snell 1983).

2.1.3.2.2. Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları

Kuruma dayalı aile eğitim programlarında, ailenin eğitimi çocuğunun devam ettiği kurum tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar, resmi eğitim kurumları, özel özel eğitim kurumları ve üniversitelere bağlı özel eğitim merkezleri olabilmektedir (Akçamete 1989). Kuruma dayalı aile eğitim programlarında, anne-babalara çocuklarına beceri, kavram ve uygun davranışları kazandırmaya yönelik beceriler aile eğitim oturumları yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır.

2.1.3.2.3. Ev ve Kuruma Dayalı Aile Eğitim Programları

Ev ve kuruma dayalı aile eğitim programları, eve ve kuruma dayalı aile eğitim programlarının bir bileşimidir. İyi bir eşgüdüm gerektiren bu programlarda, çocuk hem kurumda hem de evde eğitim almaktadır. Öğretmen tarafından kurumda sağlanan eğitim uygulamalarının, anne-babalar tarafından ev ortamına ve çevreye genellenmesinin sağlanması amaçlanmaktadır (Akçamete 1989 ; Kargın 1990).

Eve ve kuruma dayalı aile eğitim programları, farklı şekilde planlanabilmektedir. Birincisi; çocuğa okulda uygulanan programın, okulda ve evde yürütülmesine yönelik genişletilmiş uygulama programlarıdır. İkincisi; okulda gerçekleştirilen bir amacın, ortam ve materyal değişikliği ile eve transfer edildiği genelleştirme programlarıdır. Üçüncü program çeşidi ise, özelleştirilmiş programlardır. Bu programlar genellikle özbakım ve ev içi becerilerinin öğretilmesine yönelik olarak evde başlatılır ve sürdürülür. Diğer bir program çeşidi ise; davranış değiştirme programıdır. Anne-babaların çocuğun ev ortamındaki uygun olmayan davranışlarını azaltmaları ve uygun davranışlarını arttırmalarına yönelik olarak düzenlenmektedir. Programlar, çocuğun bulunduğu okuldaki ev öğretmeni tarafından yürütülmektedir. Ev öğretmeni, gerektiğinde evde, anne-baba ve çocukla çalışarak programı yürütmektedir. Evde çalışmasını gerektirmeyen durumlarda ise,

oluşturduğu iletişim dosyası ve telefon görüşmeleri ile anne-babayla iletişim kurmaktadır (Miller 1975 ; McCarthy, Lund ve Bos 1998).

2.1.3.3. Programın Amacına Göre Düzenlenen Aile Eğitim Programları

Aile eğitim programları, anne-babaların uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerini kazanmaları ve çocuklarına beceri ve kavramları öğretmeyi kazandırma amaçlarına yönelik olarak planlanabilmektedir (Elksnin ve Elksnin 1991; Varol 1996 ; Gültekin 2000).

2.1.3.3.1. Anne-babalara Uygulamalı Davranış Analizi İlke ve İşlem Süreçlerini Kazandırmaya Yönelik Aile Eğitim Programları

Çocukların, yaşadıkları ortamda kabul edilebilir davranışlarda bulunarak, bağımsız bir şekilde işlevde bulunmaları ve anne-babaların çocuklarına yeni beceri ve kavramları öğretebilmeleri, öncelikle onların davranışlarını kontrol etmelerine bağlı olmaktadır. Ancak, yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip anne-babalar, genellikle çocuklarının uygun olmayan davranışlarını kontrol etmekte problem yaşadıklarını belirtmektedirler. Çok sayıda yetersizlikten etkilenmiş çocuk ve bu çocukların birbirlerinden farklı gereksinimleri olduğu göz önüne alınırsa, anne-babalara uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerini kazandırmak, çocuklarının uygun olmayan davranışlarının azalması ve uygun davranışlarının artmasına yol açacağı gibi, çocuklara yeni beceri ve kavramların öğretilmesinin önkoşulunun da sağlanması anlamına gelecektir.

Davranışçı yaklaşıma dayalı olarak anne-babalara uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerinin öğretimiyle ilgili yapılan çalışmalarda, konuların oturumlara dağıtılmasının genel olarak aşağıdaki şekilde yer aldığı görülmektedir.

1.Oturum: Anne-babalar, bir davranışı gözlenebilir, ölçülebilir terimlerle tanımlamayı ve davranışı nasıl gözleyeceklerini öğrenirler.

2.Oturum: Anne-babalar, uygun davranışları arttırmak için pekiştireçleri belirlemeyi ve uygulamayı öğrenirler.

3.Oturum: Anne-babalar, dönüştürülebilir sembol pekiştireç sisteminin ne olduğunu ve uygun davranışları arttırmak için nasıl uygulandığını öğrenirler.

4.Oturum: Anne-babalar, uygun olmayan davranışları azaltmak için pekiştireçlerin geri çekilmesini öğrenirler.

5.Oturum: Anne-babalar, sürekli davranışları belirlemeyi ve bu davranışları uygun şekilde kaydetmeyi öğrenirler.

6.Oturum: Anne-babalar, pekiştireçleri ne zaman ve ne şekilde azaltacaklarını öğrenirler.

7.Oturum: Anne-babalar, uygun olmayan davranışları azaltmak için cezayı nasıl uygulayacaklarını öğrenirler.

8.Oturum: Anne-babalar, uygun olmayan davranışları azaltmak için tüm pekiştireçlerin geri çekilmesini, hangi özelliklere sahip çocuklara ne şekilde uygulanabileceklerini öğrenirler.

9.Oturum: Anne-babalar, uyaran kontrolü yöntemlerini kullanmayı öğrenirler.

10.Oturum: Anne-babalar, kendilerinde ve çocuklarındaki değişiklikleri değerlendirirler (Alberto ve Troutman 1986 ; Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996 ; Gültekin 2000).

2.1.3.3.2. Anne-babalara Çocuklarına Beceri ve Kavram Öğretmeyi Kazandırmaya Yönelik Aile Eğitim Programları

Yetersizlikten etkilenmiş çocukların öğrenme ortamlarında ve yaşadıkları çevrede kendilerinden beklenen davranışları göstermeleri ve bağımsız şekilde işlevde bulunmaları, onların yaşadıkları ve etkileşimde bulundukları çevrenin beklentileri doğrultusunda beceri ve kavramları kazanmaları ile mümkün olabilmektedir. Bu anlamda, aile eğitim programları ile anne-babalara çocuklarına beceri ve kavramları nasıl öğreteceklerinin kazandırılması, yetersizlikten etkilenmiş çocukların daha kısa sürede ve daha çok sayıda beceri ve kavramı kazanmalarına hizmet edecektir.

Davranışçı yaklaşıma dayalı olarak, anne-babalara çocuklarına beceri ve kavram öğretmeyi kazandırmaya yönelik aile eğitim programları; eve dayalı ve gruba dayalı olarak gerçekleştirilmektedir (Varol 1996).

Eve dayalı aile eğitim programlarında, aşağıdaki basamaklara yer verilmektedir;

-Öğretmen tarafından yetersizlikten etkilenmiş çocuğun dil, özbakım, bilişsel, sosyal ve psikomotor becerilerdeki düzeyi, anne-babaların varlığında öğretmen tarafından belirlenir.

-Bir sonraki haftaya kadar, çocuğa hangi beceri ya da kavramın öğretileceğine anne-babalarla birlikte karar verilir.

-Öğretmen, anne-babalara, belirlenen becerileri çocuklarına nasıl öğreteceklerini demonstrasyon ile gösterir. Daha sonra davranışın prova edilmesi yolu ile anne-babaların öğrendiklerini çocuklarına nasıl uyguladıkları öğretmen tarafından gözlenir ve dönüt ve gerekli düzeltmelerde bulunulur.

-Anne-babadan, belirlenen beceri ve kavramları, bir hafta süreyle çocuklarına öğretmeleri istenir.

-Öğretmen tarafından, anne-babalara çocuklarına öğretecekleri beceri ve kavramlarla ilgili el kitapları verilir.

-Öğretmen, bir hafta sonra aileyi ziyaret ederek, çocukta amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğini belirler ve tekrar bir haftalık plan yapılır (Snell 1983 ; Varol 1996 ; Gültekin 2000).

Beceri ve kavram öğretmeyi kazandırmaya yönelik gruba dayalı aile eğitim programlarında ise, anne-babaların görüşleri alınarak 8-10 haftalık bir program oluşturulur. Her hafta, bir beceri ya da kavramın öğretimi üzerinde çalışılmaktadır. Ele alınan beceri ve kavramın öğretime yönelik olarak düzenlenen oturumlar, sunu, demonstrasyon, davranışın prova edilmesi ve ev ödevlerinin verilmesi basamaklarını içermektedir. Ayrıca, anne-babalara, çocuklarına kazandıracakları beceri ve kavramlarla ilgili el kitapları verilmektedir. Genellikle her el kitabı, beceri ve analizi, çocuğun düzeyini belirleme, öğretim yöntemleri, kullanılacak öğretim materyali, ödül ve kullanımı, çocuğun beceride gösterdiği ilerlemeyi kaydetmeyi içermektedir (Snell 1983 ; Varol 1996 ; Gültekin 2000).

2.1.4.Aile Eğitim Oturumlarının Planlanması ve Uygulanması

Bu başlık altında, aile eğitim oturumlarının planlanması ve uygulanması sürecine yer verilmiştir.

2.1.4.1.Aile Eğitim Oturumlarının Planlanması

Aile eğitim programları ile anne-babalara, çocuklarına beceri ve kavram öğretmeyi kazandırma ve çocuklarının davranışlarını kontrol edebilme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Aile eğitim programına ilişkin oturumlar planlanırken öncelikle, anne-babaların gereksinimleri ve aile eğitim programının amacı doğrultusunda, programın grup ya da bire-bir olarak düzenlenmesine karar verilmelidir. Programın grup ya da

bire-bir olarak yapılması kararlaştırıldıktan sonra, oturumların düzenleneceği ortamın belirlenmesi ve oturumların hangi zaman aralığında, ne kadar sıklıkla ve ne kadar süre için yapılacağı anne-babaların görüşleri de dikkate alınarak planlanmalıdır. Yapılan araştırmalar, kuruma dayalı ve grup eğitimi yoluyla düzenlenecek aile eğitim programlarında, haftada bir kez bir- bir buçuk saatlik olarak planlanan on haftalık aile eğitim programlarının olumlu sonuç verdiğini göstermektedir (Elksnin ve Elksnin 1991 ; Varol 1996).

Aile eğitim programı planlanırken, oturumun yapılacağı fiziksel ortamında düzenlenmesi gerekmektedir. Oturumların düzenleneceği ortamın, öğretimin gerçekleştirilmesine elverişli olması, masaları ve sandalyeleri ile bir konferans salonuna benzer özellikte olmasına dikkat edilmelidir. Oturumlarda, anne-babalar ve uzman yüz yüze bakacak şekilde karşılıklı oturmalı, gerektiğinde uzmanın anne-babalara model olabilmesi için sandalyeler arasında boşluklar bulunmalıdır. Ayrıca, oturumların düzenleneceği yerin gürültüden uzak olması ve ışık düzeninin iyi ayarlanması gerektiği belirtilmektedir (Varol 1996).

Bununla birlikte, uzmanın, giyim kuşamını ve sözlü iletişimini, hitap edeceği grubun özelliklerini dikkate alarak belirlemesi gerekmektedir. Sade ve düzenli bir giyim ve oturumlarda bilimsellikten arınmış doğal ve anlaşılır dil kullanma önemli olmaktadır (Varol 1996).

2.1.4.2.Aile Eğitim Oturumlarının Uygulanması

Davranışçı yaklaşıma dayalı olarak düzenlenen aile eğitim oturumları aşağıdaki basamaklara yer verilerek uygulanmaktadır.

2.1.4.2.1.Ödevlerin Kontrol Edilmesi ve Öğretime Hazırlık

Bu bölüm, aile eğitim oturumlarından her birinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu bölümde, bir önceki oturumda anne-babalarla birlikte üzerinde durulan konunun, anne-babalar tarafından evde uygulanmasına yönelik olarak verilen

ödevler üzerinde tartışılmaktadır. Anne-babaların ödev ile ilgili soruları varsa bu sorular cevaplandırılmakta ve gerekiyorsa açıklamalarda bulunulmaktadır. Daha sonra o gün yapılacak olan oturum ile ilgili kısa bilgi verilmektedir (Varol 1996 ; Gültekin 2000).

2.1.4.2.2.Öğretim Süreci

Aile eğitim oturumlarının öğretim süreci boyutu, o gün üzerinde durulacak konuyla ilgili bilgilerin sunulması, yapılan sunuya ilişkin soru-cevap, gerektiğinde bir davranışın demonstrasyonu ve prova edilmesini içermektedir.

Sunu basamağında; o günkü oturumun konusuyla ilgili bilgiler sunulmakta ve sunulan bilgilere ilişkin sorular sorulmaktadır. Anne-babaların uygun cevap vermesi için gerekirse ipucu içeren sorulara yer verilmektedir.

Demonstrasyon basamağında; davranış ilke ve işlem süreçlerinin nasıl uygulanacağı ya da beceri ve kavramın öğretiminin nasıl yapacağı uzman tarafından betimlenerek gösterilmektedir. Anne-babalardan, neler yapıldığını betimlemesi istenmekte ve soruları varsa cevaplandırılmaktadır.

Davranışın Prova Edilmesi basamağında; öncelikle öğretmen çocuk, anne-baba rolünü üstlenmektedir. Öğretmen neler yapılacağını betimleyerek davranışın prova edilmesine yer vermektedir. Anne-babadan yapılanları betimlemesi istenmekte ve soruları cevaplanmaktadır.

2.1.4.2.3.Ödev Verilmesi

Oturum sonunda, o oturumda üzerinde durulan konuyla ilgili olarak anne-babanın evde çocuğuyla uygulama yapmasına yönelik olarak ödev verilmektedir. Uzman, anne-babaya ödevin ne olduğu ve nasıl yapılacağına ilişkin açıklamalarda bulunulmaktadır. Anne-babalara o günkü oturumla ilgili sorularının olup olmadığı sorularak, o günkü oturuma son verilmektedir.

Ayrıca, çocuklarının davranışlarındaki değişiklikler ve ilerlemeler anne-babalar için pekiştirici bir özellik taşımakla birlikte, anne-babaların oturlara düzenli katılımları, birbirleri ile yardımlaşmaları, düzgün kayıt tutmaları ve verilen ödevleri yapmaları için pekiştirilmeleri de önemli olmaktadır. Bununla birlikte, kendilerinden beklenen ödevleri yapmadıklarında bu durumun üzerinde durulmamalıdır (Varol 1996).

Bu araştırmada da, her bir oturum, ödevlerin kontrol edilmesi, öğretim süreci ve ödev verilmesi bölümlerinden oluşmuştur. Her bir bölümle ilgili anne-babaların gösterdikleri uygun davranışlar ödüllendirilmiş, uygun olmayan davranışlar ise görmezden gelinmiştir.

2.2.DOĞRUDAN ÖĞRETİM YAKLAŞIMI

Doğrudan öğretim yaklaşımı, dayanaklarını davranışçı yaklaşımdan alan ve okuma, matematik, hayat bilgisi vb. derslerde kavram ve işlem süreçlerinin kazandırılmasında etkili olduğu belirtilen bir öğretim yaklaşımıdır (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Doğrudan öğretim yaklaşımında, kavramların kazandırılmasında açık anlatım yöntemi kullanılmaktadır.

Açık anlatım yöntemiyle kavram öğretiminde, öncelikle öğretmen tarafından kavramın analizi yapılarak, ilişkili ve ilişkisiz nitelikler kolaydan zora doğru sıraya konularak öğretim basamakları oluşturulmaktadır. Daha sonra, öğretim basamaklarına uygun olarak kavramın çok sayıda olumlu ve olumsuz örnekleri oluşturulmaktadır. Açık anlatım yöntemiyle kavram kazandırılırken ayrımlı pekiştirmeden yararlanılmaktadır. Ayrımlı pekiştirme kullanılarak yapılan sunuda, kavramın öncelikle olumlu ve olumsuz örnekleri sunulmakta, daha sonra öğrenciden kavramın olumlu ve olumsuz örneklerini göstermesi istenmektedir. Öğrencinin doğru tepkileri ödüllendirilmekte, yanlış tepkileri görmezden gelinerek tekrar sunu yapılmaktadır. Kavramın sunulmasının tamamlanmasının ardından değerlendirme

yapılmaktadır. Kavramın sunumunda kullanılan araçlardan farklı araçlarla değerlendirme yapılmakta ve kişiden sadece kavramın olumlu ve olumsuz örneklerini göstermesi istenmektedir. Öğrencinin doğru tepkileri ödüllendirilmekte, yanlış tepkileri görmezden gelinerek sunu yapılmaktadır (Varol 1992 ; Varol 1996 ; Gürsel 1993 ; Alptekin 2000).

Lee (1988), okul öncesi çocuklarına matematikle ilgili kavramların kazandırılmasında açık anlatım yönteminin yaratıcı yöntemden daha etkili olduğunu, Varol (1992) renk, şekil, büyük, uzun, sayı ve kalın kavramlarının kazandırılmasında açık anlatım yönteminin geleneksel yöntemle göre daha etkili olduğunu ve yine Varol (1996), sayı kavramının kazandırılmasında açık anlatım yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu göstermişlerdir. Kırcaali-İftar, Birkan ve Uysal (1997), doğrudan öğretim yöntemiyle kavram öğretiminde, doğal dil kullanımının bazı zihinsel engelli çocuklarda yapılandırılmış dil kullanımıyla eşit etkililikte, bazılarında ise daha etkili olduğunu, Alptekin (2000), kavramların kazanılmasında açık anlatım yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bu araştırmada annelere kazandırılması amaçlanan kavramların öğretimi öncesinde, her bir kavramın analizi yapılarak, ilişkili ve ilişkisiz nitelikler kolaydan zora doğru sıraya konularak öğretim basamakları ve öğretim basamaklarına uygun olarak kavramın çok sayıda olumlu ve olumsuz örnekleri oluşturulmuştur. Kavramlar kazandırılırken her bir kavramın olumlu ve olumsuz örneklerinin sunulduğu, annelerin doğru tepkilerinin ödüllendirilerek yanlış tepkilerinin görmezden gelinerek tekrar sunu yapıldığı ve sunumun tamamlanmasının ardından sunuda kullanılan araçlardan farklı araçlarla değerlendirmenin yapıldığı öğretim süreci hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Doğrudan öğretim yaklaşımında, işlem süreçlerinin kazandırılmasında doğrudan öğretim yöntemi kullanılmaktadır.

Doğrudan öğretim yönteminde, öğretimi yapılan beceride, ipuçlarının aşamalı olarak geri çekilmesini içeren alıştırmalarla, öğrenciyi bağımsız hale getirmek amaçlanmaktadır. Bu yöntem, öğretimi yapılacak içeriğin ardışık şekilde sıralanmasını, öğrencinin tam katılımını, öğretmenin dikkatli bir şekilde kontrol ve gözlemini ve öğrencilere düzeltici dönütlerin verilmesini gerektirmektedir (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Doğrudan öğretim yaklaşımı, ipuçlarının kullanımına bağlı olarak birbirinden farklı evreleri içermektedir. Bunlar; model olma, rehberli uygulama ve bağımsız uygulamadır.

Model olma evresi, öğretmenin görsel sunu yolu ile yeni becerileri tanıttığı evredir. Öğretmen, öğrenci için gerekli olan bilgiyi; video, anlatım, film, resim vb. araçlarla sunar. Bilgiyi hem görsel hem de sözel olarak sunmak, erken öğrenme döneminde öğrencilerin görsel ifadeye sahip olmalarına yardımcı olur. Görsel ifade genellikle uygulamanın görsel sunumu olarak isimlendirilir. Öğretmen bilgiyi sunduktan sonra materyali öğrenciden bekleneni ve son ürünün ne olacağını göstermek için örnek olarak kullanır. Öğrenciden göstermesi istenilen davranış için, çok sayıda model olması gerekir. Bu aşamanın diğer bir bölümü, bilginin uygulanmasına geçmeden önce öğrencilerin bilgiyi anlayıp anlamadıklarını belirlemektir. Anlamayı kontrol etmek için bir çok teknik kullanılabilir. Öğrencilerin anlayıp anlamadıklarını soru sorarak belirlemek olasıdır. Soru sormanın değişik çeşitleri bulunmaktadır. Bunlardan biri, sorunun gruba yöneltilip cevabının öğrencilerden bir tarafından verilmesidir. Bir diğerinde, soruların tüm gruba yöneltilip herkesten gelen cevaplar sonunda doğru ve yanlış işaret edilmesidir. Anlamayı kontrol etmek için kullanılabilecek bir diğer teknik ise soruların gruba yöneltilip cevaplarını yazmalarının istenmesidir. Cevapların yazılmasından sonra her biri kontrol edilir. Ayrıca, Bloom'un taksonomisi, sorulacak soruların hiyerarşik yapısını verdiği gibi bu taksonomi aynı zamanda öğretmeni de yönlendirmektedir (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Rehberli uygulama evresinde, öğretmen hala ortamdadır ve öğrencilerin tek başlarına uygulama yapmalarına fırsat vermektedir. Bu sayede öğretmen, öğrencilerin öğrenmeyi gerçekleştirmesine olanak vermektedir. Bu evrede öğretmenin rolü, öğrencilerin çalışmalarını izlemek, gerektiğinde uygun dönütü sağlamaktır. Bu evredeki en iyi kontrol uygulamasını, öğrencilerin öğretmenin yanlarında dolaştığını bilmeleri oluşturmaktadır. Bu durumda öğretmen sınıfta sistemli ve etkili bir şekilde dolaşır ve öğrencilerin çalışmalarını kontrol eder. Bu sırada, her bir öğrenciye, uygulamanın her bir bölümünü doğru yapıp yapmadığını sorar. Eğer hatalar varsa, öğretmen tekrar görsel sunu aracılığı ile öğretim yapar. Burada önemli olan nokta, öğrencilerin yanlışlarının düzeltilmeden geçilmemesidir (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Bağımsız uygulama evresi doğrudan öğretim yaklaşımının son evresidir. Bu evre, öğrenciler %85-90 arasında bir doğruluk seviyesine ulaştığında başlar. Bağımsız uygulamanın amacı, yeni öğrenmeyi pekiştirmek, akıcılığı geliştirmek ve akılda tutmayı sağlamaktır. Bağımsız uygulamada, öğrenciler uygulamayı tek başlarına, yardımsız ve gecikmeli dönütlerle yapmaktadır. Bu evrede öğretmenin rolü, bağımsız uygulamayı tekrar etmek, öğrencilerin doğruluk düzeylerinin sabit kalıp kalmadığını değerlendirmek ve gereksinim duyanlar için tam dönütü sağlamaktır (Carnine, Silbert ve Sein 1989 ; Gleason 1995 ; Güzel 1998 ; Kozloff, Nunziata ve Cowardin 1999).

Güzel (1998), alt özel sınıflardaki öğrencilerin sesli okudukları öyküyü anlama becerisini kazanmalarında, doğrudan öğretim yönteminin etkili olduğunu, Dağseven (2001), temel toplama ve saat okumanın kazanılmasında, doğrudan öğretim yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu, Sucuoğlu ve Çiftçi (2001), okul ve sınıf için gerekli sosyal becerilerin kazandırılmasında doğrudan öğretim yönteminin etkili olduğunu belirtmiştir.

Bu araştırmada da, annelere kazandırılması amaçlanan işlem süreçlerinin öğretiminde doğrudan öğretim yöntemine göre model olma, rehberli uygulama ve

bağımsız uygulamalar basamaklarından oluşan öğretim süreci hazırlanmış ve sunulmuştur.

2.3.UYGULAMALI DAVRANIŞ ANALİZİ VE UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARIN PEKİŞTİRME İLE AZALTILMASI

Uygulamalı davranış analizi, davranışı etkileyen etmenleri sistematik olarak inceleyen bir alandır. Temel (deneysel) ve uygulamalı olmak üzere iki biçimi bulunmakta ve temel biçimi genel olarak deneysel davranış analizi olarak bilinmektedir (Özyürek 1996).

Deneysel davranış analizinde, katı laboratuvar ortamında belirlenen çevre koşullarında ortaya çıkan davranışlarla çevresel düzenlemeler arasında sistematik ilişki araştırılmakta ve kişiyle çevresi arasındaki ilişki üzerinde durularak kişilerin geçmişte ve günümüzdeki çevreyle etkileşimlerinin davranışlarına olan etkileri incelenmektedir.

Deneysel davranış analizinin uygulamalı biçimi, uygulamalı davranış analizi olarak bilinmektedir. Uygulamalı davranış analizinde, her şeyin çok fazla kontrol edildiği laboratuardan, davranışın doğal olarak oluştuğu gerçek yaşam laboratuvarına çıkılmaktadır. Bilimin işlem süreçlerinin uygulanması sonucunda bulunan davranış ilkelerinin, sosyal bakımdan önemli olan davranışlara sistematik olarak uygulanması ve davranışlarda meydana gelen ilerlemelerden davranış ilkelerinin sorumlu olduğunun anında deney işlem süreçleriyle gösterilmesi, uygulamalı davranış analizi olarak ifade edilmektedir (Özyürek 1996).

Davranış bilimi, davranış - çevre arasında işlevsel ilişkiyi betimleyen yasa ya da ilkeleri bulmaya yöneliktir. Uygulamalı davranış analizinde de, davranış biliminin ilkeleri ışığında, davranışın doğal olarak oluştuğu gerçek yaşam laboratuvarında, davranışla, davranışın oluştuğu çevre arasındaki işlevsel ilişki analiz edilerek davranışı anlama ve değiştirme amaçlanmaktadır (Özyürek 1996).

Davranış ilkesi, davranışla, davranışı kontrol eden değişkenler arasında temel işlevsel ilişkiyi betimler (Özyürek 1996). Davranış değiştirme süreçleri davranış ilkelerini uygulamaya geçirme sürecidir. Oldukça az sayıda davranış ilkesi olmakla beraber, bu ilkelerden türemiş çok sayıda davranış değiştirme işlem süreci bulunmaktadır (Özyürek 1996).

Davranışla sonuçlarının işlevsel ilişkisinin betimlendiği davranış ilkelerinden biri, edimsel pekiştirme ilkesidir. Bu ilke, davranışın sonuçlarının (izleyen olaylar) davranışın ileride olma olasılığını arttırdığı düzenli bir ilişkiyi betimlemektedir (Walker ve Shea 1984 ; Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996). Davranışla sonuçlarının işlevsel ilişkisinin betimlendiği bir diğer ilke; davranışın sonuçlarının davranışın ileride oluşum sıklığını azalttığı şeklinde düzenli bir ilişkinin betimlendiği ceza ilkesidir (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

2.3.1.Uygun Olmayan Davranışların Pekiştirme ile Azaltılması

Davranışları azaltmada kullanılan temel ve yaygın davranış ilkelerinden biri ceza ilkesidir. Ceza ilkesi, davranışın sonuçlarının, davranışın ileride oluşum sıklığını azalttığı şeklinde düzenli bir ilişkiyi betimlemektedir. Davranışları azaltmada kullanılan diğer bir yol, pekiştirme ilkesinin işlem süreçlerinden ayrılmış pekiştirmedir. Diğer davranışların, uygun davranışların, seyrek yapılan davranışların ve uyuşmayan davranışların ayrılmış pekiştirilmesi işlem süreçleri, davranışların azaltılmasında kullanılan en yaygın ayrılmış pekiştirme türleridir (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

2.3.1.1.Diğer Davranışların Ayrılmış Pekiştirilmesi İşlem Süreçleri

Diğer davranışların ayrılmış pekiştirilmesi işlem süreçleri yalın bir ifade ile, hedef davranış dışındaki diğer bütün davranışların pekiştirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle, bu işlem süreci yalnızca azaltılmak için önceden belirlenmiş hedef davranış için değil, pekiştirilen diğer davranışlar hakkında da bilgi toplamayı gerektirir (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996). Diğer davranışların ayrılmış

pekiştirilmesi işlem sürecini kullananların, hedef davranış dışındaki diğer bütün davranışları pekiştirdiğinin farkında olması gerekmektedir. Bu nedenle pratikte, kişi hedef davranış dışında göstermiş olduğu diğer bütün davranışlar için pekiştirilir. Bununla birlikte, bu işlem süreci her zaman uygun davranışların pekiştirilmesi ile eşlenmelidir (Alberto ve Troutman 1986).

Sadece sıfır oranında ortaya çıkan davranışların pekiştirilmesi nedeniyle, diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri "sıfır oranındaki davranışların ayrımlı pekiştirilmesi" olarak da bilinmektedir (Alberto ve Troutman 1986).

Diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin üç türü bulunmaktadır. Birincisi, azaltılmak istenen davranışın tüm zaman aralığınca oluşmamasının pekiştirilmesidir. İkincisi, aralıklara bölünmüş oturum içinde pekiştirecin azaltılmak istenen davranışın oluşmadığı her aralığın sonunda verilmesidir. Üçüncüsü ise, diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin, karalamaların bulunmadığı her kağıda gülen adam resminin çizilmesi örneğinde olduğu gibi uygun olmayan davranışın oluşmadığı etkinliklerin sonucunda pekiştirecin verilmesidir (Alberto ve Troutman 1986).

2.3.1.2.Uygun Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi İşlem Süreçleri

Uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri, pekiştirecin daha önceden belirlenmiş uygun davranışların oluşumundan hemen sonra verilmesini ifade etmektedir (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996). Uygun davranışı arttırmanın, önceden belirlenmiş uygun olmayan davranışın anında azalmasını sağlayabilmesi, uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerini kullanmanın gerekçesini oluşturmaktadır (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

Uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri, pekiştirmeler ile uygun davranışların arttırılması şeklinde desenlenmiş olmasından dolayı, öğretmene

diğer davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinden daha fazla kontrol sunmaktadır (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996). Uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri, uygun olmayan davranışların oluşup oluşmadığını dikkate almadan, bir davranışı arttırmak için her zaman kullanabilen bir işlem sürecidir. Bu işlem süreçlerinin kullanımı sırasında, uygun olmayan davranışların sıklığı, pekiştirilen uygun davranışların sıklığının artması nedeni ile genellikle azalır (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

Uygun olmayan davranışları azaltmak için uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerini kullanmanın asıl avantajı, öğretmene uygun olmayan davranış azaltmak için hazırlanan programı, çocuğun eğitsel programı içine dahil etme olanağı sağlamasıdır. Bununla birlikte, uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin, iki dezavantajı bulunmaktadır. İlki, doğrudan uygun olmayan davranış üzerinde çalışılmamasıdır. İkincisi ise, uygun olmayan davranışın, uygun davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri programı sırasında hala meydana gelmesi olasılığıdır (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

2.3.1.3.Seyrek Yapılan Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi İşlem Süreçleri

Seyrek yapılan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri, zararsız ya da istenilen bir davranış olsa bile, çok fazla meydana gelen uygun olmayan davranışları azaltmak için kullanılan işlem sürecidir. (Alberto ve Troutman 1986). Çok fazla meydana gelen uygun olmayan davranışların sayısının ya da süresinin belirlenen zamanda istenilen ölçütte ya da daha aşağısında oluşması durumunda pekiştirilmesi, seyrek yapılan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin en yaygın olarak kullanılan bir uygulamasıdır (Alberto ve Troutman 1986). Uygun olmayan davranışın tüm oturum boyunca ölçüt düzeyinde ya da daha aşağısında olması durumunda pekiştirilmesi ve aralıklara bölünmüş oturumun bir aralığında uygun olmayan davranışın belirlenen ölçüt sınırında ya da daha aşağısında olmasında pekiştirilmesi, seyrek yapılan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin diğer uygulamalarını oluşturmaktadır. (Alberto ve Troutman 1986).

2.3.1.4.Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi İşlem Süreçleri

Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçleri, azaltılmak için önceden belirlenmiş davranışla fiziksel ve işlevsel olarak uyuşmayan davranışların oluşumunun hemen ardından pekiştireçlerin verildiği işlem süreçleridir (Walker ve Shea 1984 ; Alberto ve Troutman 1986). Bu işlem süreçleri, uygun olmayan sınıf davranışları, uygun olmayan şekilde konuşma, basmakalıp davranışlar ve kendine zarar verme gibi çok değişik davranışları değiştirmek için kullanılmaktadır (Alberto ve Troutman 1986).

Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerini kullanmanın en önemli nedeni, uyuşmayan davranışı arttırmanın, uygun olmayan davranışın sıklığının azalmasını garantilemesidir (Alberto ve Troutman 1986). İdeal şartlar altında, eğer uygun davranış yeteri kadar sık meydana geliyorsa ve bu davranış pekiştirmeler ile arttırılabilirse, öğrencinin uygun olmayan davranışı yapma fırsatı olmayacaktır.

Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin en önemli avantajı, uyuşmayan davranışın meydana geldiği sırada uygun olmayan davranışın oluşma olasılığının olmamasıdır. Bununla birlikte, uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin en önemli dezavantajı, bazen uygun olan uyuşmayan davranış bulmanın zorluğudur. Bu işlem süreçlerini kullanırken, sadece uygun olmayan davranışın uyuşmayan davranışını seçmek değil, aynı zamanda sosyal ve eğitimsel açıdan uygun olmasını sağlamak son derece önemli olmaktadır (Alberto ve Troutman 1986 ; Özyürek 1996).

Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin kullanımının ışığında, istenmeyen davranışın uyuşmayan davranışı bulunamaz ya da yok ise, yararlı olabilecek bir davranışın seçilmesi uygunluk göstermektedir. Ayrıca, uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerini kullanırken, uygun olmayan davranış ile seçilmiş olan uyuşmayan davranışların başlama düzeylerinin kayıt edilmesi önerilmektedir (Alberto ve Troutman 1986).

Bu araştırmada, uyuşmayan davranışı arttırmanın ve uygun olmayan davranışın sıklığının azalmasını garantilemesi, uyuşmayan davranışın meydana geldiği sırada uygun olmayan davranışın meydana gelme ihtimalinin olmaması nedenlerinden dolayı annelere, uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sũreçlerinin kazandırılması amaçlanmıştır.

2.4.FİLM MATERYALLERİ

Uygulama gerektiren ancak bilgi düzeyinde kalan ve öğretimin gerçek öğretim ortamından kopuk olarak gerçekteleştiği bir öğretim, anlamlı olmadığı gibi, öğrencilerin başarılı olmaları içinde yeterli olmamaktadır. Bu kopukluğu gidermek üzere değişik önlemlerin alınması yoluna gidilmiştir (Özyürek 1980). Ancak, alınan önlemler, kişilerin kuramsal bilgi ve uygulama arasındaki ilişkiyi kurabilmeleri için yeterli olmamıştır. Bu durumda, kişilerin kavramları anlamaları ve yorumlamaları sağduyu ve sezgiye dayanmış ve doğal olarak da eğitimde şans faktörü çok fazla etkin olmaya başlamıştır (Özyürek 1980). Halbuki, günümüz eğitim teknolojisi ile eğitimle ilgili olayları ve davranışları tekrar üretebilmek olanaklı hale gelmiştir. Eğitimde, tekrar üretilen olayları kullanarak, uygulama ile kuramsal bilgi arasındaki gerçekçi ilişkiler daha kolay ve kalıcı olarak kurulabilmektedir. Bu anlamda, var olan teknolojiyi kullanmak bir zorunluluk haline gelmektedir (Özyürek 1980).

Bu amaçla, film materyallerinin oluşturulması ve kullanılması yoluna gidilmiştir. Film materyali, öğretim yöntemleri, araç (TV vb.), gereç (Fim)' in bir arada kullanılmasının söz konusu olması nedeniyle paket programa benzetilebilir. Protokol materyali daha yalın bir ifade ile; kavramların kazandırılması amacıyla, gerçek olayların ya da gerçeğe yakın oyunlandırılmış davranışların filme alınması ile hazırlanmış materyal olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda bakıldığı zaman, sınıf içindeki etkileşimi görüntülemenin daha olanaklı hale geldiği söylenebilir (Özyürek 1980).

Film materyali aracılığı ile davranışların filmleştirilmiş olması nedeniyle, filmleri tekrar göstermek ve davranışları defalarca izletmek mümkündür. Film

materyallerinin, öğretime ilişkin kavramların somutlaştırılma örneklerini vermesi nedeniyle geleneksel öğretim yöntemlerinden, sözlü anlatımdan hatta çağdaş öğretim yöntemleri ve gözlem gezilerinden de daha etkili olduğu söylenebilir (Özyürek 1980). Ek olarak da; film materyallerinde sınıfı bulduğumuz yere taşımak olanaklı bir hale geldiğinden, lojistik ve yönetsel sorunlarla karşılaşmanın en aza indirgendiği söylenebilir (Özyürek 1980).

Bununla birlikte; film materyallerinin geliştirilmesinde konu seçimi ve filmlerin uzunluğu önemli olmaktadır. Film materyallerinde yer alacak konuların eğitici personelin ya da eğitim yapılacak grubun en çok karşılaştığı sorunlardan seçilmesine öncelik verilmesi önemli olmaktadır. Bu nedenle, film materyallerinin hazırlanmasında ilk aşama, eğitim verilecek grubun en çok karşılaştığı sorunların sınıflandırılması olmalıdır. Bundan sonraki aşama ise; bu durumların dikkatlice incelenip gözlenerek, ne tür kuramsal bilgiler ya da kavramları içerdiklerinin belirlenmesidir (Özyürek 1980; Thiagarajan ve diğerleri 1974).

Yapılan araştırmalar, film materyallerinin ideal uzunluğunun 5-7 dakika olması gerektiğini, materyalin uzunluğunun bu süreden fazla olması durumunda grubun dikkatinin dağıldığı ve filmin ilk bölümü ile son bölümü arasında bağlantı kuramadığını göstermektedir. Bu nedenle; filmlerin kısa süreli olması ve kazandırılmak istenilen kavramın ortam içinde hemen vurgulanması önemli olmaktadır (Özyürek 1980).

Bu araştırmada da, ailelere kazandırılmak üzere belirlenen kavram ve işlem süreçlerine ilişkin, her biri iki-üç dakika uzunluğunda olan, her bir kavramın öğretiminde, dört olumlu ve dört olumsuz ve değerlendirilmesinde öğretimde kullanılan materyalden farklı dört örneğin bulunduğu, senaryoları önceden görüntülenmiş film materyali kullanılmıştır.

2.5.AİLE EĞİTİM PROGRAMLARIYLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, yurtdışında ve ülkemizde aile eğitim programları ile ilgili yapılan araştırmalar yer almaktadır.

2.5.1.Yurtdışında Aile Eğitim Programları İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Kashima, Baker ve Landau (1980), eve dayalı bir aile-merkezli modelle gerçekleştirilen erken özel eğitim hizmetlerini çocukların gelişimlerine olan katkısına ve verimliliği belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın deneklerini zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babalar oluşturmuştur. Anne-babalara, erken özel eğitim programının uygulanması TV programı aracılığı ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular doğrultusunda, eve dayalı yapılan uygulamanın, anne-babanın becerilerinin gelişmesinde etkili ve verimli olduğu belirtilmiştir.

Clark ve Baker (1983), farklı sosyo kültürel ve ekonomik düzeye sahip anne-babaları, aile eğitim programına katılma, program sonundaki başarı düzeyi ve program sonrası çalışmalara katılımları açısından gruplamayı amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini, 3-13 yaşları arasında orta ve hafif düzeyde zihinsel yetersizlikten etkilenmiş 103 çocuğun anne-babaları oluşturmuştur. 103 çocuğun anne-babalarına, çocuklarına becerileri nasıl öğreteceklerini ve uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçlerini kazandırmaya yönelik iki yıllık UCLA “Anne-baba Öğretmenler” adı altında bir eğitim programı uygulanmıştır. Sekiz aileden oluşan gruplar halinde 10 haftalık aile eğitim oturumları düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda, anne-babaların en az dört toplantıya ve eğitim sonrası düzey belirleme oturumuna katılımları programı tamamlama ölçütü olarak kabul edilmiştir. Eğitim sonrası düzeyleri, Davranışsal Vinettes testinin uygulanması, çocuklarına beceri öğretme ve davranışlarını kontrol etme uygulamalarının izlenmesi ve eğitim oturumlarında gösterdikleri performansla göre değerlendirilmiştir. Buna göre, ortalama üzerinde (%66) puan alma çok yeterli olmanın, ortalamanın altında (%34)

puan alma az yeterli olmanın ölçütü olarak kabul edilmiştir. Deney sonrası çalışmalar ise altı ay sonra anne-babalarla yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonunda, 103 aileden %91'inin eğitimi tamamladığı belirtilmiştir. Çalışmada, eğitim sonrası ve deney sonrasında en iyi sonuçları elde eden anne-babaların genellikle evli, yüksek sosyo-ekonomik düzeye ve iyi bir eğitime sahip oldukları belirtilmiştir.

Hornby ve Singh (1984), zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların aileleri ile davranışçı yaklaşıma dayalı grup öğretiminin etkililiğini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya 9'u anne, 2'si baba olmak üzere 11 anne-baba katılmıştır. Anne-babalara, davranış listesi, davranışçı tekniklere ilişkin test ve Hereford aile tutum ölçeği gönderilmiş ve aileler bunları doldurarak posta ile geri göndermişlerdir. Yaklaşık on hafta sonra, bir saatlik ev ziyaretleri yapılmıştır. Ev ziyaretleri sırasında testler bir kere daha uygulanmıştır. Aile eğitimi başlamadan önce, iki haftalık sürede tüm denekler evde üç kere gözlenmiştir. Öğretim programı, davranışçı yaklaşımın tekniklerini tanıtan yirmi dakikalık bir konferans, anlatılan konuya ilişkin ailelere soru sorma, problem davranışı belirleme, davranış öncesi ve davranışı izleyen durumları belirleme ve betimleme, etkili yöntemleri grupla tartışma, bir sonraki oturuma kadar uyguladıkları yöntemler ve sonuçlarını rapor etme, anne-babaların gelişimine ilişkin onlara dönüt verme, uygulanmasında güçlük çekilen tekniklerle ilgili model sağlama, grup içinde dramatize etme, her oturum sonunda ailelere bir sonraki oturumda tartışmak üzere evde hazırlayacakları bir ev ödevinin verilmesini içermektedir. Araştırma bulgularında, cezalandırmadan çok ödüllendirme oranının fazla olduğu, deney grubunda yer alan anne-babaların çocuklarının uygun olan davranışlarında öğretim sonrasında önemli oranlarda artışlar olduğu, kontrol grubunda yer alan anne-babaların çocuklarının uygun davranışlarında ise dikkate değer bir değişiklik gözlenmediği, aynı zamanda, deney grubunda yer alan anne-babaların çocuklarının uyuşmayan davranışlarında küçük artış olduğu, kontrol grubunda ise böyle bir değişikliğin gözlenmediği belirtilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, genel olarak aile eğitim programının uygulamalı davranış analizi ilkeleri konusundaki bilgiyi geliştirdiği ve kullanılmasının yararlı olduğu sonucunun yanı sıra, evde çocuk-anne-baba etkileşiminde olumlu değişikliklere yol açtığı belirtilmiştir.

Knapp ve Deluty (1989), davranışçı yaklaşıma dayalı iki aile eğitim programının birbirlerine göre etkililiğini araştıran bir çalışmada, ailelerde daha etkili olan aile eğitim programının belirlenmesini amaçlamışlardır. Aile eğitim programlarından birincisi, rol alma tekniğine dayalıdır. Bu programın öğretim oturumlarında; beceri öğretimi, mola, yönergeler, eleştirmeme, ödüllendirme ve olumlu davranışa dikkat etme süreçleri kullanılırken, karşılaşılan güçlüklerin davranış yönetimi ilkeleri çerçevesinde ailelerle tartışıldığı bu toplantılarda, becerilerden her birinin anlatımı sırasında, bir çocuk ile uzmanın rol aldığı durumlarda tekniklerin uygulamalı olarak ailelere gösterildiği, gruptaki üyelerin yine bir çocuğun katılımı ile yöntemleri denedikleri ve uzmanın onlara doğru yapıp yapmadıklarına ilişkin dönüt verdiği belirtilmiştir. Aile eğitim programlarının ikincisinde; sözel olarak davranış yönetimi tekniklerinin sunulduğu ve tekniklerin üzerinde sözlü olarak tartışıldığı belirtilmiştir. Bu program kapsamında, küçük el kitaplarının okunduğu ve tartışıldığı, sözlü soruların sorulduğu ve yanıtlandığı, evdeki bazı uygulamalarla ilgili olarak ailelere ödev verildiği belirtilmektedir. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre, ailelerin eğitiminde her iki programında eğitim öncesi ve sonrasına göre anne ve çocuk davranışlarında anlamlı bir farklılık sağladığı, ancak birbirlerine göre daha etkili olmadıkları belirtilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, özellikle belirgin davranış problemlerinin çözümünde, davranışçı tekniklere dayalı vak'a incelemeleri ailelerin davranış değişikliklerini, duygularını ve değişen tepkilerini tartışabilmesi ve pratik anlamda uygulanabilir teknikleri öğrenmelerinde etkilidir sonucu vurgulanmıştır.

Mokuau ve Manos (1989), ana-baba eğitiminde Davranışçı Model'in kullanıldığı çalışmalarında, çocuğun anne-babasıyla ilişkilerini geliştirme üzerinde odaklanmış ve anne-babaya çocukları ile olumlu davranış değiştirme süreçlerini kullanma becerilerini öğretmeyi ve sıkça kullandıkları ceza ile kontrol yöntemlerini azaltmayı amaçlamışlardır. Aile eğitim programının, etiketlenmemiş ödül kullanımı, etiketlenmiş ödül kullanımı, betimleyici ifadelerin kullanımı, fiziksel ilişki kurma, doğrudan yönergeler sunma, alternatifli sorular sorma becerilerini içerdiği belirtilmiştir. Araştırma kapsamına alınan çocuk ve ailesinin 10 hafta boyunca haftada bir saat, laboratuvar olarak hazırlanan oyun odasına alındığı bir ortamda

gerçekleştirilen bu çalışma, üç evrede gerçekleştirilmiştir. Birinci evre, başlama düzeyi evresidir. İkinci evre, sağaltım evresidir. Bu evrede, uzmanın aileye video ile dönüt verme, rol oynama, sosyal pekiştirme, kişisel veri toplama, model olma, yönergeler, ilerlemeyi gösteren grafiklerle dönüt verme tekniklerini kullanarak ve eleştirel yorumların yapılmasını, ortaya çıktıklarında görmezden gelerek, ailenin bunları kullanmasını kibarca engelleyerek, uygun olmayan yorumlara olası alternatif cevaplar vermesi istenerek engellediği belirtilmiştir. Üçüncü evre ise, son değerlendirmenin yapıldığı evredir. Bu evre, başlama düzeyi değerlendirmesi koşullarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, hem anne hem de babanın etiketlenmiş ödül kullanımı ve betimleyici ifadelerde, başlama düzeyine göre önemli ilerlemeler sağladıklarını göstermektedir. Çalışmada, anne-babanın ödül kullanımının sıfır düzeyinden, 1.8 düzeyine çıktığı belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarının, anne-babanın sözlü ve yazılı ifadelerinde olumlu davranış değiştirme süreçlerini öğrendikten sonra, gerek oyun sırasında gerekse yaşantılarının diğer bölümlerinde çocuklarından yapamayacağı değil yapabileceği beceri ve davranışları beklemeye başladıklarını, onların olumlu davranışlarına dikkat ettiklerini gösterdiği ve ayrıca, anne-babaların kendilerinin sözlü değerlendirmelerinde de ödül kullanma davranışlarının arttığını ve bunun kendileri ve çocukları için olumlu sonuçlara yol açtığını, öğrendiklerinin kalıcı bir başarı sağladığını ve eleştiri yorumlarının sayısında önemli bir azalma olduğunu, çocukları ile fiziksel ilişki kurmada ise artış olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir.

Cooper, Wacker, Saso, Reimers ve Donn (1990), tarafından yapılan çalışmada, anne-babaların, çocukların uygun davranışları ve bu davranışları sürdüren olayların ne olduğu üzerinde eğitildikleri belirtilmektedir. 4 - 9 yaşlarında sekiz çocuğun, doksan dakikalık oturumlarda uygun davranışları açısından değerlendirildikleri bu çalışmada, anne-babalara uygun davranışlara dikkat etme, bir başka ifade ile, ödüllendirme becerisini kazandırma amaçlanmıştır. Araştırma bulguları, anne-babaların eğitiminden sonra, sekiz çocuktan yedisinde uygun davranışların çok daha yüksek oranda gerçekleştiğini göstermektedir. Araştırma sonuçları, ödüllendirme becerisini ya da olumlu davranışa dikkat etmeyi öğrenen

anne-babaların, çocuklarının davranışlarında olumlu sonuçlara yol açtığını göstermektedir.

Friman ve Altman (1990), kendi başına yürüyebilen, özbakım becerilerinde düşük performansla sahip, işlevsel konuşması olmayan ağır derecede zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bir çocuğun sandalyeden kalkma, önündeki materyalleri dişleme ve atma davranışlarını, anne-babalara uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini kazandırarak azaltmayı amaçlamışlardır. Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden ABAB deseni kullanılmıştır. Araştırma, hastane okulunun video çekimine elverişli ve gözlem aynasının bulunduğu boş bir odasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, anne-babalardan, araştırmacı tarafından geliştirilen sağaltım programını çocuğa uygulaması istenmiştir. Anne-babalara çocuğu oturtmaları, bir etkinlikte meşgul etmeleri ve pekiştireçleri vermeleri için yönergeler verilmiştir. Tüm oturumlar video kamera ile kayıt edilmiş ve davranışların oluşum yüzdesi çıkartılmıştır. Sağaltım süresince, anne-babalar belirlenmiş zaman aralığında, çocuğun sandalyede oturmasını pekiştirmişlerdir. Pekiştirecin verildiği aralıklar, 28. ve 29. oturumlara kadar 10 saniye ile sınırlıyken, 30. oturum sırasında aralık, 20 saniyeyi bulacak şekilde desenlenmiştir. Araştırma sonucunda, anne-babalar tarafından uygulanan sağaltım programının, uygun olmayan davranışın azalmasına ve uyuşmayan davranışların ise artmasına yol açtığı belirtilmiştir.

Powers, Singer, Stevens ve Sowers (1992), yaptıkları bir çalışmada, annelerin davranışsal anne-baba eğitimi sonucunda öğrendikleri teknikleri, ev ve market, mağaza ve kiliseyi kapsayan toplumsal ortamlara genelleştirebilmelerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Üç anne ve çocukları ile yapılan çalışmada anneler, çocukta davranış yönetimi tekniklerini ve etkinlik planlama tekniklerini öğrenmişlerdir. Anneler, bu tekniklerin uygulanmasını kendilerine verilen yazılı materyalleri evde okuyarak tekrar etmişlerdir. Annelerden ikisi, öğrendikleri teknikleri genelleme ortamında kullanabilmişlerdir. Araştırma sonucunda, annelerin öğrendikleri teknikleri ev ortamına ve toplumsal ortamlara genelleştirebildikleri ve genelleme ortamlarında davranışsal teknikleri kullanabildikleri belirtilmiştir.

Boyce, White ve Kerr (1993), çalışmalarında kuruma dayalı yapılan aile-merkezli erken özel eğitim programına anne-baba katılımının, engelli çocuk ve ailesine olan etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma kapsamına alınan çocuklar yansız atama ile iki gruba ayrılmışlardır. Bir gruptaki çocuklar kuruma dayalı özel eğitim hizmeti alırken, diğer gruptaki çocuklara kurumda sağlanan özel eğitim hizmetinin yanında anne-babalarına aile merkezli hizmet sağlanarak evde uygulama yapmaya nasıl devam edecekleri de öğretilmiştir. Anne-babalara genel konular verilen ve sosyal destek sağlanan toplantılar her hafta yapılmak kaydıyla 15 hafta sürmüştür. Çalışma sonunda elde edilen verilere göre, anne-babaların programı uygulamayı öğrendikleri ve çocuklarının da birçok beceriyi kazandığı belirtilmiştir.

Feldman (1993), zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların annelerine eve dayalı aile eğitim programını uygulamanın, çocukların dil gelişimine olan etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma, deney ve kontrol grubu oluşturularak desenlenmiştir. Deney grubunun deneklerini, 4-28 aylık zihinsel yetersizlikten etkilenmiş 28 çocuk ve annesi, kontrol grubunun deneklerini ise, 4-46 aylık normal olarak ifade edilen 38 çocuk ve annesi oluşturmuştur. Araştırmada öncelikle, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip 28 annenin çocukları ile normal olarak ifade edilen aynı yaşlardaki 26 çocuk karşılaştırılarak, anne-çocuk etkileşimi ve dil gelişimleri açısından farklılıkları belirlenmiştir. Daha sonra, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan 28 anne, çocuk yaşlarına göre kendi aralarında çift olarak eşlenmiş ve rasgele olarak aile eğitim programı grubuna ve kontrol grubuna ayrılmıştır. Aile eğitim programı grubu üyelerine, eve dayalı aile eğitim programı uygulanmıştır. Her aile eğitim oturumu, haftada bir kere deneklerin evinde, çocukların oyun oynama etkinliklerine yer verildiği zaman diliminde, 60 dakikalık oturumlar şeklinde düzenlenmiştir. Bu sürenin 10 dakikasında, eğitim oturumu düzenlenmiş ve geriye kalan sürede çeşitli konularda öneri ve destekleyici bilgiler aktarılmıştır. Aile eğitim programının uygulandığı 14 aileden 8 aile için eğitim oturumları, taklit etme becerilerinin, övücü sözler ve baş okşama gibi dokunsal ödüllerin uygulanmasının öğretilmesine ilişkin düzenlenmiştir. Diğer 6 aile için bu sıra, taklit etme becerileri ve sözel ödüllerin uygulanmasının öğretilmesine yönelik planlanmıştır. Ayrıca uzmanlar, çocuklarının gelişim düzeyine uygun oyunlar

üzerinde önerilerde bulunmuş ve oyuncaklar geçici olarak temin edilmiştir. Oturumlar, sunu, demonstrasyon ve davranışın prova edilmesi bölümlerinden oluşmuştur. Aile eğitim programının uygulanmasından sonra öncelikle deney grubunu oluşturan aile eğitim grubu ile kontrol grubu karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, kontrol grubuna, aile eğitim programına katılmaları için öneride bulunulmuş ve kabul eden 8 aileye aile eğitim programı uygulanmıştır. Daha sonra, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların oluşturduğu deney grubu ile normal olarak ifade edilen çocukların oluşturduğu kontrol grubu karşılaştırılmıştır. Araştırma sonunda, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların anne-babalarına uygulanan aile eğitim programının, annelerin çocuklarıyla daha istekli çalışmalarına yol açtığı, pekiştirici etkileşimlerde bulunmalarının arttığı ve bebeklerin dil performanslarında önemli gelişmeler sağlandığı belirtilmiştir. Aile eğitim programının uygulandığı deney grubundaki zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların, kontrol grubundaki çocuklara göre ilk kelimelerini daha erken konuştukları belirlenmiştir.

Donley ve Williams (1997), tarafından yapılan bir çalışmada, anne-babaların ödüllendirilmelerinin, çocukları ile daha fazla öğretim amacını gerçekleştirmede, onların çabalarını arttırıp arttırmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, aile eğitimi çalışmalarında her bir amacı gerçekleştiren aileye sertifika verilerek, her sertifikanın ödül kazanmak için bir şans numarası içerdiği belirtilmiştir. Ödülleri; eğlence parkı bileti, konser bileti, Beyaz Sarayı gezme gibi etkinlikler oluşturmıştır. Anne-babaların, yıl sonunda bu ödülardan birine sahip olabilmek için daha fazla amacı gerçekleştirme çabalarında dikkate değer bir artış gözlenmiştir. Bu çalışmanın sonunda yazarlar, ödüllerin yetişkinlerin yaşamında da önemli olduğunu ve onların motivasyonunu arttırdığını belirtmişlerdir.

2.5.2.Ülkemizde Aile Eğitim Programları İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Akkök (1984), ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programına katılmasının, öğretilabilir düzeydeki çocukların özbakım becerilerinin gelişimine katkısı ve bu programın anne-babaların çocuklarına karşı olan tutumlarına etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini Etlik Öğretilabilir

Çocukları Koruma Derneği Eğitim Merkezi'ne devam eden 12 öğrenci ve aileleri oluşturmuştur. Araştırma, ön test-son test kontrol gruplu desenlenmiştir. Deney ve kontrol grupları, eşit olasılıklı örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Deney grubu annelerine, sekiz hafta süreyle her hafta bir özbakım etkinliğini, çocuklarına nasıl öğretebilecekleri konusunda bilgilendirmede bulunulmuş ve evde çocuklarına rehberlik etmeleri istenmiştir. Deney ve kontrol grubu çocukları, iki aylık sürenin başında, ortasında ve sonunda, gelişim aşamalarını gözleme formu ile birer haftalık gözlemler ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan anne ve babaların, uygulanan aile rehberliği programı öncesinde ve sonrasında, Aile Tutum Ölçeği ile çocuklarına karşı tutumları ölçülmüştür. Araştırma bulguları, davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programı sonunda, anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarının daha olumlu olduğunu, çocuklarının özbakım becerilerinin gelişimine olumlu katkıların olduğunu ve deney grubundaki çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre özbakım becerilerinde daha ileri düzeyde olduğunu göstermiştir.

Sucuoğlu, Küçükler ve Kanık (1993), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Birimi'ne devam eden özürlü çocukların anne-babalarının, çocuklarının eğitime katılmalarını sağlama gereksiniminden hareketle yaptıkları çalışmada bu gereksinimi karşılamak amacıyla, davranışçı yaklaşımı esas alan yapılandırılmış anne-baba eğitimi programının etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya, Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Biriminde yapılan çalışmaların birinci haftasında 11 aile, ikinci haftasında ise 7 aile katılmıştır. Çalışmaya uygulamacı olarak; bir öğretim görevlisi (Çocuk Gelişimi Eğitimi Uzmanı), bir uzman (Klinik Psikolog) ve bir araştırma görevlisi (Klinik Psikolog) katılmıştır. Üçer saatlik dört oturumdan oluşan “Anne-Baba Eğitimi” programının ilk bölümü “temel becerilerin kazandırılması” olarak planlanmıştır. İkinci bölümde; problem davranışın tamamlanması, problem davranışların ortaya çıktığı ortamların ve davranış sonucunda çocuğun çevreden aldığı tepkilerin gözlenmesi ve belirlenmesi amaçlanmıştır. Program, anne-babaların konuyu daha iyi anlayabilmeleri, tartışılan konuları kendi çocukları için genelleyebilmeleri amacıyla çeşitli ödevleri içermektedir. Sonuçlar, uygulama öncesi ve uygulama sonrası toplanan bilgilerden elde edilmiştir. Anne-babaların hepsi çocuklarına daha fazla yardımcı olabilmek,

bilinçli bir şekilde eğitimine katılabilmek ve varolan sorunları en aza indirmek amacıyla bu programa katıldıklarını ve hepsi programın beklentilerini karşıladığını ifade etmişlerdir.

Sucuoğlu, Kanık ve Küçük (1994), anne babalara öğretme becerilerinin kazandırılması ile ilgili olarak yaptıkları çalışmada, otistik ve zihin engelli çocukların annelerine verilen öğretme becerileri eğitim programının etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma kapsamında, annelere 11 haftalık “Öğretme Becerileri Eğitim Programı” uygulanmıştır. Annelerin becerileri, eğitim öncesinde ve sonrasında “Öğretme Becerileri Gözlem Formu” ile ölçülmüştür. Öğretme Becerileri Eğitim Programı’nda davranışçı yaklaşımın ilkeleri temel alınmıştır. Program, eğitimde tutarlılık, çalışılacak yer ve zamanın belirlenmesi, becerilerin basitten karmaşığa analiz edilmesi, eğitim programının düzenlenmesi, yardım teknikleri, ödül kullanma teknikleri, becerilerin değerlendirilmesi konularından oluşmaktadır. Araştırma bulguları, annelerin özellikle ödül kullanma ve yardım tekniklerinde gelişmeler elde ettiklerini göstermiştir.

Sucuoğlu, Küçük ve Kobal (1997), yaptıkları çalışmada Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı’nın yaşları üç ay ile 36 ay arasında değişen 20 gelişim geriliği olan ve üç riskli bebek ve anne-babaları üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Program öncesi ve sonrasında anne-babaların gereksinimleri Aile Gereksinimleri Belirleme Aracıyla, çocukların gelişimi ise Küçük Adımlar Gelişim Becerileri Envanteri ile değerlendirilmiştir. Çalışmada öntest-sontest araştırma deseni kullanılmış ve buna ek olarak program etki endeksi ve eğitimsel anlamlılık katsayısı hesaplanmıştır. Çalışmaya Ankara Üniversitesi Psikoloji bölümünde öğrenim gören 16 öğrenci gönüllü aile rehberi olarak katılmıştır. 50 saatlik eğitim programının ardından rehberler yedi ay süresince, haftada bir yada iki saatlik ev ziyaretlerinde bulunmuşlar ve anne-babalara Küçük Adımlar Programına dayalı değerlendirme ve çocukların gelişimlerine uygun etkinlik seçme becerilerinde rehberlik etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre, çocukların beceri dağarcığında anlamlı ölçüde artış olduğu ayrıca uygulanan

programın anne-babaların özellikle bilgi boyutundaki gereksinimlerini karşıladığı belirtilmiştir.

Vuran (1997), annelere, çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında, çocukların ise uygun olan ve uygun olmayan davranışlarında ne düzeyde değişikliğe yol açtığını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Anabilim Dalı'na danışma amacı ile başvuran, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş üç çocuk ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmada tek denekli deneysel desenlerden A, B, C, C+D şeklinde desenlenen değişen koşullar deseni kullanılmıştır. Araştırmada, annelerin ödüllendirme ve eleştirme davranışları ile birinci çocuğun oyuncakla oynama ve oyuncakla amacı dışında oynama, ikinci çocuğun verilen yönergeleri yerine getirme ve ısrar etme, üçüncü çocuğun anlamlı konuşma ve anlamsız konuşma davranışları hedef davranışlar olarak belirlenmiştir. Araştırmanın deney aşamasında yer alan tüm çalışmalar, çocukların evinde gerçekleştirilmiştir. Başlama düzeyi verilerinin toplanmasından sonra, anneler çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme konularında sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmişlerdir. Bilgilendirmeyi izleyen oturumlarda kayıtlara devam edilmiştir. Daha sonra, gösterdikleri ödüllendirme becerisinin sıklığı konusunda annelere dönüt verilmiştir. Son evrede ise, dönüt vermenin yanı sıra anneler ödüllendirilmiştir. Araştırma sonucunda, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitiminin her evresinde, annelerin ödüllendirme becerilerinin arttığı belirlenmiştir. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı aile eğitim programının, çocukların oyuncakla oynama, verilen yönergeleri yerine getirme ve anlamlı konuşma davranışlarının artmasına yol açtığı belirlenmiştir. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitimi sonucunda, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumlarının azaldığı, hatta sıfır düzeyine indiği gözlenmiştir. Ayrıca, uygulanan eğitim programının,

çocukların oyuncakla amacı dışında oynama, ısrar etme ve anlamsız konuşma davranışlarının azalmasına yol açtığı belirtilmiştir. Anne eğitiminin tamamlanmasını izleyen beş haftalık süreden sonra, hem annelerin hem de çocukların kayıt edilen hedef davranışlarındaki değişikliklerin önemli oranda devam ettiği görülmüştür.

Sucuoğlu, Ceber, Özenmiş ve Kaygusuz (1998), yaptıkları çalışmada, Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programının hafif ve ileri derecede gelişimsel geriliği olan çocuklar üzerindeki etkililiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini, 1996-1997 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nün yürüttüğü Küçük Adımlar Programına devam eden 29'u hafif 16'sı ileri derecede gelişimsel geriliği bulunan 45 çocuk oluşturmuştur. Küçük Adımlar Programı, çocukların anne-babalarına, üç öğretim elemanı ve 38 aile rehberi tarafından uygulanmıştır. Çalışmada öntest-sontest araştırma deseni kullanılmış ve buna ek olarak program etki endeksi ve eğitimsel anlamlılık katsayısı hesaplanmıştır. Çalışma sonunda elde edilen verilere göre, tüm çocukların Küçük Adımlar Programından yararlandığı, ancak, hafif derecede gelişimsel geriliği olan çocukların, ileri derecede gelişimsel geriliği olan çocuklara oranla daha fazla ilerleme gösterdiği belirtilmiştir.

Cavkaytar (1999), annelere çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerinin kazandırılmasına yönelik uygulanan aile eğitim programının, zihinsel engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerine olan etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini, meslek okuluna devam eden 13-21 yaşlarında üç zihinsel engelli çocuk ve anneleri oluşturmaktadır. Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden beceriler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Annelere uygulanan eğitim toplantıları öncesinde, çocukların özbakım ve ev içi becerilerindeki performans düzeyleri araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Aile eğitim toplantıları, öğrencilerin devam ettiği okulda düzenlenmiştir. Anne-babalar, aile eğitim oturumlarında öğretimini öğrendikleri becerileri çocuklarına öğretmiş ve uygulama evresi verileri elde edilmiştir. Anne-babalar ele alınan beceriyi çocuklarına öğrettiklerinde, diğer becerinin öğretimine geçilmiştir. Her annenin, çocuğuyla en az üç becerinin öğretimini tamamlamasına kadar bu çalışmalara yer verilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler, çocukların her bir becerinin başlama düzeyinde, beceri basamaklarının büyük bir çoğunluğunu yerine getiremediklerini ve yoklama verilerinin başlama düzeyi verileri ile tutarlı olduğunu göstermiştir. Annelere uygulanan aile eğitim programı sonucunda, annelerin çocuklarına becerileri öğretmeye çalıştıkları öğretim sürecinde, tüm becerilerde hızlı bir gelişmenin olduğu belirlenmiştir. Öğretim süreci sonunda, çocuklar beceri basamaklarında bağımsızlık düzeyine ulaşmışlardır. İzleme verilerinin, öğretim süreci verileri ile tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir.

Gültekin (2000), aile eğitim programının uygulanması sonucunda, anne-babaların çocuklarının uygun olmayan davranışlarının (yönergeye karşı koyma ve gezinme) uyuşmayan davranışlarını ayrımlı pekiştirmesinin, çocukların uygun olmayan davranışlarının azalmasına yol açıp açmadığını, ikinci olarak da, anne-babaların çocuklarının uygun olmayan davranışlarının uyuşmayan davranışlarını (yönergeyi yerine getirme ve bir etkinlik ile ilgilenme) ayrımlı pekiştirmenin, çocukların uygun olmayan davranışlarının uyuşmayan davranışlarının artmasına yol açıp açmadığının belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın deneklerini, 1998-1999 öğretim yılında Özel İlgi Özel Eğitim Merkezinde bireysel eğitim almakta olan 21 öğrenciden 2 öğrenci ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden AB deseni kullanılmış ve araştırmada elde edilen verilerin analizinde grafiksel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın başlama düzeyi evresinde, araştırmacı tarafından bir no'lu denek sekiz gün, iki no'lu denek on gün kamera ile gözlenerek, her iki deneğin uygun olmayan davranışları ve bu davranışların uyuşmayan davranışlarının başlama düzeyi verileri elde edilmiştir. Daha sonra, her bir deneğin annesine, ev ortamında beş gün süresince “uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin kazandırılmasına yönelik aile eğitim programı” uygulanmıştır. Uygulanan aile eğitim programı sonunda, her iki deneğin anne-baba tarafından 11 gün boyunca uyuşmayan davranışlarını ayrımlı pekiştirme işlem süreci uygulanmıştır. Bu süre içinde, araştırmacı tarafından kamera ile sürekli kayıt yapılarak araştırmanın uygulama evresi oluşturulmuş ve uygulama evresi verileri elde edilmiştir. Araştırma bulguları, aile eğitim programı uygulanması sonucunda, anne-babaların çocuklarına uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem

sürecini uygulamalarının, birbirinden farklı uygun olmayan davranışların azalmasına ve uygun olmayan davranışların uyuşmayan davranışlarının artmasına yol açtığı izlenimini vermektedir.

Birkan (2002), yaptığı çalışmada ailelere sunulan bir Küçük Adımlar Kursu'nun, annelerin Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nı uygulama becerilerini kazanmalarına etkisini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın deneklerini, çocuklarında gelişim geriliği olan biri lise, üçü ilkokul mezunu dört anne oluşturmuştur. Annelerin Küçük Adımlar Programı'nı uygulama becerilerinin nasıl uygulandığını öğrenmelerini sağlamak üzere düzenlenen Küçük Adımlar Kursu'nun hazırlık aşamasında, iki gün süreyle annelere Küçük Adımlar Programı, programda yer alan kavramlar, çocuklarda görülebilecek olası davranış sorunları ve bunlarla başa çıkma yolları hakkında bilgi verilmiştir. Küçük Adımlar Kursu'nun ikinci aşamasında ise deneklerin Küçük Adımlar Programı'nı kullanarak değerlendirme yapmayı, öğretim programı hazırlamayı ve öğretim sunmayı öğrenmelerine yönelik çalışmalar, dört hafta süreyle deneklerin evlerinde yürütülmüştür. Bu aşamada araştırmacı her hafta içi her gün birer kere ev ziyareti yaparak annelerle çalışmıştır. Küçük Adımları uygulama becerileri her anneye bilgi verme, model olma, birlikte yapma ve bağımsız yapma yöntemiyle öğretilmiştir. Küçük Adımlar Kursunun etkililiğini belirlemek için, davranışlar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Bu amaçla, her anneye önce değerlendirme yapma, sonra öğretim programı hazırlama, son olarak ise öğretim yapma becerileri öğretilmiştir. Araştırmanın verileri tek fırsat yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın sonunda her annenin Küçük Adımları uygulama becerilerini %100 düzeyinde sergiledikleri belirlenmiştir. Son yoklama evresinden sonra 1., 4. ve 5. haftalar ile 8. ayda izleme verisi toplanmıştır. İzleme verilerinin analizi sonunda annelerin öğrendikleri becerileri sürdürdükleri sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemektir.

Bu bölümde sırasıyla; araştırma deseni, denekler ve seçimi, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırmada toplanan verilerin gözlemciler arası güvenilirliğini belirleme, doğrudan öğretim yöntemi ile sunulan davranışları kontrol etmeye yönelik aile eğitim programının geliştirilmesi, deney süreci ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1.ARAŞTIRMA DESENİ

Bu araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden “AB Deseni” kullanılmıştır. Bu başlık altında öncelikle AB deseni ve genel özellikleri, sonrasında ise AB deseninin araştırmada nasıl kullanıldığının açıklanmasına yer verilmiştir.

3.1.1. AB Deseni ve Genel Özellikleri

AB deseni, tek denekli deneysel desenlerin bir çeşitlemesi olup, yarı deneysel bir desendir. AB desenine göre ilk olarak; bağımlı değişken (değiştirilecek hedef davranış), olduğu doğal ortamda, üst üste üç kararlı nokta elde edinceye kadar gözlenip kayıt edilerek başlama düzeyi belirlenir. Başlama düzeyi verilerinde

kararlılık sağlandıktan sonra, bağımlı değişken üzerinde etkili olabilecek işlem süreçleri uygulanır. Uygulanan işlem süreçlerinin sonunda, işlem süreçlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek için, bağımlı değişken üç kararlı nokta elde edilinceye kadar gözlenerek kayıt edilir. Bu evreye sağaltım evresi adı verilir (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

Sağaltım evresinin sonunda, A ve B evrelerinde elde edilen veriler karşılaştırılarak, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılır. (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

AB deseninin en olumsuz özelliği; bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiye ait güçlü olmayan çıkarımlar yapmaya yol açmasıdır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi benzer şartlar altında tekrarlanmadığında, bağımlı değişkende gözlenen değişikliğe bağımsız değişkenin sebep olduğu kesin bir dille söylenememekte ve uygulamanın bağımlı değişkeni etkilediğine ilişkin izlenim edinilebilmektedir. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için, yapılan çıkarsama; denek sayısını artırma yoluyla güçlendirilmeli ve deneysel sonuçlar benzer özelliği taşıyan deneklerle tekrarlanmalıdır (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

AB deseniyle yapılan araştırmalarda, veriler grafiksel olarak analiz edilir. Değerlendirmeler ise niteliksel olarak gerçekleştirilir (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

AB deseninde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde bir etkisinin bulunup bulunmadığına, grafik üzerinde başlama düzeyi (A) ve sağaltım (B) evrelerindeki verilerinin oluşturduğu eğrilere bakılarak karar verilir. Başlama düzeyinde elde edilen eğri ile sağaltım evresi ya da sağaltım sonu evresinde elde edilen eğri, “x” eksenine uzaklıkları açısından karşılaştırılır ve bu iki eğri arasındaki uzaklık ne kadar fazla ise, uygulanan sağaltım yönteminin o kadar etkili olduğu

kabul edilir (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

Bu araştırmanın grup aile eğitimi yoluyla yürütülmesi ve araştırmanın gerçekleştirildiği kurumda davranış kontrolüne ilişkin gereksinimi olan birden fazla grubun oluşturulamaması nedeniyle araştırmada AB Deseni kullanılmıştır.

3.1.2.Araştırmada AB Desenin Uygulanması

Bu araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını belirleme amacını değerlendirmek için AB desenine yer verilmiştir. Bu amaçla ilgili bağımlı değişkenler; araştırma kapsamına alınan annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerindeki düzeyleridir. Bağımsız değişken ise; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programıdır.

Bu amacın başlama düzeyi (A) aşamasında, araştırma kapsamına dahil edilen annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerindeki düzeyleri, üç oturum üst üste kayıt edilerek belirlenmiştir. Başlama düzeyi verilerinin belirlenmesinden sonra araştırmacı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programını, haftada üç ayrı oturumdan oluşmak kaydıyla iki hafta süresince uygulamıştır. Programın uygulandığı iki haftalık sürenin sonunda, annelerin davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerindeki düzeyleri üç oturum üst üste kayıt edilerek belirlenmiştir (B Evresi).

Aile eğitim programının tamamlanmasından sonra, programın amaçlarını gerçekleştiren annenin, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun uygun olmayan davranışlarını azaltıp azaltmadığını belirlemek için tekrar AB desenine yer verilmiştir. Bu amaçla ilgili bağımlı değişkenler, ele alınan öğrencinin uygun olmayan okuma ve yazma davranışı ve bu davranışın uyuşmayan davranışı olan uygun okuma ve yazma davranışdır. Bu amacın bağımsız değişkeni

ise; annenin, çocuğunun yayılarak okuma ve yazma davranışını görmezden gelip, dik oturarak okuma ve yazma davranışını ödüllendirme uygulamalarıdır.

Araştırmanın bu amacıyla ilgili başlama düzeyi (A) evresinde, araştırma kapsamına dahil edilen çocuğun yayılarak okuma ve yazma davranışı ve bu davranışın uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışı doğal ortamında gözlenerek düzeyleri belirlenmiştir. Çocuğun yayılarak okuma ve yazma ve bu davranışın uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışında üst üste üç kararlı nokta elde edildikten sonra, anne programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini uygulamaya başlayarak, yayılarak okuma ve yazma davranışını görmezden gelmiş ve dik oturarak okuma ve yazma davranışını ödüllendirmiştir. Bu aşamada, ele alınan davranışlara ilişkin kayıt tutularak düzeyleri belirlenmiştir (B evresi).

3.2.DENEKLER VE SEÇİMİ

Bu araştırmanın deneklerini, Özel Barış Özel Eğitim Merkezi'ne devam eden ve uygun olmayan davranış gösteren, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin annelerinden 6'sı ve bu annelerden aile eğitim programının tamamlanmasından sonra, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan ve evde kamera çekimi için gönüllü olan bir anne ve çocuğu oluşturmuştur.

Araştırmanın deneklerini belirleyebilmek amacıyla; öncelikle çocukların Ankara Barış Özel Eğitim Merkezindeki dosyaları incelenmiş ve kurumda aile eğitiminden sorumlu kişi ile görüşülerek, çocukların anne-babaları tarafından belirtilmiş olan uygun olmayan davranışlarının olup olmadığı hakkında bilgi alınmıştır. Uygun olmayan davranışları olduğu belirlenen çocukların annelerine, düzenlenecek olan Aile Eğitim Programına katılmak isteyip istemediklerini belirlemeye yönelik bir form dağıtılmış ve formu doldurarak kuruma bırakmaları istenmiştir. Formların doldurulup geri getirilmesinden sonra, formlar araştırmacı tarafından incelenmiş, okuma yazma bilme ölçütünü karşılayan, daha önce hiçbir aile eğitimi programına katılmamış ve programa katılmak isteyen dokuz anne

belirlenerek, bu annelerin hemfikir oldukları bir gün ve saatte toplantı yapılmıştır. Toplantı sırasında ailelere programın genel amacı, programın nasıl yürütüleceği ve haftada kaç gün kaç saatlik oturumlarla gerçekleştirileceği söylenerek, bu koşullarda programa katılmaya gönüllü olan 6 anne araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamına dahil edilen annelerin özellikleri aşağıda verilmiştir;

I No' lu anne; İlkokul mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış ve tek çocuklu ev hanımıdır.

II No' lu anne; Üniversite mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış ve iki çocuklu ev hanımıdır.

III No' lu anne; Lise mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış ve tek çocuklu ve ev hanımıdır.

IV No' lu anne; İlkokul mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış ve iki çocuklu ve ev hanımıdır.

V No' lu anne; Üniversite mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış, tek çocuklu ve öğretmendir.

VI No' lu anne; İlkokul mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış ve üç çocuklu ve ev hanımıdır.

Aile eğitim programının tamamlanmasının sonunda, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan annelerin, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun davranışını azaltıp azaltmadığını belirleyebilmek amacıyla, araştırma kapsamındaki annelerle görüşme yapılmış ve ev ortamında çocukları ile birlikte kamera çekimi için gönüllü olan iki

anne belirlenmiştir. Ancak deneklerden bir tanesi araştırma gereklerini yerine getiremediğinden dolayı araştırma kapsamından çıkarılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan çocuğun özellikleri aşağıda verilmiştir;

I No' lu çocuk; 10 yaşında, Down sendromu tanısı konmuş, Özel Barış Özel Eğitim Merkezi'nde haftanın iki günü bireysel eğitim alan ve Milli Eğitim Bakanlığına ait bir ilköğretim okulunda kaynaştırma eğitimine devam eden bir çocuktur.

3.3.ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu başlık altında, araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

3.3.1. Kavramlara İlişkin Ölçü Araçları (Ek 1)

Araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin araştırmada kazandırılması amaçlanan kavramlardaki düzeylerini belirlemeye hizmet edecek nitelikte ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilmiştir.

Kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı geliştirilirken öncelikle kavram analizinden yararlanılarak her bir kavrama ilişkin kavram analizi yapılmıştır. Daha sonra yapılan kavram analizinden yararlanılarak ölçüt bağımlı ölçü araçlarının bildirimleri oluşturulmuş ve bildirimlerde ifade edilecek davranışla ilgili ölçüt belirlenmiştir. Daha sonra bildirimlerde ifade edilen davranışları ölçmeye hizmet edecek sorular belirlenerek, her soru için görüntüler oluşturulmuştur.

Geliştirilen Kavramlara İlişkin Ölçü Araçları (Ek 1), Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.1), Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.2), Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.3), Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.4),

Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.5) ve Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracından (Ek 1.6) oluşmaktadır.

3.3.1.1.Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.1)

Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, davranış kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin davranış kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan üç ayrı bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul edilme ölçütü olan dört görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergeleri ve her bir bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.2. Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.2)

Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı,, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan üç ayrı bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul edilme ölçütü olan dört

görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergeleri ve her bir bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.3. Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.3)

Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Uyuşmayan Davranış kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Uyuşmayan Davranış kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul edilme ölçütü olan dört görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.4. Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.4)

Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Ödül Kullanma kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı,, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Ödül Kullanma kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul

edilme ölçütü olan dört görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.5. Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.5)

Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Görmezden Gelme kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Görmezden Gelme kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul edilme ölçütü olan dört görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.6. Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 1.6)

Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme kavramına ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt ve sorular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme

kavramına ait göstermesi gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin göstereceği davranışların kabul edilme ölçütü olan dört görüntü setinden üçünün doğru yanıtlanmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü ise soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, bir olumlu ve bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü setinden oluşmaktadır.

3.3.1.7. Kavramlara İlişkin Ölçü Araçlarının Kayıt Çizelgelerinin Geliştirilmesi (Ek 1.7)

Kavramlara İlişkin Ölçü Araçları'nın, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelere uygulanması sırasında, annelerin doğru ve yanlış tepkilerini kaydetmek amacıyla, Davranış, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış, Uyuşmayan Davranış, Ödül Kullanma, Görmezden Gelme ve Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Ölçüt Bağımlı Ölçü Araçları Kayıt Çizelgeleri geliştirilmiştir. Kavramlara İlişkin Ölçü Araçlarının tümünün geliştirilmesinde aynı yol izlenmiştir.

Kavramlara İlişkin Ölçü Araçları Kayıt Çizelgeleri, her bir kavrama ilişkin kayıt formunda, annenin ad-soyadı, ölçmenin yapıldığı tarih, annenin yapması istenenlere ilişkin açıklama, her bir görüntü setinin olumlu ve olumsuz görüntülerinin yazılı metni ve her bir görüntüye ilişkin görüntünün yazılı metninin hemen altında annenin doğru cevabı işaretleyeceği kutucuklar bulunmaktadır.

3.3.1.8. Kavramlara İlişkin Ölçü Araçlarının Puanlanması

Ölçüt bağımlı değerlendirmede, öğrencinin amacı gerçekleştirip gerçekleştiremediğinin belirlenmesi esas alınmaktadır. Amacın gerçekleşme ölçütü olarak genellikle %70 ve üzeri benimsenmektedir (Thiagarajan 1974). Bu araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Davranış, Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış, Uyuşmayan Davranış, Ödül Kullanma, Görmezden Gelme Ve Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirmesi Kavramları

Ölçüt Bağımlı Ölçü aracındaki her bir bildirimin ifade ettiği amacı gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin ölçütü olarak %75 ölçütü benimsenmiştir. Buna göre, her bir bildirimle ilgili olarak her bir görüntü setinde bir olumlu bir olumsuz görüntünün bulunduğu dört ayrı görüntü seti hazırlanmış ve anneler bu dört görüntü setinden üçüne doğru tepkide bulunduğu anda, bildirimi gerçekleştirdiği kabul edilmiştir.

3.3.2. İşlem Süreçlerine İlişkin Ölçü Araçları (Ek 2)

Araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, araştırmada kazandırılması amaçlanan işlem süreçlerindeki düzeylerini belirlemeye hizmet edecek nitelikte ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilirken öncelikle, işlem süreçlerinin her biri analiz edilmiştir ve alt işlemlere bölünmüştür. Ödül kullanma işlem sürecine yönelik ölçü aracı, ödülleri uygun davranıştan hemen sonra kullanma ve ödülleri betimleyerek kullanma alt işlemlerinden, ev ortamına uygun olmayan davranışı görmezden gelme işlem sürecine yönelik ölçüt bağımlı ölçü aracı, uygun olmayan davranış olduğunda o tarafa bakmama ve davranışa ilişkin hiçbir şey söylememe alt işlemlerinden ve uyuşmayan davranışı ayrımlı pekiştirme işlem sürecine yönelik ölçüt bağımlı ölçü aracı, uygun olmayan davranış olduğunda görmezden gelme ve uyuşmayan davranış olduğunda ödüllendirme alt işlemlerinden oluşmaktadır. Daha sonra yapılan bu analizlerden yararlanılarak, ölçüt bağımlı ölçü araçlarının bildirimleri oluşturulmuştur. Ölçü aracında her bir alt işlem bir bildirimle ifade edilmiştir. Bildirimlerin oluşturulmasının ardından, bildirimde ifade edilen davranışla ilgili ölçüt belirlenmiştir. Daha sonra bildirimlerde ifade edilen davranışları ölçmeye hizmet edecek nitelikte sorular belirlenerek, her soru için araştırmacı tarafından yapılarak gösterilecek davranış örnekleri oluşturulmuştur.

Geliştirilen İşlem Süreçlerine İlişkin Ölçü Araçları (Ek 2), Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 2.1), Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 2.2), Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracından (Ek 2.3) oluşmaktadır.

3.3.2.1. Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 2.1)

Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, ödül kullanma işlem sürecine ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt, sorular ve kayıt çizelgesi olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Ödül Kullanma İşlem Sürecine ait yapması gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin yapacağı davranışların kabul edilme ölçütü olan dört davranıştan üçünün doğru yapılmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden ¾ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü, soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, araştırmacı tarafından yapılacak dört ayrı davranış örneğinden, kayıt çizelgesi bölümü ise Ödül Kullanma İşlem Sürecinin, ödülleri uygun davranıştan hemen sonra kullanma ve ödülleri betimleyerek kullanma alt işlemlerinden oluşması nedeniyle, araştırmacı tarafından yapılan davranışa karşı annenin yapması gereken ödülleri uygun davranıştan hemen sonra kullanma ve ödülleri betimleyerek kullanma alt işlemlerine ilişkin işaretleme kutucuğunun bulunduğu sütundan oluşmaktadır.

3.3.2.2. Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 2.2)

Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, görmezden gelme işlem sürecine ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt, sorular ve kayıt çizelgesi olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Görmezden Gelme İşlem Sürecine ait yapması gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin

yapacağı davranışların kabul edilme ölçütü olan dört davranıştan üçünün doğru yapılmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü, soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, araştırmacı tarafından yapılacak dört ayrı davranış örneğinden, kayıt çizelgesi bölümü ise araştırmacı tarafından yapılan davranışa karşı annenin yapması gereken uygun olmayan davranış olduğunda o tarafa bakmama ve uygun olmayan davranışa ilişkin hiçbir şey söylememe alt işlemlerine ilişkin işaretleme kutucuğunun bulunduğu sütundan oluşmaktadır.

3.3.2.3. Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı (Ek 2.3)

Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme işlem sürecine ilişkin düzeylerini, programın uygulanması öncesi ve sonrası belirleme amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı, bildirimler, ölçüt, sorular ve kayıt çizelgesi olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bildirimler bölümünde, annelerin Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Sürecine ait yapması gereken davranışların ifadesi olan bir bildirim bulunmaktadır. Ölçüt bölümünde, annelerin yapacağı davranışların kabul edilme ölçütü olan dört davranıştan üçünün doğru yapılmasını doğru tepki kabul etmeye hizmet eden $\frac{3}{4}$ ölçütü benimsenmiştir. Sorular bölümü, soru yönergesi ve bildirimi ölçmeye hizmet edecek nitelikte, araştırmacı tarafından yapılacak dört ayrı davranış örneğinden, kayıt çizelgesi bölümü ise araştırmacı tarafından yapılan davranışa karşı annenin yapması gereken uygun olmayan davranış olduğunda görmezden gelme görmezden gelme ve uyuşmayan davranış olduğunda ödüllendirme alt işlemlerine ilişkin işaretleme kutucuğunun bulunduğu sütundan oluşmaktadır.

3.3.2.4. İşlem Süreçlerine İlişkin Ölçü Araçlarının Puanlanması

Ölçüt bağımlı değerlendirmede, öğrencinin amacı gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin belirlenmesi esas alınmaktadır. Amacın gerçekleşme ölçütü olarak genellikle %70 ve üzeri benimsenmektedir (Thiagarajan 1974). Bu araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programına katılan annelerin, Ödül Kullanma, Görmezden Gelme ve Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi İşlem Süreçleri Ölçüt Bağımlı Ölçü aracındaki her bir bildirimin ifade ettiği amacı gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin ölçütü olarak %75 ölçütü benimsenmiştir. Buna göre, her bir bildirimle ilgili olarak araştırmacı tarafından yapılacak olan dört farklı davranış belirlenmiştir. Ödülleri kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışları ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin değerlendirilmesinde, araştırmacı tarafından yapılan davranışa, her bildirimin var olan ikişer alt işlemini de uyguladığında o davranışa işlem sürecini doğru uyguladığı, sadece birini uygulamış ya da hiç birini uygulamamış ise işlem sürecini yanlış uyguladığı kabul edilmiştir. Anneler, araştırmacı tarafından yapılan dört davranıştan üçüne işlem sürecini doğru olarak uyguladığında, bildirimi gerçekleştirdiği kabul edilmiştir.

3.3.3. Aile Görüşme Formu ve Uygulanması (Ek 3)

Annelerin, çocuklarının evde yaptığı uygun olmayan davranışları belirtmesi ve davranışın olası nedenlerini belirleyebilmek amacıyla Aile Görüşme Formu kullanılmıştır. Aile Görüşme Formu, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; görüşmeyi gerçekleştiren ve görüşülen kişinin adı soyadı, görüşme tarihi ve saati bilgileri bulunmaktadır. İkinci bölüm ise; çocuğun ev ortamına uygun olmayan davranışının olup olmadığı ve eğer var ise bu davranışların neler olduğunu belirlemek, bu davranışların bir gün içinde kaç kez ya da ne kadar süre ile oluştuğunu, davranışın günün hangi saatlerinde, hangi ortamda ve ne ile meşgulken meydana geldiğini, bu sırada ortamda kimlerin olduğunu, davranış oluşmadan önce ve oluşuktan sonra çevredekilerin neler yaptığını, çocuğun bu davranışı yaparak istediğini elde edip etmediğini, annenin bu davranışı kontrol etmek için neler yaptığını ve çocuğun günlük rutinini ortaya çıkaran sorulardan oluşmaktadır.

Aile görüşme formu, programa katılacak annelerle birebir görüşülerek uygulanmıştır. Aile görüşme formu, annelere uygulanırken, öncelikle formun görüşmeyi gerçekleştiren ve görüşülen kişinin adı soyadı, görüşme tarihi ve saati bölümlerinin bulunduğu birinci kısmı araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Daha sonra, formun ikinci bölümündeki sorular sırasıyla annelere sorulmuş ve annelerin verdikleri yanıtlar forma kayıt edilmiştir.

3.3.4.Scatter Plat Kayıt Formu ve Uygulanması (Ek 4)

Evinde kamera çekimi yapıp veri toplanmasına gönüllü olan annenin çocuğunun, uygun olmayan davranışlarının başlama düzeyi verilerinin elde edileceği gözlem aralıklarının belirlenmesi amacıyla scatter plat kaydı tutulmuştur.

Scatter plat kayıt formu, gönüllü olan anne ile yapılan görüşme sonucunda, çocuğun evde bulunduğu sürede, ailenin genel olarak günlük rutin içindeki etkinliklerinin ve bu etkinliklerin zaman aralıklarının belirlenmesiyle oluşturulmuştur. Scatter plat kayıt formunda çocuğun adı-soyadı, gözlem yapılan tarih, saat, çocuğun uğraştığı etkinlik ve çocuğun yaptığı olumsuz davranış bölümleri yer almaktadır.

Scatter plat kayıt formu, üç gün boyunca sabahdan akşama kadar uygulanmak üzere araştırma kapsamına alınan anneye verilerek, gözlem yapılan tarihi, saati, o sırada çocuğun uğraştığı etkinliği ve çocuğun yaptığı uygun olmayan davranışı yazarak formu doldurması istenmiştir.

3.3.5.Anekdot Kaydı (Ek 5)

Araştırma kapsamına dahil edilen çocuğun, uygun olmayan davranışları ve bu davranışların olası nedenlerini belirlemek amacıyla anekdot kayıt formu kullanılmıştır.

Anneden alınan scatter plat kayıt formunun sonuçları doğrultusunda, uygun olmayan davranışların en fazla görüldüğü yazı yazma ve okuma etkinliklerinde, ailenin günlük rutinindeki ders çalışma saatleri olan 19.00-19.30 saatleri arasında üç gün süreyle anekdot kaydı tutulmuştur.

Anekdot kaydı için çekim yapmak ve daha sonra bu çekimleri izleyerek ele alınan uygun olmayan davranışların olası nedenlerini belirlemek amacıyla, kamera ve televizyon kullanılmıştır.

3.3.5.1.Video Kamera ve Kullanılması

Araştırmada, 8mm digital kaset ile çalışabilen, kısa ve uzun mesafe renkli ve sesli çekim yapabilen, çekim yaparken tarih ve saati kaydedebilen, televizyon ile bağlantı kurularak player olarak kullanılabilen, Hitachi marka el kamerası kullanılmıştır.

Çekim yapılırken kamera, anne ve çocuğun ders çalıştığı masanın bir metre uzaklığına, anne, çocuk ve masayı görüntüleyebilecek şekilde yerleştirilmiştir. Çekime başlamadan önce, kamera daha önceden belirlenen yere konulmuş ve kameranin arkasındaki kırmızı Record düğmesine basılarak kayıt almaya başlaması sağlanmıştır. Çekim süresi sona erdiğinde Record düğmesine tekrar basılarak kayıt alma işlemi bitirilmiştir.

3.3.5.2.Televizyon ve Kullanılması

Kamera aracılığı ile kayıt edilen çekimleri yeniden izlemek amacıyla televizyon kullanılmıştır. Araştırmada, kamera ile kayıt edilen çekimleri tekrar izlemek amacıyla, renkli görüntü verebilen ve video kullanmak için bağlantı düzeneği olan Beko marka 37 ekran televizyon kullanılmıştır.

Kamera aracılığı ile kayıt edilen çekimleri yeniden izleyebilmek için, öncelikle player olarak da kullanılabilen kamera ile televizyonun bağlantısı

yapılmıştır. Bu amaçla, kameranın orijinal bağlantı kablosu, televizyonun anten kablosu girişine bağlanmıştır. Daha sonra kameradaki düğme “Cam” konumuna getirilerek, kamera player özelliğine dönüştürülmüş ve televizyon “AV” kanalı konumuna getirilerek görüntüler yeniden izlenebilmiştir.

3.3.5.3.Anekdote Kayıt Formu ve Kullanılması

Anekdote kayıt formu, öğrencinin kimliğini açıklayan ve davranışların kayıt edildiği iki bölümden oluşmaktadır. Öğrencinin kimlik bilgilerinin yer aldığı bölümde; öğrencinin adı-soyadı, gözlemcinin adı-soyadı, gözlemin yapıldığı tarih ve saat bölümleri yer almaktadır. Davranışların kayıt edildiği bölümde ise, davranışların olduğu zaman, davranış öncesinde oluşan olaylar, davranış ve davranış sonrasında oluşan olayların kaydedilmesi için bölümler yer almaktadır.

Anekdote kayıt formu, kamerayla yapılan çekimlerin televizyon aracılığı ile araştırmacı tarafından tekrar izlenip, anekdote kayıt formlarına işlenmesiyle doldurulmuştur. Öğrencinin kimlik bilgilerinin yer aldığı bölümde, öğrencinin adı-soyadı, gözlemcinin adı-soyadı, gözlemin yapıldığı tarih ve saat sütunları doldurulmuştur. Davranışların kayıt edildiği bölüm ise, davranışın öncesinde olan olaylar, davranış ve davranıştan hemen sonra olan olaylar yazılarak doldurulmuştur.

3.3.6.Hedef Davranış Kayıt Formu

Hedef davranış kayıt formu, araştırma kapsamına dahil edilen deneğin, uygun olmayan okuma ve yazma davranışının ve bu davranışın uyuşmayan davranışı olan uygun okuma ve yazma davranışının başlama düzeyi verileri ile sağaltım evresindeki verilerini kaydedebilmek için geliştirilmiştir. Hedef davranış kayıt formu, deneğin uygun olmayan okuma ve yazma davranışı ile bu davranışın uyuşmayan davranışı olan uygun okuma ve yazma davranışının toplam süresinin belirlenmesi amaçlandığından, tüm süre kaydına uygun şekilde geliştirilmiştir.

3.3.6.1. Tüm Süre Kayıt Formu ve Kullanılması (Ek 6)

Araştırmada kapsamına dahil edilen çocuğun, uygun olmayan davranışının toplam süresinin llmesine hizmet edecek nitelikte, tüm süre kayıt formu kullanılmıştır. Bu form, hedef davranışın tanımı, öğrencinin adı-soyadı, gözlemcinin adı-soyadı, gözlem tarihi, gözlem süresi, davranışın başlama saati, davranışın bitiş saati, davranışın başlama ve bitişi arasında kalan süre, davranışın oluşum süresi ve davranışın oluşum yüzdesi bölümlerinden oluşmaktadır.

Tüm süre kayıt formu, çocuğun, yayılarak okuma ve yazma davranışının ve uygun olmayan davranışlarının uyışmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışının gözlem süresince görüldüğü toplam sürenin kaydedilmesi amacıyla kullanılmıştır. Tüm süre kayıt formu, yayılarak okuma ve yazma davranışı ve bu davranışın uyışmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışının başlama düzeyi verilerinin toplandığı başlama düzeyi (A) aşamasında ve annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak deneğin yayılarak okuma ve yazma davranışını azaltmaya ve uyışmayan davranış olan dik oturarak okuma-yazma davranışını arttırmaya çalıştığı sağaltım (B) aşamasında, uygun olmayan davranışın ve bu davranışın uyışmayan davranışının düzeylerinin kaydedilmesinde kullanılmıştır.

Tüm süre kayıt formunda, öncelikle hedef davranışın tanımı, öğrencinin adı-soyadı, gözlemcinin adı-soyadı, gözlem tarihi, gözlem süresi bölümleri doldurulmuştur. Daha sonra, kamera aracılığı ile kayıt edilen her bir güne ait görüntüler televizyon aracılığı ile izlenirken, deneğin uygun olmayan davranışı yada bu davranışının uyışmayan davranışı oluştuğu anda ekrandaki saate bakılmış ve davranışın başlama saati stnuna kaydedilmiştir. Denek uygun olmayan davranışı ya da bu davranışın uyışmayan davranışını yapmayı bitirdiği anda, ekrandaki saate tekrar bakılarak davranış bitiş saati stnuna kaydedilmiştir. Gözlem sona erince, ikisi arasında geçen süre tüm süre kayıt formunda davranış başlama ve bitişi arasında kalan süre stnuna kaydedilmiştir. Daha sonra, tüm süre kayıt formundaki davranış başlama ve bitişi arasında kalan süre stnundaki sreler toplanarak, hedef

davranışın görüldüğü toplam süre belirlenmiş ve davranış oluşum süresi bölümüne işlenmiştir. En son olarak, o güne ait hedef davranışın görüldüğü toplam süre gözlem yapılan süreye bölünerek, davranış oluşum yüzdesi hesaplanmış ve tüm süre kayıt formundaki hedef davranışın oluşum yüzdesi bölümüne kayıt edilmiştir.

Tüm süre kayıt formu, biri araştırmacı diğeri Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde doktora tez aşamasında olan iki öğretim elemanı tarafından kayıt yapılan sürenin tamamı izlenerek ayrı ayrı doldurulmuştur.

3.3.7.Pekiştireç Belirleme Formu (Ek 7)

Araştırma kapsamına dahil edilen çocuk için sağaltım evresinde kullanılacak etkili pekiştireçleri belirleyebilmek amacıyla, pekiştireç belirleme formu kullanılmıştır. Pekiştireç belirleme formunun birinci bölümde; çocuğun adı-soyadı, yaşı ve formun doldurulduğu tarih yer almaktadır. Formun ikinci bölümünde ise; çocuğun kazanmaktan hoşlanabileceği bir dizi yiyecek, oyuncak ve etkinlik ve övgü sözlerine ilişkin sorular ve soruların altında anne-babaların cevabı yazabilecekleri boşluklar bulunmaktadır.

Pekiştireç belirleme formu, denneğin annesine gönderilerek doldurması istenmiştir. Anne tarafından doldurulan form incelenerek, denek için etkili pekiştireçler anne ve araştırmacı tarafından belirlenmiştir.

3.4.ARAŞTIRMADA TOPLANAN VERİLERİN GÖZLEMCİLER ARASI GÜVENİRLİĞİNİ BELİRLEME (Ek 8)

Araştırmada, çocuğun yayılarak okuma yazma davranışı ve bu davranışın uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma yazma davranışına ilişkin toplanan verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, kayıtlar, kameraya kayıt edilen otuz dakikanın tamamı izlenerek birbirinden bağımsız iki gözlemci tarafından tutulmuştur. Gözlemcilerden biri araştırmacının kendisi, diğeri ise Gazi Eğitim

Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde doktora tez aşamasında olan bir öğretim görevlisidir.

Tüm süre kayıt formu ile kayıt edilen davranışların gözlemciler arası güvenilirlik katsayılarını hesaplamak için, küçük süre büyük süreye bölünerek yüzle çarpılmış ve güvenilirlik katsayısı bulunmuştur.

$$\text{Küçük Süre / Büyük Süre} \times 100 = \text{Gözlemciler Arası Güvenirlik Katsayısı}$$

Araştırma kapsamına dahil edilen çocuğun, yayılarak okuma ve yazma davranışının başlama düzeyindeki gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı %99, sağaltım aşamasındaki gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı %98,1dir. Uygun olmayan davranışının uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışının başlama düzeyindeki gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı %96,6 sağaltım aşamasındaki gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı ise %98,5 olarak belirlenmiştir.

3.5.DAVRANIŞ DENETİMİ AİLE EĞİTİM PROGRAMI

Bu başlık altında; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın geliştirilmesi, kapsamı, aile eğitim oturumlarında kullanılan öğretim materyallerinin geliştirilmesi, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın ön uygulamasına yer verilmiştir.

3.5.1. Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın Geliştirilmesi

Bu araştırmada, annelerin çocuklarının davranışlarını kontrol etmelerini sağlamak amacıyla; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı geliştirilmiştir.

Aile eğitim programını geliştirebilmek amacıyla; öncelikle uygulamalı davranış analizi ilke ve işlem süreçleri, davranış kontrolü, doğrudan öğretim yöntemi, aile eğitimi ve aile eğitim programları ve öğretim materyali geliştirme süreçlerinin yer aldığı kaynaklar gözden geçirilmiştir. Gözden geçirilen kaynaklardan

yararlanılarak, geliştirilecek aile eğitim programı ile annelere kazandırılması amaçlanan kavram ve işlem süreçleri belirlenmiştir. Kavram ve işlem süreçlerinin belirlenmesinin ardından, bu kavram ve işlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilmiştir. En son olarak, kavram ve işlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçlarında yer alan bildirimlerden yararlanılarak, bildirimler davranışsal amaç haline dönüştürülmüş ve aile eğitim programının amaçları oluşturulmuştur.

Aile eğitim programının amaçlarının belirlenmesinin ardından, bu amaçların annelere kazandırılacağı, her biri ortalama bir-bir buçuk saat arasında değişen sürelerden oluşan altı aile eğitim oturumunun öğretim süreci planlanarak programın geliştirilmesi tamamlanmıştır. En son olarak, hazırlanan aile eğitim programı ile ilgili olarak Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde görevli iki öğretim üyesinin görüşleri alınmış ve öneriler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak aile eğitim programına son hali verilmiştir.

3.5.2. Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın Kapsamı

Bu başlık altında sırası ile aile eğitim oturumlarında ele alınan konular, aile eğitim oturumlarının genel formatı ve oturumların öğretim süreçlerine yer verilmiştir.

3.5.2.1. Aile Eğitim Oturumlarında Ele Alınan Konular

Geliştirilen aile eğitim programının amaçları doğrultusunda bu amaçların annelere kazandırılacağı, her biri ortalama bir-bir buçuk saat arasında değişen sürelerden oluşan altı aile eğitim oturumu planlanmıştır.

Bu oturumların sırası ve ele alınan konular aşağıdaki şekildedir;

I. OTURUM: Davranış ve davranış örneklerinin belirlenmesi

II.OTURUM: Ev ortamına uygun olmayan davranış.

III.OTURUM: Uyuşmayan davranış.

IV.OTURUM: Ödül ve ödül kullanma.

V.OTURUM: Ev ortamına uygun olmayan davranışı görmezden gelme.

VI.OTURUM:Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme

3.5.2.2.Aile Eğitim Oturumlarının Genel Formatı

Her bir aile eğitim oturumu, ödevlerin kontrol edilmesi ve öğretime hazırlık, öğretim süreci ve ödev verilmesi bölümlerinden oluşmaktadır.

3.5.2.2.1.Ödevlerin Kontrol Edilmesi ve Öğretime Hazırlık

Ödevlerin kontrol edilmesi ve öğretime hazırlık basamağı, her bir oturumun ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu bölümde, bir önceki oturumda üzerinde durulan konunun anneler tarafından uygulanmasına yönelik verilen ödevler toplanmakta ve uygun yapılan ve yapılmayan ödevler üzerinde tartışılmaktadır. Annelerin, ödev ile ilgili soruları olursa bu sorular uygulamacı tarafından cevaplandırılmakta ve açıklama yapılmaktadır. Bu bölümde en son olarak, ödevi yapan annelere ödevi yaptıkları için teşekkür edilmekte, eğer ödevi yapmayan ebeveyn var ise hiçbir şey denilmemekte ve yapılacak olan oturumun içeriği hakkında kısaca bilgi verilerek, öğretim süreci bölümüne geçilmektedir.

İlk oturumda, annelerle daha önceden çalışılmadığı için, ödevlerin kontrol edilmesi basamağı yer almamaktadır.

3.5.2.2.2.Öğretim Süreci

Aile eğitim oturumlarında annelere kazandırılması amaçlanan kavramların açık anlatım yöntemine, işlem süreçlerinin ise doğrudan öğretim yöntemine dayalı olarak öğretim süreçleri hazırlanmıştır.

3.5.2.2.2.1.Açık Anlatım Yöntemiyle Kavramların Sunumu

Açık anlatım yöntemi ile kavramların sunumu için, film CD'leri hazırlanmıştır. Film CD'leri için program kapsamında ele alınan kavramların her bir alt amacı için, kavramın olumlu ve olumsuz dört örneğinin yer aldığı görüntüler hazırlanmıştır.

Kavram sunulurken, açık anlatım yönteminin gereği olarak kavramla ilgili olumlu ve olumsuz örnekleri içeren görüntüler sırasıyla izlettirilmekte, görüntü dondurularak araştırmacı tarafından görüntü betimlenmekte ve gerekli görülen yerlerde görüntüler tekrar izlettirilmektedir. Her bir kavramla ilişkili dört olumlu ve dört olumsuz örneğin görüntülerle sunulması ve annelerin kavramın olumlu ve olumsuz örneklerini göstermesinden sonra, amaçların annelerde gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleyebilmek amacıyla, sunu sonu değerlendirme yapılmaktadır. Sunu sonu değerlendirmede de daha önceden hazırlanan ve kavramın olumlu ve olumsuz örneklerinin görüntülerinden oluşan film materyalleri kullanılmaktadır. Sunu sonu değerlendirme yapılırken, öncelikle annelere üzerlerinde izleyecekleri görüntünün metninin, izleyecekleri sıra ile yazılmış halinin bulunduğu değerlendirme kağıtları dağıtılmakta ve bu değerlendirme kağıtlarını nasıl kullanacakları açıklanmaktadır. Daha sonra kavramın olumlu ve olumsuz örneğinin bulunduğu görüntü seti izlettirilerek, annelerden önlerindeki değerlendirme kağıtlarına kavramın olumlu ve olumsuz örneğini işaretlemeleri istenmektedir. Annelerin işaretlemeleri bitince, değerlendirme kağıtları toplanarak işaretlemeleri kontrol edilmektedir. Doğru işaretleyenler, neden doğru olduğu betimlenerek ödüllendirilmektedir. Doğru işaretleyemeyenlere ise, görüntü tekrar izlettirilmekte ve

ipuçlarını içeren yönlendirici sorular sorulmaktadır. Yönlendirici soruların yanı sıra gruptaki diğer annelere de sorularak model olmaları sağlanmaktadır.

3.5.2.2.2. Doğrudan Öğretim Yöntemiyle İşlem Süreçlerinin Öğretim Süreci

Annelere işlem süreçlerini uygulama becerisini kazandırmaya yönelik öğretim sürecinde, doğrudan öğretim yönteminin gereği olarak; model olma, rehberli uygulama ve bağımsız uygulama basamaklarına yer verilmiştir.

Ele alınan işlem sürecinin model olma aşaması için film CD'leri hazırlanmıştır. Bu aşamada, görüntüler izlenirken araştırmacı görüntüleri dondurarak görüntüyü betimlemekte sonra annelere görüntülerle ilgili sorular sormakta ve doğru cevapları ödüllendirmekte, doğru verilmeyen yada eksik bırakılan cevaplarla ilgili açıklama yapmaktadır. Daha sonra hangi işlem sürecinin kullanılması gerektiği sorulup, doğru cevaplar ödüllendirmekte, doğru verilmeyen yada eksik bırakılan cevaplarla ilgili açıklama yapılmaktadır. Model olma aşamasında, dört ayrı görüntü kullanılmaktadır.

Rehberli uygulama aşamasında ise rol oynamaya yer verilmektedir. Bu amaçla gruptan gönüllü olan bir kişi anne rolünü oynaması için belirlenmektedir. Çocuk rolünü oynaması için ise, programa dahil olmayan bir kişi ortamda hazır bulunmaktadır. Çocuk rolünü oynayacak kişinin rolünü oynaması, anne rolünü oynayacak kişinin de öğrenilen işlem sürecini uygulaması istenmiştir. Bu sırada araştırmacı, işlem süreci ile ilgili genel kuralı hatırlatmaktadır. Çocuk rolünü oynayan kişinin, yapmış olduğu uygun davranışlarında davranışı kesmesi istenmekte ve anne rolünü oynayan kişiye “bu ne tür bir davranıştı”, “şimdi ne yapacaksın” şeklinde sorular yöneltilmektedir. Kişinin doğru cevapları ödüllendirmekte, doğru verilmeyen yada eksik bırakılan cevaplarla ilgili diğer kişilere sorular sorularak cevaplar alınmakta ve açıklama yapılmaktadır. Anne rolünü oynayan kişinin işlem sürecini uygulaması istenmekte ve sürecini doğru olarak uyguladığında ödüllendirilerek yerine oturması istenmektedir. Anne rolünü oynayan kişi, işlem sürecini doğru uygulayamadığında, ipucu verilmekte ve doğru yapması sağlanarak

ödüllendirilmektedir. Rehberli uygulama aşamasında, dört ayrı davranış üzerinde bütün annelerin işlem sürecini uygulaması sağlanmaktadır.

Bağımsız uygulama aşamasında, işlem sürecinin uygulanma sorumluluğu annelere bırakılmaktadır. Bu nedenle gruptan gönüllü iki ayrı anne belirlenmekte ve birinin anne diğerinin çocuk rolünü oynaması sağlanmaktadır. Çocuk rolündeki kişiden tahtada yazılı bulunan davranışı gerçekleştirmesi, anne rolündeki kişiden de öğrenilen işlem sürecini uygulaması istenmektedir. İlk örnek davranış için çocuk rolünü oynayacak kişi davranışı yaptığında davranışı kesmesi istenmekte ve anne rolündeki kişiye “bu ne tür bir davranıştı”, “şimdi ne yapacaksın” şeklinde sorular yöneltilmekte, kişinin doğru cevapları ödüllendirmekte, doğru verilmeyen yada eksik bırakılan cevaplarla ilgili diğer kişilere sorular sorularak cevaplar alınmakta ve açıklama yapılmaktadır. Anne rolünü oynayan kişi işlem sürecini doğru olarak uyguladığında ödüllendirilmektedir. Daha sonra annelerin rolleri değiştirmesi sağlanarak birinci örnek davranış için gruptaki herkesin aynı şeyi yapması sağlanmaktadır. 2., 3. ve 4. örnek davranışta aynı şekilde gerçekleştirilmekte, araştırmacı tarafından hiçbir müdahalede bulunulmamakta ve işlem sürecinin uygun uygulandığı zaman anne ödüllendirilmekte, uygun uygulanmadığı zamanlarda gerekli düzeltmelerde bulunulmaktadır.

3.5.2.2.3.Ödev Verilmesi

Her oturumun son basamağını, o günkü oturumda üzerinde durulan konunun evde anneler tarafından uygulanmasına yönelik olarak, ödev verilmesi oluşturmaktadır. Uygulamacı, annelere o oturumla ilişkili olarak ödevlerinin ne olduğunu söylemekte ve ödevin nasıl yapılacağına ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. En son olarak, ebeveynlere oturumla ilgili sorularının olup olmadığı sorulmakta ve varsa soruları cevaplandırılarak oturuma son verilmektedir.

Her oturum sonunda, ebeveynlere oturumla ilgili bilgileri içeren “Bugün Neler Öğrendik?” adlı bilgilendirme materyali verilmektedir. Bu materyal aracılığıyla, ebeveynlerin oturumda öğrendikleri konuları tekrar gözden geçirmesi,

hatırlamakta zorlandığında istediği bilgiye ulaşmasını sağlamak amaçlanmaktadır. “Bugün Neler Öğrendik?” adlı bilgilendirme materyali, oturumda sunulan bilgilerin kısa ve öz bir şekilde yazılı ifadeler haline dönüştürülmesi ve örneklerin sunulmasıyla oluşturulmuştur.

3.5.3.Aile Eğitim Oturumlarında Kullanılan Öğretim Araçlarının Geliştirilmesi

Geliştirilen aile eğitim programındaki kavram ve işlem süreçlerinin annelere kazandırılmasına yönelik olarak belirlenen amaçların gerçekleştirilebilmesi için, öğretim aracı olarak film materyali (protokol materyali) kullanılmıştır. Bu nedenle annelere kazandırılması planlanan her bir amaca yönelik film materyalleri hazırlanmıştır.

Film materyallerinin hazırlanabilmesi için kamera çekimleri, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Uygulama Anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Çekimler, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi 4. Sınıfta okuyan 2 öğrenci tarafından gerçekleştirilmiştir. Çekimlere başlamadan annelere kazandırılması amaçlanan her bir kavram ya da işlem süreciyle ilgili amaçlara ve sunu sonu değerlendirmelerine yönelik dörder tane olumlu ve olumsuz örnek belirlenmiş ve her bir örneği içeren senaryolar oluşturulmuştur. Çekimlerden önce, anaokulunun müdürü ile görüşülerek, çekimlerde rol alacak çocuklar belirlenmiştir. Çekimler sırasında, her bir senaryoda oynayacak çocuklara her çekimden önce ne yapacağı, nasıl davranacağı açıklanmış ve çocuk ile anne-baba rolünü oynayacak kişinin senaryolara uygun canlandırma yapmaları sağlanarak filmler çekilmiştir. Filmlerin çekilmesinden sonra, çekilen film görüntüleri Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi stüdyolarında kurgulanmış ve montajları yapılmıştır. Kurguları ve montajları yapılan filmler daha sonra bilgisayar CD’lerine aktararak öğretime hazır hale getirilmiştir.

Aile eğitim programının uygulanmasında kullanılan film materyalindeki örnekler, kavram ve işlem süreçleri ölçü araçlarında yer alan örneklerden farklı örneklerdir.

3.5.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın Ön Uygulaması

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın eksikliklerini belirleyebilmek ve programın uygulanması sırasında karşılaşılabilecek aksaklıkları belirlemek ve gerekli düzeltmeleri yapmak amacıyla, araştırma kapsamında olmayan, lise mezunu ve çocuğu uygun olmayan davranış gösteren bir anne ile ön uygulama gerçekleştirilmiştir.

Ön uygulama sonrasında, iki görüntünün ele alınan kavramın olumlu örneğini yansıtmadığı belirlenmiş ve bu görüntüler tekrar filme alınmıştır.

3.6.DENEY SÜRECİ

Bu başlık altında, araştırmanın deney sürecinin nasıl gerçekleştirildiği açıklanmıştır.

3.6.1. ANNELERE KAVRAM VE İŞLEM SÜREÇLERİNİ KAZANDIRMAYA YÖNELİK DENEY SÜRECİ

3.6.1.1.Başlama Düzeyi Belirleme (A)

Bu başlık altında, ortam düzenlemesi ve annelerin kavram ve işlem süreçleri ölçüt bağımlı ölçü araçlarında başlama düzeylerinin belirlenmesine yer verilmiştir.

3.6.1.1.1. Ortam Düzenlemesi

Annelerin, kavramlara ilişkin başlama düzeyleri, grup olarak, Özel Barış Özel Eğitim Merkezi'nin grup eğitimi salonunda, işlem süreçlerine ilişkin başlama düzeyleri, kurumdaki aile eğitim uzmanının odasında belirlenmiştir.

Annelere, kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçlarını uygulamadan önce, ortam düzenlemesi yapılmıştır. Annelerin oturacağı sıra ve sandalyeler, annelerin

birbirlerinin işaretlemelerini görmeyecekleri “U” şeklinde dizilmiştir. Her annenin masasına birer kalem dağıtılmıştır. Annelerin masalarının karşısına, her bir annenin kavramın olumlu ve olumsuz örneklerinin bulunduğu görüntüleri rahatlıkla izleyebileceği şekilde televizyon ve televizyonun hemen yanına VCD player yerleştirilmiştir.

Annelere, işlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçlarını uygulamadan önce, odaya telefon bağlanmaması ve kimsenin odaya girmemesi sağlanmıştır. Bu aşamada, ölçü araçları araştırmacı ve annenin karşılıklı oturması sağlanarak ve bire bir olarak uygulanmıştır.

3.6.1.1.2.Başlama Düzeylerinin Belirlenmesi

Annelerin kavram ve işlem süreçleri ile ilgili başlama düzeylerinin belirlenmesi için, kavram ve işlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçlarının soruları, öğretimde kullanılan film materyalinden farklı bir film materyali kullanılarak sorulmuştur.

Annelerin kavramlara ilişkin başlama düzeyleri belirlenirken, öncelikle izleyecekleri görüntülerin yazılı metnin bulunduğu yazılı materyal dağıtılmıştır. Daha sonra annelere, her bir görüntü setinde kavramın bir olumlu bir de olumsuz örneğinin yer aldığı dört ayrı görüntü izlettirilmiş ve her bir görüntü seti sona erdikten sonra hangi görüntünün kavramı örneklediği, hangi görüntünün örneklediğini önlerindeki yazılı materyale işaretlemeleri istenmiştir. Annelerin işaretlemeleri bitince, araştırmacı yazılı materyalleri toplamış ve annelerin kavramlarla ilgili düzeylerini ölçüt bağımlı ölçü aracındaki ölçütü dikkate alarak kayıt etmiştir.

Araştırmada kullanılan desenin gereği olarak, annelerin kavramlarla ilişkili başlama düzeyi, kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçlarının üç ayrı oturumda uygulanması sonucunda belirlenmiş ve annelerin üç oturumun en az ikisinde, ölçüt düzeyinde doğru tepki verdiği bildirimler gerçekleştiriliyor kabul edilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları, annelere bire bir olarak uygulanmıştır. Araştırmacı, her bir işlem sürecini annelerin kullanmasına hizmet edecek davranışı demostre etmiş ve bu durumda yapmaları gereken işlem sürecinin ana yönergesini verip, annelerin yerine getirmesini istemiştir. Annelerin üç oturumun en az ikisinde, ölçüt düzeyinde doğru tepki verdiği bildirimler gerçekleştiriliyor kabul edilmiştir. Bu aşamada, annelere herhangi bir ipucu verilmeden yaptıkları kayıt edilmiştir.

3.6.1.2.DAVRANIŞ DENETİMİ AİLE EĞİTİM PROGRAMININ UYGULANMASI (B)

Araştırmada annelere davranışları kontrol edebilmeleri için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazandırmak amacıyla, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı uygulanmıştır. Hazırlanan aile eğitim programındaki amaçların, kavram ve işlem süreçlerini içermesi nedeniyle, oturumlarda yer alan kavramların öğretiminde açık anlatım yöntemi, işlem süreçlerinin öğretiminde doğrudan öğretim yöntemi kullanılmıştır.

Bu nedenle, sağaltımın açıklanmasına, ortam düzenlemesi, açık anlatım yöntemine göre kavram öğretimi ve doğrudan öğretim yöntemine göre işlem süreçlerinin öğretimi başlıkları altında yer verilmiştir.

3.6.1.2.1.Ortam Düzenlemesi

Annelere kavram ve işlem süreçlerinin kazandırılması için öğretim çalışması, Özel Barış Özel Eğitim Merkezi'nin grup eğitimi salonunda gerçekleştirilmiştir.

Kavramlara ilişkin öğretim öncesinde, annelerin oturacağı sıra ve sandalyeler, annelerin birbirlerinin işaretlemelerini görmeyecekleri "U" şeklinde dizilmiştir. Her annenin masasına birer kalem dağıtılmıştır. Annelerin masalarının karşısına her bir annenin görüntüleri rahatlıkla izleyebileceği şekilde televizyon ve televizyonun hemen yanına VCD player yerleştirilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin öğretim öncesinde, annelerin oturacağı sıra ve sandalyeler “U” şeklinde dizilmiştir ve her annenin rahatlıkla görebileceği bir yere araştırmacının oturacağı masa ve sandalye yerleştirilmiştir.

3.6.1.2.2. Açık Anlatım Yöntemine Göre Kavram Öğretimi

Kavramların öğretiminde açık anlatım yöntemi kullanılmıştır.

Ele alınan kavramın öğretiminde, açık anlatım yönteminin gereği olarak kavramın önceden hazırlanmış olan olumlu ve olumsuz örnekleri, görüntüler aracılığı ile sunulmuş ve dört ayrı görüntü setiyle sunu bitince, sunuda kullanılan materyalden farklı olan dört ayrı görüntü setiyle değerlendirme yapılmıştır.

Açık anlatım yöntemine göre “davranış” kavramına ilişkin aşağıdaki şekilde bir sunu yapılmıştır.

Davranış deyince aklımıza gelen ilk şey gözlenebilir eylemler olmalıdır. Davranış, kişinin eylemde bulunmasını gerektirmektedir. O halde davranış olan bir durumda olması gereken şey; iki ya da daha fazla kişinin hemfikir olacağı şekildeki yani gözlenebilir biçimdeki eylemlerdir.

Şimdi bu durumu örneklerle gösterelim;

I.ÖRNEK:

Kavramın Olumlu Örneği: Video çalıştırılarak “duvara top atan bir kişinin görüntüsü” izlettirilir. Görüntü sona erdikten sonra, gruptan 2-3 kişiye görüntüdeki kişinin ne yaptığı sorulur. Cevaplar “topu duvara atma” vb. olduğunda, görüldüğü gibi A’da, B’de görüntüdeki kişinin ne yaptığı konusunda aynı fikirdeler. Görüntüdeki kişinin topu duvara atmasıyla ilgili olarak herkes aynı fikirde olduğu için bu durum gözlenebilir. O halde, topu duvara atma gözlenebilir bir durumdur.

Kavramın Olumsuz Örneği: Video çalıştırılarak “duvara top atan bir kişinin görüntüsü” izlettirilir. Görüntü sona erdikten sonra, annelere, sizce görüntüdeki kişi mutlu mu acaba? Bence mutlu değil ya sizce? Denilerek gruptan birkaç kişiye sorulur. Birbirinden farklı birkaç cevap alındıktan sonra, görüldüğü gibi kişinin mutlu olup olmadığı hakkında hepimiz aynı fikirde değiliz. Görüntüdeki kişinin mutlu olup olmadığıyla ilgili olarak herkes aynı fikirde olmadığı için mutlu olma ya da olmama gözlenemez. O halde mutlu olup olmama gözlenebilir değildir denilir.

Ele alınan kavramla ilgili olarak, ilk görüntü setiyle yukarıdaki şekilde bir sunu gerçekleştirildikten sonra 2., 3. Ve 4. Görüntü setleri ile aynı şekilde sunu gerçekleştirilmiştir.

Dört görüntü seti ile sunu tamamlandıktan sonra, bu kavrama ilişkin sunu sonu değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Sunu sonu değerlendirme, sunuda kullanılan görüntü setlerinden farklı görüntü seti kullanılarak aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir;

Sunu sonu değerlendirmeye başlarken, annelere; videodan görüntüler izlettirileceği ve onların bu görüntüler arasından gözlenebilir olanları ve gözlenebilir olmayanları belirlemelerinin ve neden gözlenebilir olup neden gözlenebilir olmadığını açıklamalarının isteneceği söylenmiştir.

Daha sonra annelere, üzerinde her bir görüntü setindeki görüntülerin yazılı olduğu bir kağıt dağıtılmış ve sırası ile her bir görüntü seti izlettirilip video kapatılmıştır. Daha sonra annelerden önlerindeki kağıda, görüntülerdeki davranış örneklerinden gözlenebilir ve gözlenebilir olmayanları işaretlemeleri ve neden böyle düşündüklerini yazmaları istenmiştir. Yazma işlemi bittikten sonra, annelerin kağıtları toplanarak incelenmiştir. Gözlenebilir ve gözlenebilir olmayanları doğru işaretleyip neden böyle düşündüğünü doğru olarak yazanlar, “evet, dan dolayı gözlenebilirdir, dan dolayı gözlenebilir değildir, bravo, tebrik ederim, harika şeklinde ödüllendirilmiştir. Doğru cevap veremeyen annelere, aynı görüntüler tekrar izlettirilerek sunu yapılmış ve doğru cevapları yukarıdaki şekilde

ödüllendirilmiştir. Annelerle, değerlendirmede doğru cevap veremedikleri değerlendirme aracı sayısı kadar araçla $\frac{3}{4}$ ölçütünü karşılayana kadar değerlendirmeye devam edilmiştir.

3.6.1.2.3.Doğrudan Öğretim Yöntemine Göre İşlemlerin Öğretimi

İşlem süreçlerinin öğretiminde doğrudan öğretim yöntemi kullanılmıştır.

Aile eğitim oturumlarında ele alınan işlem süreçlerinin öğretimi, doğrudan öğretim yönteminin gereği olarak, model olma, rehberli uygulama ve dönüt ve düzeltmelere yer verme ve bağımsız uygulama aşamalarından oluşmaktadır.

Doğrudan öğretim yöntemine göre ödül kullanma işlem süreci ile ilgili öğretim sürecinde annelere aşağıdaki şekilde sunu yapılmıştır;

Biraz önce, ödüllerin çocuklarımızın uygun davranışlarını sürdürmek ve arttırmak için uygun davranıştan hemen sonra ve uygun davranışın betimlenerek verilmesi gerektiğini görüntülerden izleyerek ayırt ettik. Şimdi ise ödülleri, uygun davranıştan hemen sonra ve uygun davranış betimleyerek kullanmanızı isteyeceğim. Öncelikle ben size bu durumu videodan göstereceğim, daha sonra sizin benzer örnek durumlarda ödülleri kullanmanızı isteyeceğim denilerek model olma basamağına geçilmiştir.

Model olma basamağında; ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve uygun davranışların betimlenerek kullanıldığı dört ayrı görüntü izlettirilmiştir. I. örnek görüntü izlenirken, “uygun davranış yapıldığında” ve “davranışın anında ve betimlenerek ödüllendirildiği” görüntüler dondurulmuş ve “gördüğünüz gibi çocuğun masasında öğretmeninin verdiği ödevleri yapma davranışı, uygun bir davranıştır” – “gördüğünüz gibi davranış annesi tarafından anında ve “Aslan oğlum benim kendi başına ödevlerini yaptığını görüyorum, mükemmelsin” şeklinde betimlenerek ve sırtı sıvazlanarak ödüllendirilmiştir” şeklinde açıklama yapılmıştır. Daha sonra görüntü başa alınarak tekrar gösterilmiş ve çocuk masasında öğretmenin verdiği ödevleri

yaparken dondurularak, çocuğun bu davranışı nasıl bir davranış diye sorulmuştur, cevap vermek isteyenlere söz hakkı verilerek ve doğru cevapları “evet gördüğünüz gibi çocuğun masasında öğretmenin verdiği ödevleri yapması uygun bir davranıştır bravo denilerek ödüllendirilmiştir. Daha sonra, görüntünün devamında annenin ne yapması gerektiği sorulmuştur. Söz almak isteyenlerden birine söz hakkı verilerek ve doğru cevabı “çok haklısınız, anne anında ve aslan oğlum benim, kendi başına ödevlerini yaptığını görüyorum, mükemmelsin vb. şeklinde betimleyerek ödüllendirecektir denilmiştir. Eğer doğru cevap veremezse, gruptan bir başkasına söz hakkı verilerek, doğru cevabından sonra, evet harika, anne, aslan oğlum benim kendi başına ödevlerini yaptığını görüyorum, mükemmelsin vb. şeklinde betimleyerek davranışı ödüllendirecektir denildikten sonra, yanlış cevap veren kişinin tekrar söylemesi istenmiş ve doğru cevabı, bravo, anne aslan oğlum benim kendi başına ödevlerini yaptığını görüyorum, mükemmelsin vb. şeklinde betimleyerek ödüllendirecektir denilmiştir. II., III. Ve IV. görüntülerde de benzer uygulama yapılmıştır.

Model olma basamağı yukarıdaki şekilde tamamlandıktan sonra, rehberli uygulama basamağına geçilmiştir.

Rehberli uygulama basamağında; öncelikle gruptan anne rolünü oynayacak gönüllü olan bir kişi belirlenmiştir. Aynı zamanda çocuk rolünü oynaması için, programa dahil olmayan bir kişi hazır bulunmuştur. Çocuk rolündeki kişinin tahtada yazılı olan ilk davranışı (sessizce kitap okuma) yapması, anne rolündeki kişinin de bu davranışı biraz önce öğrendiğimiz ödüllendirme ilkelerini kullanarak ödüllendirmesi istenmiştir. Anne rolündeki kişi uygun davranışı ödüllendirmeye başlamadan önce, uygulamacı, ödüllendirmenin davranış yapıldıktan hemen sonra ve davranışın betimlenerek yapılacağını tekrar hatırlatmıştır (Genel Kuralı Söyleme). Daha sonra, uygulamacı, anne rolündeki kişiden uygun davranışı ödüllendirmesini istemiştir. Çocuk rolünü oynayan kişi uygun davranış yaptığında davranışı kesmesi istenmiş ve anne rolündeki kişiye, *şimdi ne tür bir davranış yaptı?* diye sorulmuştur. Kişi, uygun davranış yaptı cevabını verirse, *evet teşekkür ederim sessizce önündeki kitabı okuma uygun bir davranıştır* şeklinde ödüllendirilmiştir. Eğer cevap veremezse, uygun bir

davranış mı? Yoksa uygun olmayan bir davranış mı? şeklinde ipucu verilmiş ve uygun bir davranış yaptı cevabını verirse, *evet teşekkür ederim sessizce önündeki kitabı okuma uygun bir davranıştır* şeklinde ödüllendirilmiştir. Daha sonra anne rolündeki kişiye *şimdi ne yapacaksınız?* diye sorulmuştur. Kişi, davranışı hemen ve *aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor vb. şeklinde betimleyerek* ödüllendireceğim cevabını verirse, *evet, davranışı hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceksiniz bravo* şeklinde ödüllendirilmiştir. Anne rolündeki kişi şimdi ne yapacağını söyleyemezse, *davranışı anında ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor betimleyerek ödüllendireceğiz değil mi? Ne yapacaktınız?* denilerek ve kişi doğru şekilde açıklayınca, *evet hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor betimleyerek ödüllendireceğiz bravo* denilmiştir. Eğer söylemede eksik bıraktığı bir yer olursa (örneğin; betimleyerek), evet davranışı hemen ancak bir de *aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceğiz değil mi? Ne yapacaktınız* denilmiş ve doğru açıklayınca, *bravo davranışı hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceğiz* denilmiştir. Daha sonra çocuk rolünü oynayan kişiden davranışı baştan yapması, anne-baba rolünü oynayan kişinin de, önceden belirlenmiş ödülü kullanarak davranışı ödüllendirmesi tekrar istenmiştir. Anne davranışı uygun ödüllendirirse, *bravo sessizce kitap okuma davranışını, hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendirdiniz teşekkür ederim* şeklinde ödüllendirilmiştir. Yapmadığı bir kısım olursa (örneğin; betimleyerek ödüllendirme) çocuk rolünü oynayan kişiden davranışı kesmesi istenerek ve anne rolündeki kişiye *şimdi ne yapmalıydık* diye sorulmuştur. Kişi betimlemeliydim derse, *evet aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceğiz* şeklinde betimlemeliydiniz hadi şimdi betimleyerek ödüllendirelim denilmiş ve çocuk rolündeki kişinin davranışı tekrar etmesi, anne rolündeki kişinin de davranışı ödüllendirmesi istenmiştir. Doğru yaptığında, evet davranışı hemen ve *aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendirdiniz, teşekkür ederim* denilmiş ve yerine geçmesi istenmiştir. Daha sonra, ilk örnek davranış için gruptaki herkesle

benzer uygulama yapılmıştır. II. III. ve IV. Örnek davranışlar içinde gruptaki herkesle aynı uygulama tekrar edilmiştir.

Rehberli uygulama basamağı yukarıdaki şekilde tamamlandıktan sonra, bağımsız uygulama basamağına geçilmiştir.

Bağımsız uygulama basamağında; uygulamacı sorumluluğu annelere bırakmıştır. Bunun için, öncelikle gruptan gönüllü iki kişi belirlenerek, bir tanesinden çocuk diğerinden anne olması istenmiştir. Çocuk rolündeki kişinin tahtada yazılı olan ilk davranışı (Önündeki nesnelere bakması istendiğinde bakma) yapması, anne rolündeki kişinin de bu davranışı ödüllendirmesi istenmiştir. Çocuk rolünü oynayan kişi uygun davranış yaptığında davranışı kesmesi istenerek, anne rolündeki kişiye, *şimdi ne tür bir davranış yaptı?* diye sorulmuştur. Kişi, uygun davranış yaptı cevabını verirse, *evet uygun davranış yaptı bravo* denilmiştir. Eğer cevap veremezse, uygun bir davranış mı? Yoksa uygun olmayan bir davranış mı? şeklinde ipucu verilmiş ve uygun bir davranış yaptı cevabını verirse, *evet uygun davranış bravo* şeklinde ödüllendirilmiştir. Daha sonra anne rolündeki kişiye *şimdi ne yapacaksın?* diye sorulmuştur. Kişi, davranışı hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceğim cevabını verirse, *evet, davranışı hemen ve aferin benim güzel oğlum sessizce önündeki kitabı okuyor şeklinde betimleyerek ödüllendireceksiniz bravo* şeklinde ödüllendirilmiştir. Anne rolündeki kişi şimdi ne yapacağını söyleyemezse, *betimleyerek ödüllendireceğiz değil mi? Ne yapacaktınız?* denilmiş ve açıklayınca, *betimleyerek ödüllendireceğiz bravo* denilmiştir. Eğer söylemede eksik bıraktığı bir yer olursa (örneğin; betimleyerek), *evet davranışı hemen ancak bir de betimleyerek ödüllendireceğiz değil mi? Ne yapacaktınız?* denilmiş ve doğru açıklayınca, *bravo davranışı hemen ve betimleyerek ödüllendireceğiz* denilmiştir. Daha sonra çocuk rolünü oynayan kişiden davranışı baştan yapması, anne-baba rolünü oynayan kişinin de önceden belirlenmiş ödülü kullanarak davranışı ödüllendirmesi tekrar istenmiştir. Anne, davranışı uygun ödüllendirirse, *bravo sessizce kitap okuma davranışını, hemen ve betimleyerek ödüllendirdiniz teşekkür ederim* ödüllendirilmiştir. Yapmadığı bir kısım olursa (örneğin; betimleyerek ödüllendirme) çocuk rolünü oynayan kişiden davranışı

kesmesi istenmiş ve anne rolündeki kişiye şimdi ne yapmalıydık diye sorulmuştur. Kişi betimlemeliydim derse, *evet* hadi şimdi betimleyerek ödüllendirelim denilmiş ve çocuk rolündeki kişinin davranışı tekrar etmesi anne rolündeki kişinin de davranışı ödüllendirmesi istenmiştir. Doğru yaptığına *evet davranışı hemen ve betimleyerek ödüllendirdiniz teşekkür ederim* denilerek yerine geçmesi istenmiştir. Daha sonra, ilk örnek davranış için gruptaki herkesle benzer uygulama yapılmıştır.

II., III. Ve IV. örnek davranışları için çocuk rolünü oynayan kişinin davranışları durdurulup, anne rolünü oynayan kişiden açıklaması istenmemiş ancak kişi, uygun davranışları için “uygun davranışı anında ve şeklinde betimleyerek ödüllendirdiniz” “çok güzel oluyor” “harika” şeklinde ödüllendirilmiştir. Eğer bir yeri eksik/yanlış yaparsa ya da atlarsa, uygulamacı ne yapacağına ilişkin küçük hatırlatmalar da bulunmuş (anında / betimleme vb) ve ödüllendirmeyi tekrar etmesini istemiştir (Çocuk rolünü üstlenen kişiden de davranışı tekrar yapması/davranışa devam etmesi istenir). Anne rolündeki kişi ödüllendirmeyi uygun yapınca “uygun davranışı anında ve şeklinde betimleyerek ödüllendirdiniz” “çok güzel oluyor” “harika” şeklinde ödüllendirilmiştir. Daha sonra kişilerin rolleri değiştirilmiş ve ilk örnek davranış için gruptaki herkesle benzer uygulama yapması sağlanmıştır.

3.6.2.ANNENİN PROGRAMDA KAZANDIĞI KAVRAM VE İŞLEM SÜREÇLERİNİ KULLANARAK ÇOCUĞUN UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞINI AZALTMAYA YÖNELİK DENEY SÜRECİ

Aile eğitim programı sonucunda davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan annenin, programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışını kontrol etmeye yönelik deney süreci, birbirini izleyen başlama düzeyi ve sağıltım evrelerinden oluşmaktadır.

Bu başlık altında, başlama düzeyi ve sağıltım aşaması uygulama süreci açıklanmıştır.

3.6.2.1.Başlama Düzeyi Belirleme (A)

Başlama düzeyi evresinde, araştırma kapsamına dahil edilen annelerden araştırmanın ikinci aşaması için gönüllü olan birinin çocuğunun uygun olmayan davranışının ve bu davranışın uyuşmayan davranışının belirlenmesi ve belirlenen bu davranışlara ilişkin başlama düzeyi verilerinin toplanmasına yer verilmiştir.

3.6.2.1.1.Hedef Davranışların Belirlenmesi

Araştırma kapsamına dahil edilen çocuğun uygun olmayan davranışları ve bu davranışların uyuşmayan davranışlarını belirlemek amacıyla anneyle görüşme, scatter plat kaydı ve anekdot kaydına yer verilmiştir.

3.6.2.1.1.1.Anne İle Görüşme

Uygun olmayan davranışları ve bu davranışların uyuşmayan davranışlarından oluşan hedef davranışları belirleyebilmek için, anne ile bire bir görüşme yapılarak, uygun olmayan davranışları belirlemeye yönelik aile görüşme formu doldurulmuştur. Form anneye uygulanırken, öncelikle formun görüşmeyi gerçekleştiren ve görüşülen kişinin adı soyadı, görüşme tarihi ve saati bölümlerinin bulunduğu birinci kısmı araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Daha sonra, formun ikinci bölümündeki sorular sırasıyla annelere sorulmuş ve annenin verdiği cevaplar forma kayıt edilmiştir.

3.6.2.1.1.2.Scatter Plat Kaydı

Anne ile yapılan görüşme sonucunda belirlenen hedef davranışların öncesi ve sonrası olaylarının neler olduğunun belirlenmesi ve hedef davranışların başlama düzeyi verilerinin elde edileceği gözlem aralıklarının belirlenmesi için, anne tarafından scatter plat kaydı tutulmuştur. Scatter plat kayıt formu annelere verilerek, çocuğun uygun olmayan davranış yaptığı saatin, çocuğun o sırada ne ile meşgul

olduğunun ve çocuk davranışı yaptıktan sonra, çevredekilerin neler yaptığının yazılması istenmiştir.

Anne tarafından doldurulan scatter plat kayıt formları incelendiğinde; uygun olmayan davranışların en fazla olduğu zamanın, annesiyle çalışma saati olan 19.00-19.30 saatleri arasında ve okuma yazma çalışmasının yapıldığı okuma yazma etkinlikleri sırasında olduğu belirlenmiştir.

3.6.2.1.1.3.AnekdotKaydı (Ek 9)

Araştırmada, hedef davranışları ve olası nedenlerini belirlemek amacıyla, anekdot kaydına yer verilmiştir.

Annelerden alınan scatter plat kayıt formunun sonuçları doğrultusunda, uygun olmayan davranışların en fazla görüldüğü yazı yazma ve okuma etkinliklerinde, ailenin günlük rutinindeki ders çalışma saatleri olan 19.00-19.30 saatleri arasında, üç gün süreyle anekdot kaydı tutulmuştur.

Anekdot kaydını tutabilmek için, çocukla annenin çalıştığı odaya sabit bir konumda video kamera yerleştirilerek çekimler yapılmıştır. Daha sonra video kamera aracılığı ile yapılan çekimler izlenerek, oluşan olaylar anekdot kayıt formuna aktarılmıştır.

3.6.2.1.2.Hedef Davranışlar

Hedef davranışların belirlenmesi, tanımlanması ve olası nedenlerinin ortaya çıkarılabilmesi için video kamera aracılığı ile yapılan çekimler, daha sonra araştırmacı ve Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde çalışan ve doktora aşamasında olan bir öğretim görevlisi ile izlenerek, hedef davranışlar, tanımları ve hedef davranışların olası nedenleri belirlenmiştir.

Hedef Davranışlar;

*Yazı yazarken kalem tuttuğu elini sağ yanağına dayama.

*Çenesini, dudaklarını ya da yanağını defterin ya da masa üzerindeki diğer elinin üzerine yaslayarak yazı yazma.

*Yazıyı silerken, çenesini ya da yanağını diğer elinin ya da defterin üzerine yaslama.

*Yazı yazarken, çenesini masaya ya da diğer elinin üzerine 2-3 parmak kalacak şekilde yaklaştırma.

*Okurken, çenesini ya da yanağını masanın üzerindeki kollarının üzerine ya da kitaba yaslama.

Uyuşmayan Davranışlar;

*Defteri ile gözü arasında bir karış uzaklık olacak şekilde yazma.

*Herhangi bir şey yazarken; yazı yazmadığı eli (sol eli) masanın ya da dizinin üzerinde olacak şekilde yazma.

*Okuduğu şey ile gözü arasında bir karış uzaklık olacak şekilde okuma.

*Herhangi bir şey okurken; her iki eli masanın üzerinde, kitabın yanlarında ya da dizinin üzerinde olacak şekilde okuma.

3.6.2.1.3.Hedef Davranışların Başlama Düzeylerinin Belirlenmesi

Hedef davranışların başlama düzeylerini belirlemek için yapılan kamera kayıtları izlenerek, hedef davranışların başlama düzeyleri belirlenmiştir.

Uygun olmayan davranışlar ve bu davranışların uyuşmayan davranışlarının başlama düzeylerini belirlemek amacıyla “tüm süre kayıt formu” kullanılmıştır. Tüm süre kayıt formunda, hedef davranış oluşmaya başladığında kronometreye bakılmış ve hedef davranış sona erince kronometreye bakılarak, hedef davranışın oluştuğu süre, 30 dakikalık zaman içinde kayıt edilmiştir. 30 dakikalık kayıt zamanı sonunda, hedef davranışın oluştuğu süre toplam süreye bölünüp 100 ile çarpılarak, hedef davranışın oluşum yüzdesi hesaplanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için, video çekimi görüntüleri araştırmacı ve Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde çalışan ve doktora aşamasında olan bir öğretim görevlisi ile birlikte izlenerek iki ayrı kayıt tutulmuş ve sonrasında her iki kayıt sonuçları karşılaştırılarak, verilerin gözlemciler arası güvenilirliği hesaplanmıştır. Buna göre, araştırmada elde edilen verilerin gözlemciler arası güvenilirliği %98,7 olarak hesaplanmıştır.

3.6.2.2.Sağaltım Aşaması (B)

Sağaltım aşamasında, belirlenen hedef davranışlara anne tarafından uygulanacak sağaltım programı, araştırmacının rehberliğinde anne tarafından oluşturulmuş ve annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak belirlenen hedef davranışlara uygulaması istenmiştir. Bu aşamada, araştırmacı sadece video kaydı tutmuş ve hiçbir şekilde anneye müdahale etmemiş ve annenin sorduğu sorulara yanıt vermemiştir.

Sağaltım planı, araştırmacının rehberliğinde, anne tarafından aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

..... hanım; evinizde yaptığımız çekimler sonucunda, kızınızın ev ortamına uygun olmayan bazı davranışlarını belirledik. Sizde bu davranışları sizinle yaptığımız görüşme sırasında belirtmiştiniz. Bu davranışlar; kızınızın uygun olmayan okuma ve yazma davranışlarıdır. Kızınız herhangi bir şey yazarken; çenesini, dudaklarını ya da yanağını defterine, diğer koluna ya da masaya yaslamakta, kalemini çenesine ya da sağ yanağına dokundurmakta ve yazdığı yazıyı silerken

çenesini diğer kolunun üzerine, deftere ya da masaya yaslamaktadır. Ayrıca, herhangi bir şey okurken, çenesini ya da yanağını masa üzerinde birbiri üzerine koyduğu kollarına yaslamaktadır.

Programda öğrendiğimiz gibi, kızınızın yapmış olduğu davranışlar, ev ortamına uygun olmayan bir davranış mıdır? Denilerek annenin cevap vermesi beklenmiş ve evet sizinde belirttiğiniz gibi; kızınız 10 yaşında olduğundan dolayı, bulunduğu yaşa uygun olmayan davranışlardır. Aynı zamanda gözünün bozulmasına neden olabilecek bir davranıştır. Bu nedenle, bu davranışların değiştirilmesi gerekmektedir.

Programda öğrendiğimiz gibi, bu davranışları değiştirmemiz için ne yapmamız gerekir? Evet, sizinde belirttiğiniz gibi, bu davranışların uyuşmayan davranışlarını belirlememiz gerekir, hadi şimdi bu davranışların uyuşmayan davranışlarını belirleyelim, denilerek annenin uyuşmayan davranışları belirlemesi istenmiştir. Anne uyuşmayan davranışları belirledikten sonra, araştırmacı bu davranışları incelemiş ve anne ile tartışarak uyuşmayan davranışlar üzerinde hem fikir olmuşlardır. Belirlenen uyuşmayan davranışlar;

Herhangi bir şey yazarken , defter ile gözü arasında bir-bir buçuk karış mesafe olacak şekilde ve yazı yazmadığı eli (sol el) masanın ya da dizinin üzerinde olacak şekilde yazı yazma.

Herhangi bir şey okurken, okuduğu şey ile gözü arasında bir-bir buçuk karış mesafe olacak şekilde ve her iki eli kitabın/defterin yanlarında ya da dizinde olacak şekilde okuma.

Uyuşmayan davranışlar belirlendikten sonra, şimdi neler yapmamız gerekiyor? denilerek anneye sorulmuş ve annenin ödüllendirme kurallarını kullanarak (anında ve betimleyerek) uyuşmayan davranışları ödüllendirmem ve uygun olmayan davranışları görmezden gelmem gerekiyor cevabı beklenmiştir. Anne bu cevabı verdikten sonra, bunu kızının davranışına nasıl uygulayacağını açıklaması

istenmiş ve araştırmacı gerektiğinde küçük ipuçları sağlayarak nasıl uygulanacağı konusunda aşağıdaki şekliyle hem fikir olmuşlardır;

Öncelikle, kızınız ile ders çalışmaya başlamadan önce, belirlediğimiz uyuşmayan davranışları kızınıza hatırlatmalıyız. Yani, ders çalışmaya başlamadan önce “Kızım; şimdi seninle ders çalışacağız ancak bu çalışma sırasında senden yapmanı istediğim bazı şeyler olacak. Yazı yazarken başını defterinden bir –bir buçuk karış uzakta tutmanı (başı ile defteri arasında bir-bir buçuk karış uzaklık gösterilir) ve kalem tutmadığın elini masanın ya da dizinin üzerine koymayı istiyorum. Herhangi bir şey okurken de, başını biraz önce gösterdiğimiz gibi kitabından/defterinden bir-bir buçuk karış uzaklıkta tutmanı ve her iki elini ya kitabın yanlarında ya da dizinde olacak şekilde tutmanı istiyorum.

Bu kuralı söyledikten sonra, kızınız bu davranışları yaparsa, “Aferin benim güzel kızım bak başını defterden bir-bir buçuk karış uzakta tutuyorsun ve kalem tutmadığın elin dizinin üzerinde duruyor deyip onu öpeceksiniz (pekiştireç belirleme formuna göre “öpmek”, “çak yapmak” ve “canım benim” en çok sevdiği şey). Eğer, ders çalışma sırasında uygun olmayan bir şey yaptıysa, bu davranışa ilişkin hiçbir şey söylemeyin ve kızınıza doğru bakmayın. Ders çalışmanız sırasında, kızınız uyuşmayan davranışları yaptığı zaman sık sık ödüllendirin ve uygun olmayan davranış yaptığı zaman ise görmezden gelin.

Anne, yukarıdaki şekilde sağaltım planını uygulayarak, araştırmanın ikinci aşamasının sağaltım evresini gerçekleştirmiştir.

3.7.VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde, istatistiksel olarak anlamlı görülebilen bir sonuç, grafiksel olarak anlamlı görülmeyebilir. Bu nedenle, tek denekli desenler ile yapılan araştırmalarda verilerin analizi, sonuçların grafiksel olarak gösterilip, niteliksel olarak yorumlanması yoluyla yapılır (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997). Grafiksel analizde, bağımlı değişkene ait veriler

dikey eksen üzerinde, bağımsız değişkene ait veriler ise yatay eksen üzerinde gösterilmektedir (Kırcaali-İftar ve Tekin 1997).

Tek denekli desenlerden AB deseninin kullanıldığı bu araştırmada, sonuçlar grafiksel olarak gösterilmiş ve değerlendirmeler niteliksel olarak gerçekleştirilmiştir. Grafik üzerindeki eğriler arasındaki fark yorumlanarak, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığına bakılmıştır.

Bu araştırmada Doğrudan Öğretim Yöntemiyle Sunulan Davranışları Kontrol Etmeye Yönelik Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamına dahil edilen altı deneğin her birine ait ayrı grafik oluşturulmuş ve grafik üzerinde başlama düzeyi ve sağaltım evrelerindeki verilerle elde edilen eğriler, yatay (x) eksenine uzaklıkları ele alınarak karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamına alınan çocuk denek için grafik oluşturulmuş ve yine grafik üzerinde başlama düzeyi ve sağaltım evrelerindeki verilerle elde edilen eğriler, yatay (x) eksenine uzaklıkları ele alınarak karşılaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

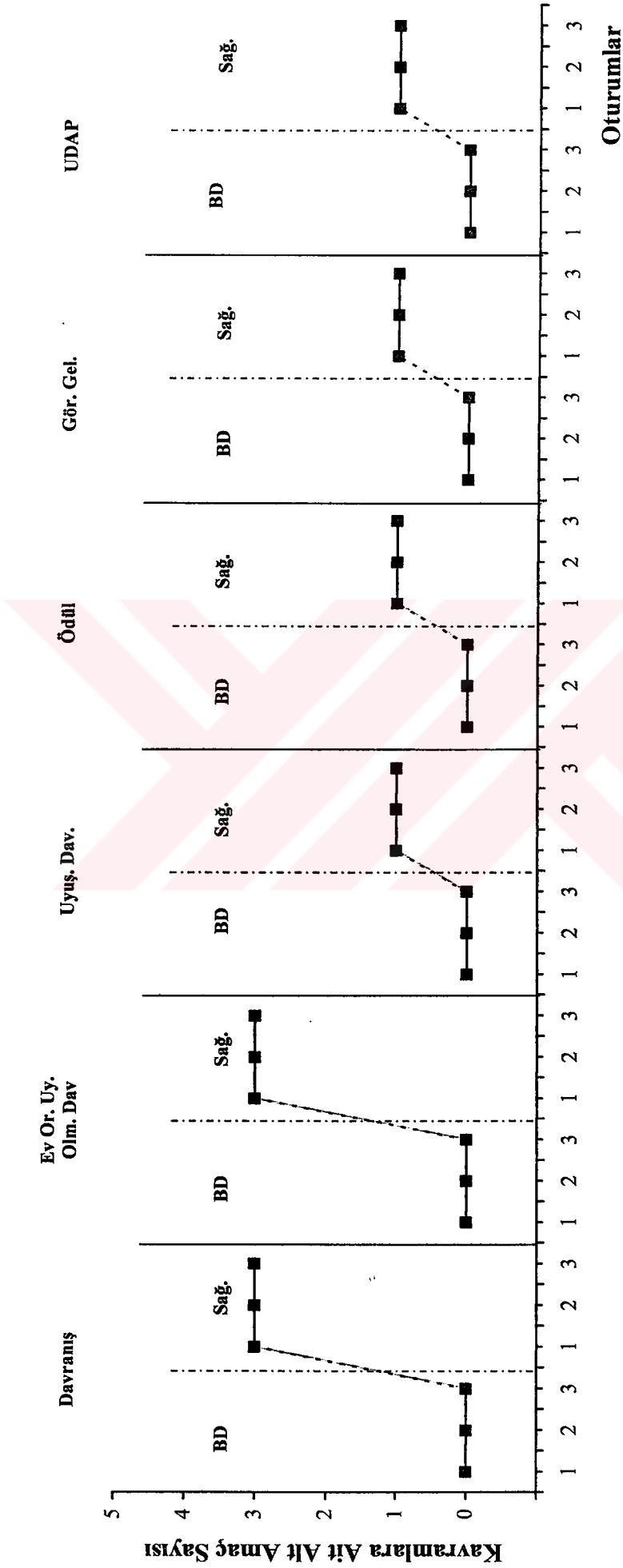
Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemektir.

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma amaçlarındaki sıra ile bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, Her Bir Annenin Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

4.1.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, I No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, I no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1
I No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 1’de görüldüğü gibi, I no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir. Yani, kavramlara ilişkin alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

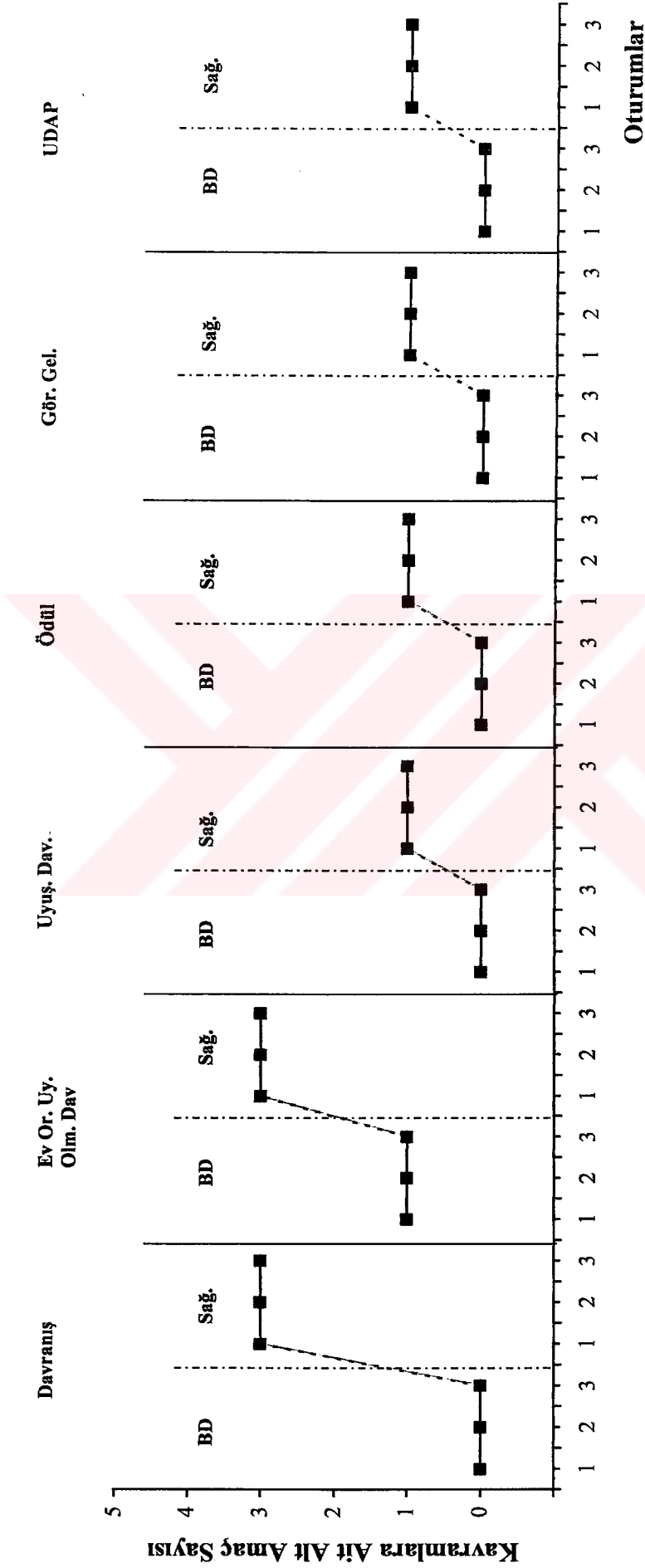
I no’lu anne, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonunda yapılan üç oturumluk değerlendirmede, davranış ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramlarının varolan 3’er alt amacının hepsini, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani I no’lu anne, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, I no’lu annenin kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, II No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, II no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2
II No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 2’de görüldüğü gibi, II no’lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindeyken, ev ortamına uygun olmayan davranış kavramı ile ilgili alt amaçlardan 1 tanesini gerçekleştirmektedir.

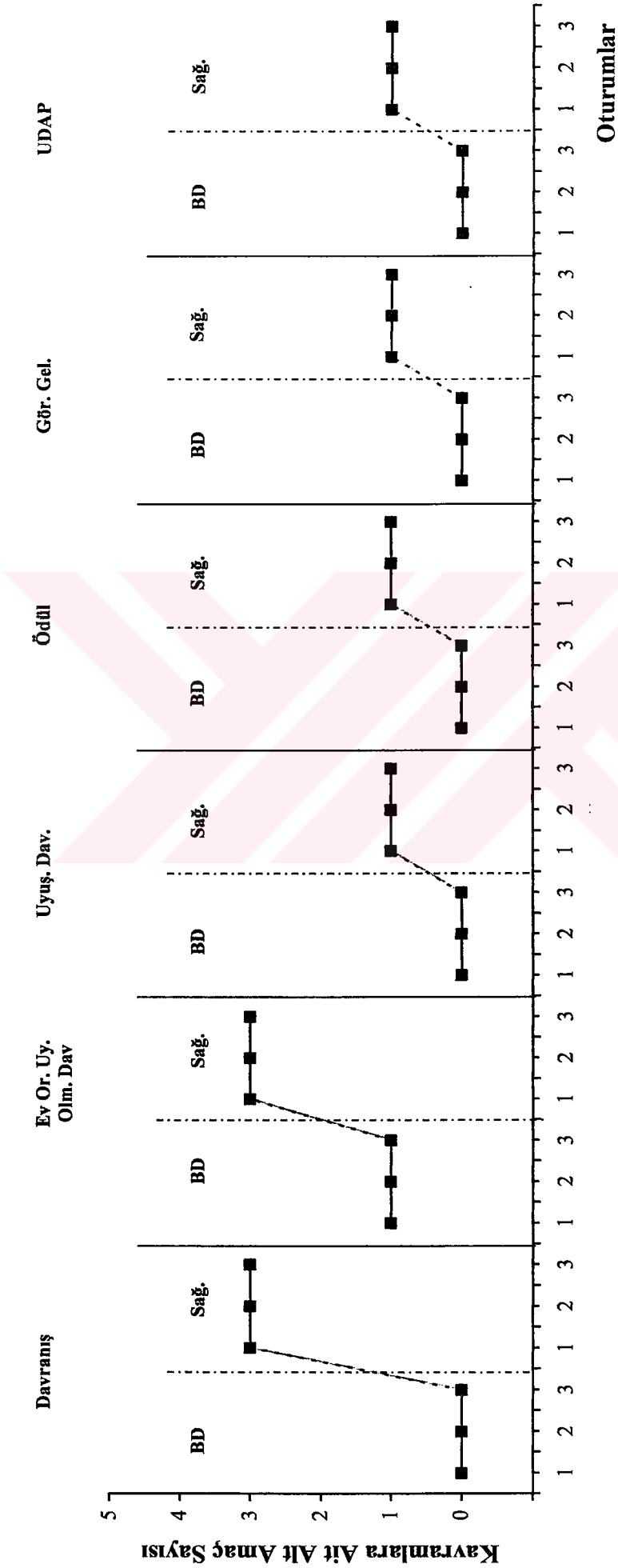
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, davranış kavramının varolan 3 alt amacının hepsini, ev ortamına uygun olmayan davranış kavramının geriye kalan 2 alt amacını, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmiştir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani II no’lu anne, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, II no’lu annenin kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.3.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, III No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, III no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 3'de gösterilmiştir.

Grafik 3
III No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 3’de görüldüğü gibi, III no’lu annenin, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindeyken, ev ortamına uygun olmayan davranış kavramı ile ilgili alt amaçlardan 1 tanesini gerçekleştirmektedir.

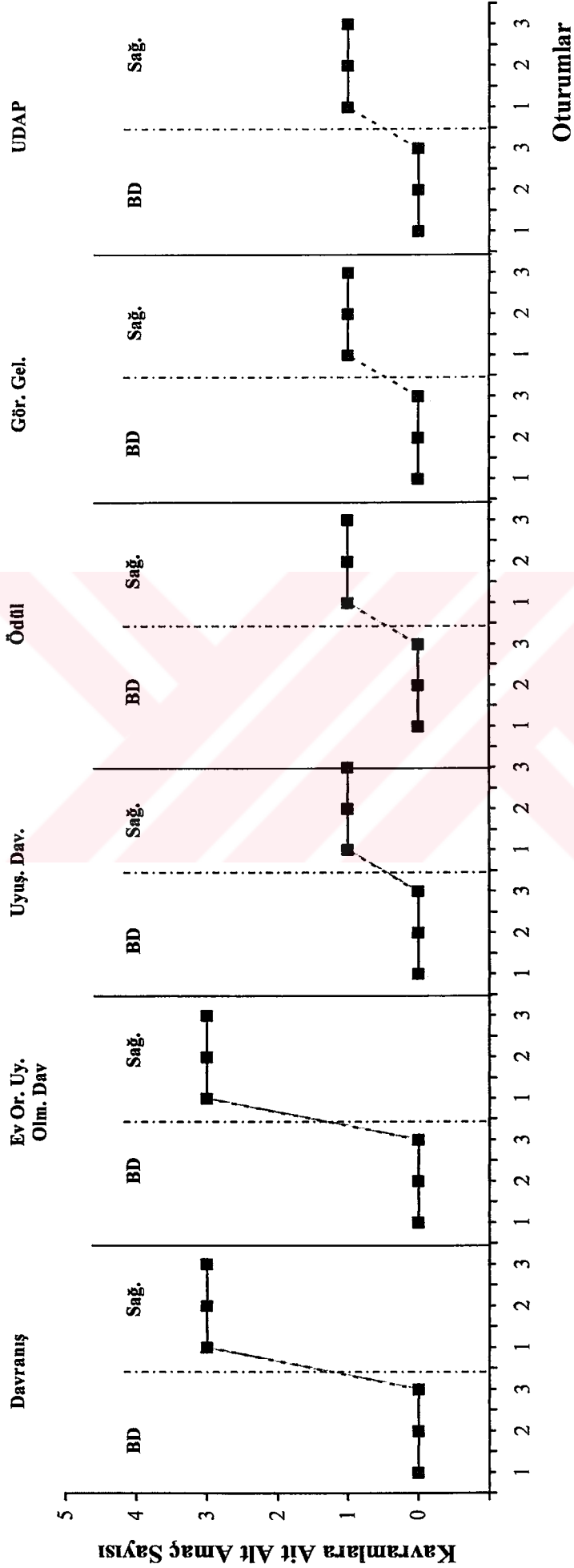
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, Davranış kavramının varolan 3 alt amacını ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramının geriye kalan 2 alt amacın hepsini, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani III no’lu anne, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, III no’lu annenin kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, IV No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, IV no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 4'de gösterilmiştir.

Grafik 4
IV No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 4’de görüldüğü gibi, IV no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani kavramlara ilişkin alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

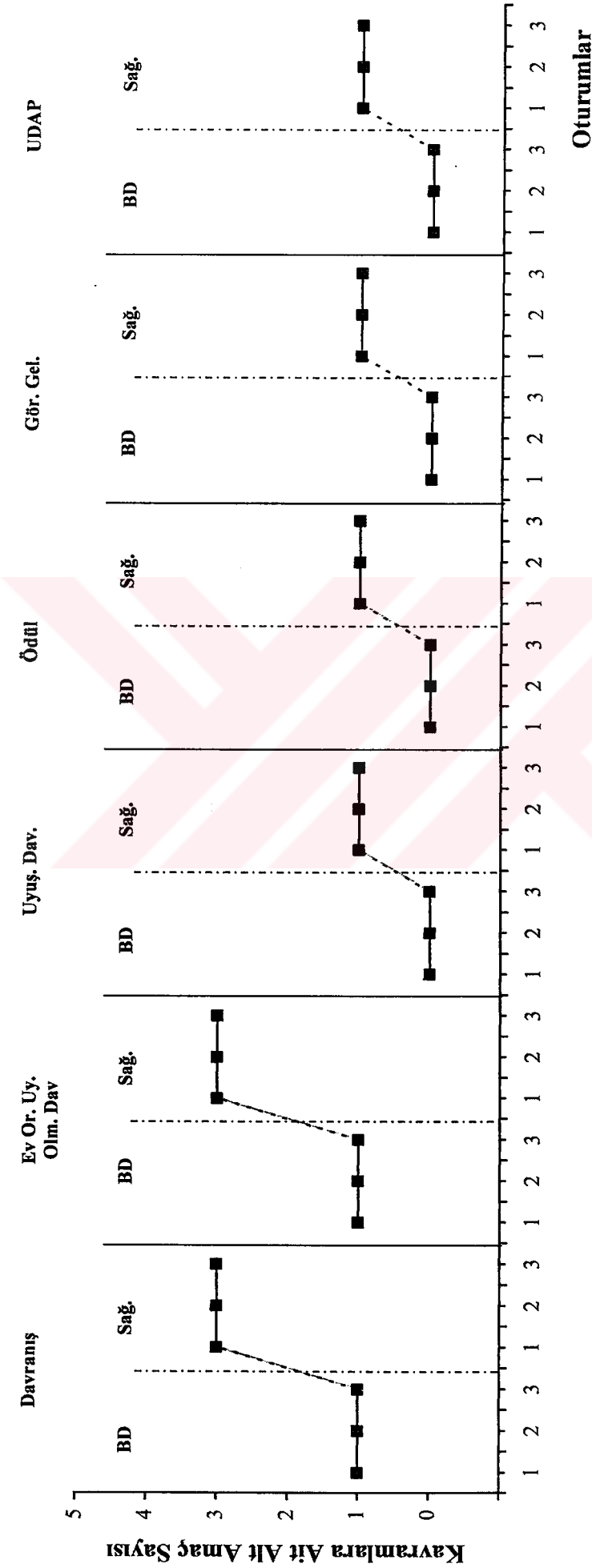
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, davranış ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramlarının varolan 3’er alt amacının hepsini, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani IV no’lu anne, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, IV no’lu annenin, kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, V No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, V no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 5' de gösterilmiştir.

Grafik 5
V No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 5’de görüldüğü gibi, V no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindeyken, davranış ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramı ile ilgili alt amaçlardan 1’er tanesini gerçekleştirmektedir.

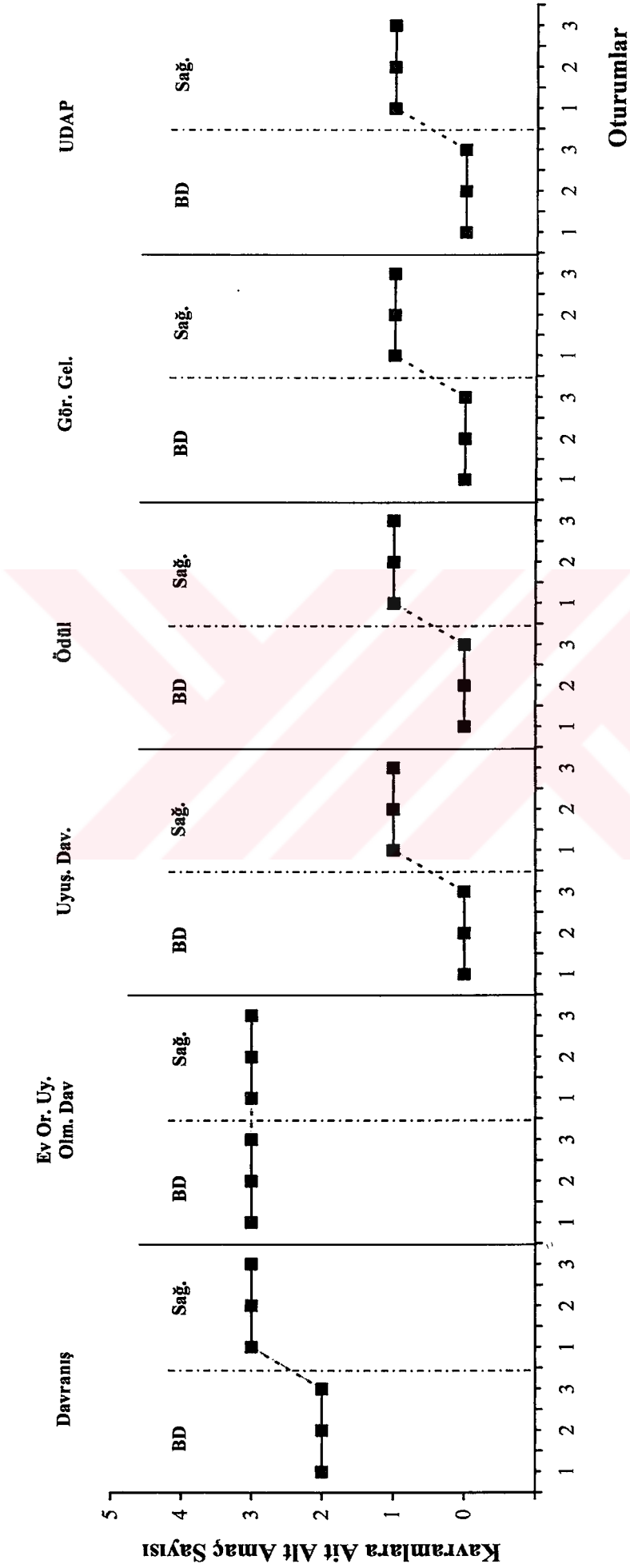
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, davranış ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramlarının geriye kalan 2’şer alt amacının hepsini, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmiştir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani V no’lu anne, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, V no’lu annenin kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.1.6.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, VI No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli Kavramları Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, VI no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6
VI No'lu Annenin Kavramları Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 6’da görüldüğü gibi, VI no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramları ile ilgili alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindeyken, davranış kavramına ait varolan 3 alt amaçtan 2 tanesini ve ev ortamına uygun olmayan davranış kavramına ait varolan 3 alt amacın hepsini gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, davranış kavramının geriye kalan 1 alt amacını, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani VI no’lu anne, davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, VI no’lu annenin kavramları kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

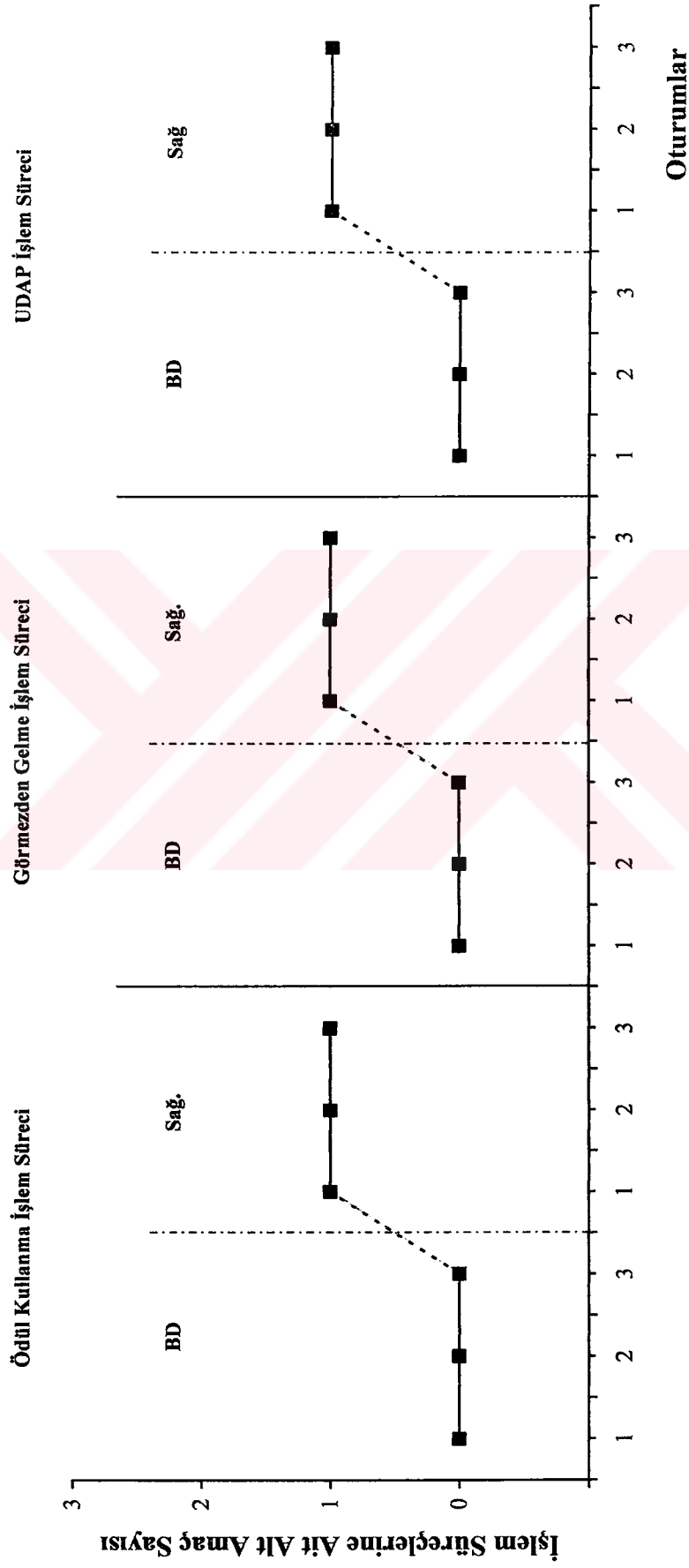
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, araştırma kapsamına dahil edilen tüm deneklerde, kazandırılması amaçlanan kavramların varolan alt amaçlarının tümünün gerçekleştirilmesine yani ele alınan kavramların kazanılmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, Her Bir Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

4.2.1.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, I No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, I no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7
I No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 7’de görüldüğü gibi, I no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

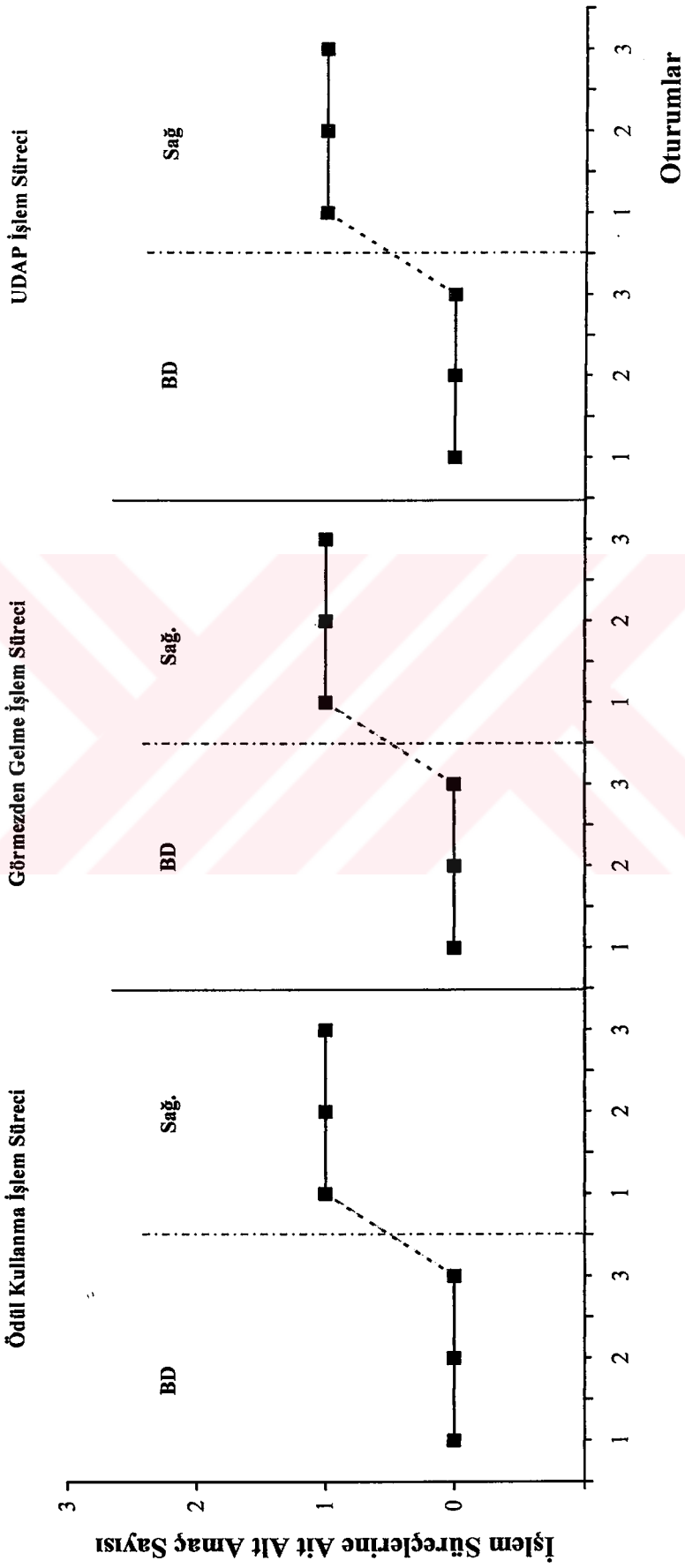
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani I no’lu anne ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, I no’lu annenin işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.2.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, II No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, II no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 8'de gösterilmiştir.

Grafik 8
II No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 8’de görüldüğü gibi, II no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

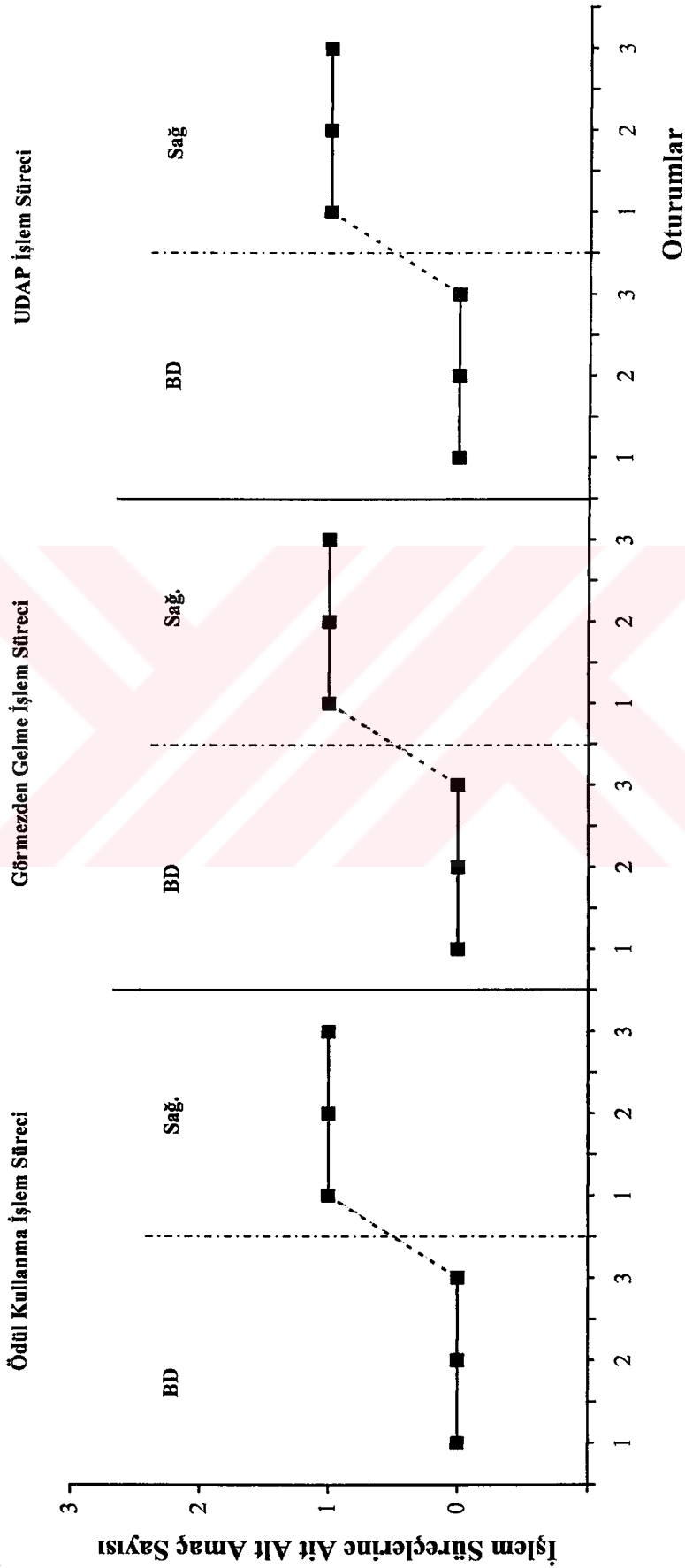
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmiştir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani II no’lu anne ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, II no’lu annenin işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.3. Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, III No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, III no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 9'da gösterilmiştir.

Grafik 9
III No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 9’da görüldüğü gibi, III no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

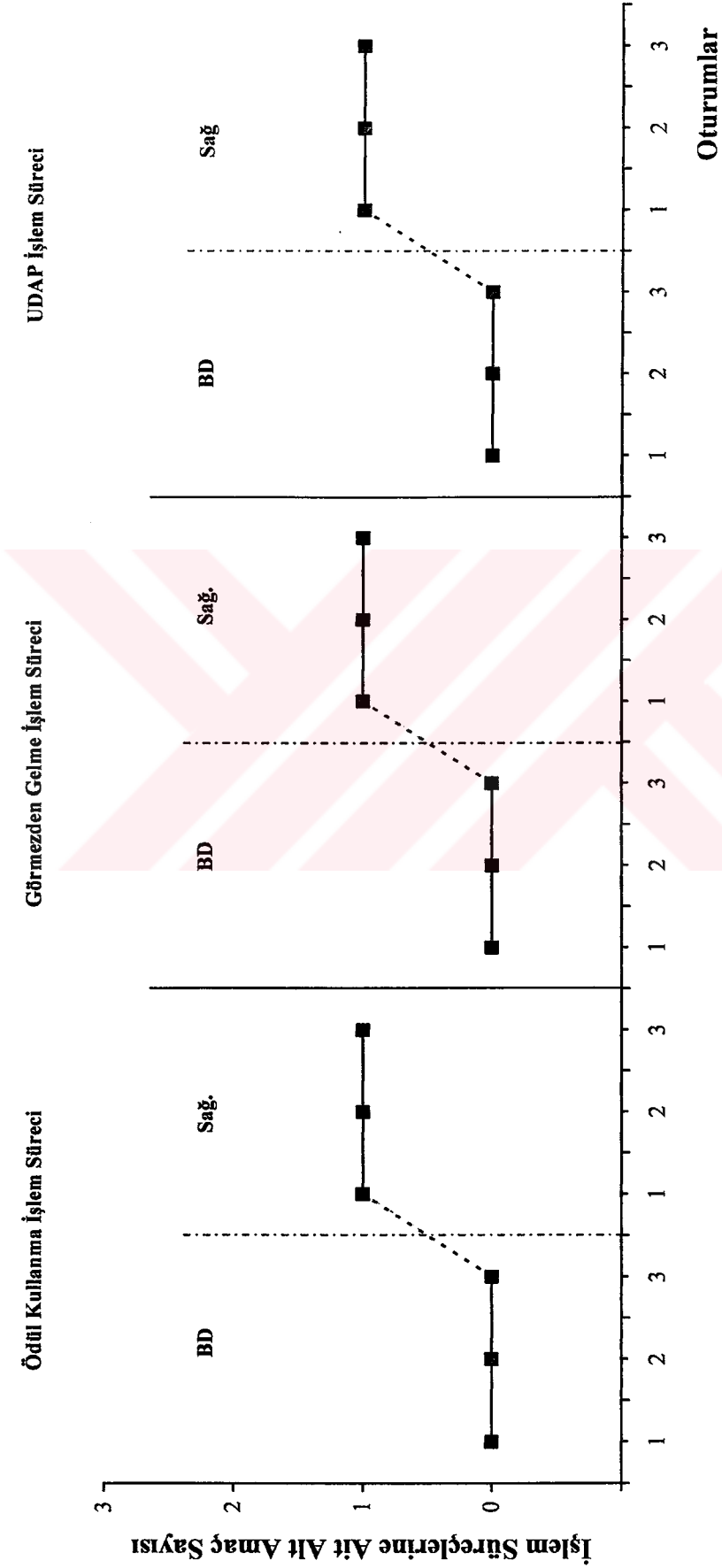
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani III no’lu anne, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, III no’lu annenin işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.4.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, IV No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, IV no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 10'da gösterilmiştir.

Grafik 10
IV No’lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 10’da görüldüğü gibi, IV no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmiştir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani IV no’lu anne ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, IV no’lu annenin, işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.5.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, V No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, V no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 11'de gösterilmiştir.

Grafik 11’de görüldüğü gibi, V no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

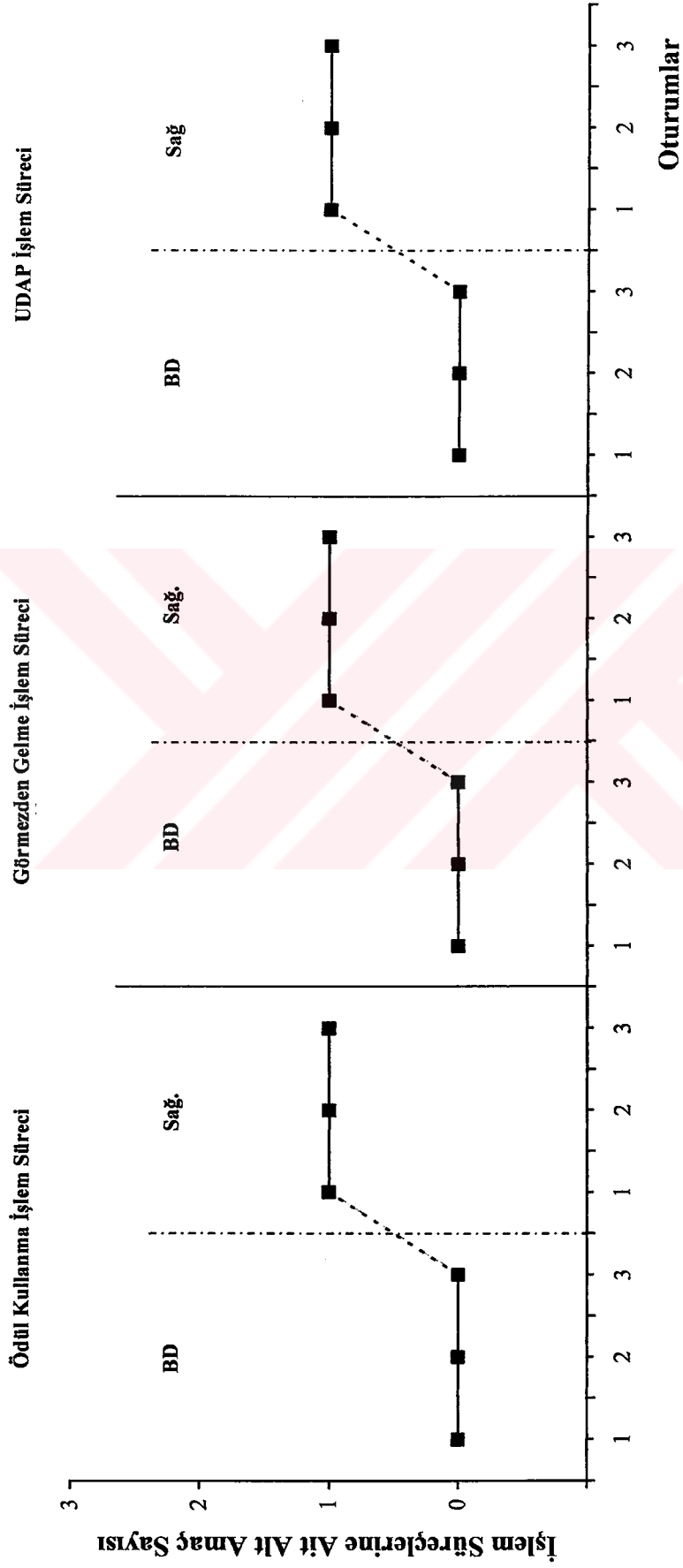
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani V no’lu anne, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirme işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, V no’lu annenin işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.2.6.Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, VI No'lu Annenin, Davranışları Kontrol Etmek İçin Gerekli İşlem Süreçlerini Kazanmasına Yol Açıp Açmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, VI no'lu annenin, davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmasına yol açıp açmadığına ilişkin veriler Grafik 12'de gösterilmiştir.

Grafik 12
VI No'lu Annenin İşlem Süreçlerini Gerçekleştirme Düzeyine İlişkin Grafik

Grafik 12’de görüldüğü gibi, VI no’lu anne, başlama düzeyi (A) aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, Ödül Kullanma, Görmezden Gelme ve Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi işlem süreçlerine ait alt amaçlardan gerçekleştirdiği amaç sayısı “0” düzeyindedir yani işlem süreçlerine ait alt amaçların hiç birisini gerçekleştirememektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması (Sağaltım Aşaması) sonrasında yapılan üç oturumluk değerlendirmenin sonunda, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin varolan 1’er alt amacını gerçekleştirmektedir.

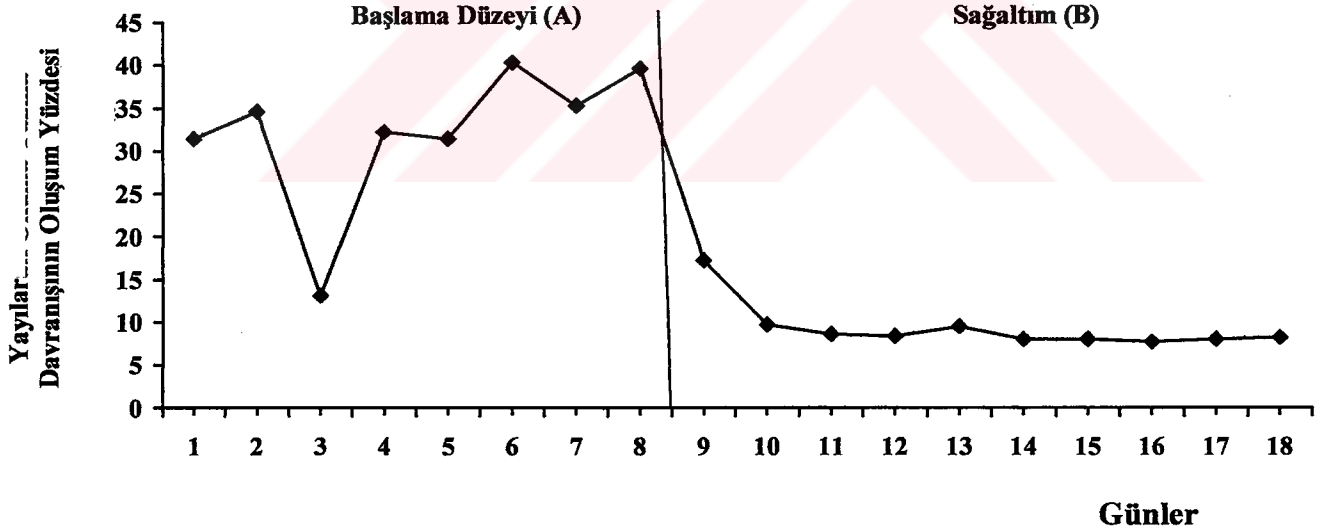
Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın uygulanması sonunda oluşan grafiğe bakıldığında, sağaltım aşamasında oluşan eğrilerin, başlama düzeyi aşamasında oluşan eğrilerden x eksenine daha uzak olduğu görülmektedir. Yani VI no’lu anne, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, VI no’lu annenin işlem süreçlerini kazanmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı’nın, araştırma kapsamına dahil edilen tüm deneklerde, kazandırılması amaçlanan işlem süreçlerinin varolan alt amaçlarının tümünün gerçekleştirilmesine yani ele alınan işlem süreçlerinin kazanılmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

4.3.1. I No'lu Anne'nin Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak, Çocuğunun Uygun Olmayan Davranışlarını Kontrol Edip Edemediğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

4.3.1.1. I No'lu Anne'nin, Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak, Çocuğunun Yayılarak Okuma Yazma Davranışını Azaltıp Azaltmadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

I no'lu annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun yayılarak okuma-yazma davranışını azaltıp azaltmadığına ilişkin bulgular ve yorumlar Grafik 13'de gösterilmiştir.

Grafik 13

I No'lu Annenin, Çocuğun Yayılarak Okuma Yazma Davranışını Azaltıp Azaltmadığına İlişkin Grafik

Grafik 13'de görüldüğü gibi; Başlama Düzeyi (A) aşamasında, anne ile çocuğun 20 dakikalık okuma yazma etkinliği süresince, çocuğun yayılarak okuma yazma davranışının verileri ile elde edilen eğride yayılarak okuma yazma

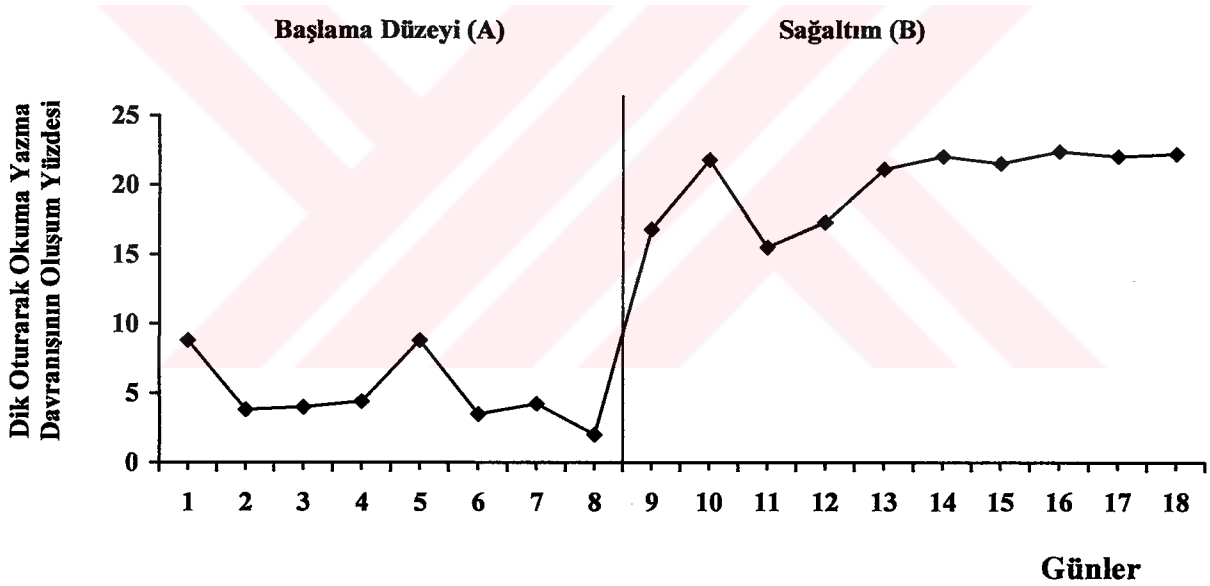
davranışının oluşum yüzdesinin en düşük değeri 13,1, en yüksek değeri 40,3 ve ortalama değeri %32,2 düzeyindedir.

I no'lu anne'nin, aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun yayılarak okuma yazma davranışını azaltmaya çalıştığı sağaltım (B) aşamasında, yayılarak okuma yazma davranışının verileri ile elde edilen eğride yayılarak okuma yazma davranışının oluşum yüzdesinin en düşük değeri 7,7, en yüksek değeri 17,2 ve ortalama değeri 9,3 düzeyindedir.

Sağaltım aşamasında oluşan eğrinin başlama düzeyi (A) aşamasında oluşan eğriden "x" eksenine daha yakın olması, annenin aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğun yayılarak okuma yazma davranışını azaltabildiği izlenimini vermektedir.

4.3.1.2. I No'lu Anne'nin, Programda Kazandığı Kavram ve İşlem Süreçlerini Kullanarak, Çocuğunun Yayılarak Okuma Yazma Davranışının Uyuşmayan Davranışı Olan Dik Oturarak Okuma Yazma Davranışını Arttırıp Arttıramadığına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

I no'lu annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun yayılarak okuma-yazma davranışının uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma ve yazma davranışını arttırıp arttıramadığına ilişkin bulgular ve yorumlar Grafik 14'de gösterilmiştir.

Grafik 14

I No'lu Annenin, Çocuğun Dik Oturarak Okuma Yazma Davranışını Arttırıp Arttıramadığına İlişkin Grafik

Grafik 14'de görüldüğü gibi, anne ile çocuğun 20 dakikalık okuma yazma etkinliği süresince, başlama düzeyi (A) aşamasında, çocuğun dik oturarak okuma yazma davranışının verileri ile elde edilen eğride, dik oturarak okuma yazma davranışının oluşum yüzdesinin en düşük değeri 2, en yüksek değeri 8,8 ve ortalama değeri 4,9 düzeyindedir.

I no'lu anne'nin, aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğunun dik oturarak okuma yazma davranışını arttırmaya çalıştığı sağaltım (B) evresinde, dik oturarak okuma yazma davranışının verileri ile elde edilen eğride dik oturarak okuma yazma davranışının oluşum yüzdesinin en düşük değeri 15,5, en yüksek değeri 22,2 ve ortalama değeri 20,2 düzeyindedir.

Sağaltım aşamasında oluşan eğrinin başlama düzeyi (A) aşamasında oluşan eğriden “x” eksenine daha uzak olması, annenin aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğun dik oturarak okuma yazma davranışını arttırabildiği izlenimini vermektedir.

BÖLÜM V

ÖZET, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın genel amacı; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemektir.

Araştırmanın bu bölümünde sıra ile özet, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

5.1.ÖZET

Bu araştırmada, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, ev ortamına uygun olmayan davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve aile eğitim programının sonunda, kavram ve işlem süreçlerini kazanan annelerin, kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun ev ortamına uygun olmayan davranışını azaltıp azaltmadığını belirlemek amaçlanmaktadır.

Araştırmada, tek denekli deneysel desenlerden “AB Deseni” kullanılmıştır.

Araştırmanın deneklerini, Özel Barış Özel Eğitim Merkezi'ne devam eden zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin annelerinden, çocuklarında uygun olmayan davranış olan 6 anne ve bu annelerden aile eğitim programı sonucunda,

davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan ve evde kamera çekimi için gönüllü olan bir anne ve çocuğu oluşturmıştır.

Araştırmada verilerin toplanabilmesi için, aile görüşme formu, scatter plat kaydı, anekdot kaydı, video kamera, televizyon, hedef davranış kayıt formu, pekiştireç belirleme formu, kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı, işlemlere ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı kullanılmıştır.

Araştırmanın deney sürecinde, geliştirilen aile eğitim programının uygulanması öncesinde araştırma kapsamına dahil edilen 6 annenin, araştırmada kazanması amaçlanan kavram ve işlem süreçlerinde başlama düzeyleri üç ayrı oturumda belirlenmiştir (A). Annelerin başlama düzeylerinin belirlenmesinin ardından, gruba 6 oturumluk aile eğitim programı uygulanmıştır (B).

Aile eğitim programının tamamlanmasından sonra davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanan ve evde kamera çekimi için gönüllü olan bir annenin çocuğunun ev ortamına uygun olmayan davranışının ve bu davranışın uyuşmayan davranışının başlama düzeyi belirlenmiştir. Başlama düzeyi verilerinin belirlenmesinin ardından, anne programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak sağaltım programını uygulamıştır.

Araştırmada, araştırma verileri, grafiksel olarak gösterilmiş ve grafikler niteliksel olarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonunda elde edilen bulgular şu şekildedir;

-Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının uygulanması sonunda araştırma kapsamına dahil edilen anneler, davranış, ev ortamına uygun olmayan davranış, uyuşmayan davranış, ödül, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı

pekiştirmesi kavramlarının alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, kavramların kazanılmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

-Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının uygulanması sonunda araştırma kapsamına dahil edilen anneler, ödül kullanma, görmezden gelme ve uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirmesi işlem süreçlerinin alt amaçlarının hepsini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programının, işlem süreçlerinin kazanılmasına yol açtığı izlenimi edinilmektedir.

-I No'lu annenin aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğun yayılarak okuma yazma davranışını azaltabildiği izlenimi edinilmektedir.

-I No'lu annenin aile eğitim programıyla kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak, çocuğun yayılarak okuma yazma davranışının uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma yazma davranışını arttırabildiği izlenimi edinilmektedir.

5.2.TARTIŞMA

Bu araştırmada; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığını ve kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğini belirlemek amaçlanmıştır.

Tek denekli deneysel desenlerden AB deseninin kullanıldığı bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular; Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açtığı ve annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak

çocuğunun yayılarak okuma yazma davranışı azaltıp, bu davranışın uyuşmayan davranışı olan dik oturarak okuma yazma davranışını arttırmasına yol açtığı izlenimini vermektedir.

Bu araştırmada etkisi belirlenmesi amaçlanan aile eğitim programı davranışçı yaklaşıma dayalı olarak hazırlanmış ve uygulanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde davranışçı yaklaşımın aile eğitiminde yaygın olarak kullanıldığı ve etkili olduğu görülmektedir.

Hornby ve Singh (1984), davranışçı yaklaşıma dayalı grup eğitiminin anne-babaların uygulamalı davranış analizi ilkeleri konusundaki bilgilerini geliştirdiğini ve evde anne/baba-çocuk etkileşiminde olumlu değişikliklere yol açtığını, Knapp ve Deluty (1989), özellikle belirgin davranış problemlerinin çözümünde, davranışçı tekniklere dayalı vak'a incelemelerinin, ailelerin davranış değişikliklerini, duygularını ve değişen tepkilerini tartışabilmesi ve pratik anlamda uygulanabilir teknikleri öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermişlerdir. Mokuau ve Manos (1989), anne-babanın olumlu davranış değiştirme süreçlerini öğrendikten sonra, çocuklarından yapamayacağı değil yapabileceği beceri ve davranışları beklemeye başladıklarını, onların olumlu davranışlarına dikkat ettiklerini ve ayrıca, ödül kullanma davranışlarının arttığı, eleştiri yorumlarında önemli bir azalma olduğunu, çocukları ile fiziksel ilişki kurmada ise artış olduğunu, Power, Singer, Stevens ve Sowers (1992), davranışçı yaklaşıma dayalı aile eğitiminin, annelerin öğrendikleri teknikleri ev ve toplumsal ortamlara genellemelerine yol açtığını göstermişlerdir. Donley ve Williams (1997), davranışçı yaklaşıma dayalı olarak yaptığı çalışmada, anne-babaların ödüllendirilmesinin onların çocukları ile çalışmaya olan motivasyonlarını arttırdığını, Akkök (1984), ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programına katılmasının, çocuklarının özbakım becerilerinin gelişimine olumlu katkılar sağladığını, Sucuoğlu, Küçükler ve Kanık (1993), davranışçı yaklaşıma dayalı olarak yaptıkları çalışmada, programın bütün anne-babaların beklentilerini karşıladığını belirtmişlerdir.

Araştırmada, davranışçı yaklaşıma dayalı hazırlanan aile eğitim programının, ailelerin eğitiminde etkili olması yukarıdaki araştırmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir.

Araştırma sonucunda, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın, annelerin, davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açması, anne-babalara kavram ve beceri kazandırmayı amaçlayan diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Kashima, Baker ve Landau (1980), eve dayalı bir aile –merkezli modelle yürütülen özel eğitim hizmetlerinin, anne-babaların eğitim becerilerinin gelişmesinde etkili ve verimli olduğunu, Boyce, White ve Kerr (1993), kuruma dayalı yapılan bir aile-merkezli özel eğitim programına anne-babanın katılımının, anne-babaların programı kendilerine gösterildiği şekliyle uygulamayı öğrendiklerini belirtmişlerdir. Feldman (1993), zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocukların annelerine eve dayalı aile eğitim programını uygulamanın, annelerin çocuklarıyla daha istekli çalışmalarına yol açtığını ve pekiştirici etkileşimlerde bulunmalarının arttığını, Sucuoğlu ve diğerleri (1994) otistik ve zihin engelli çocukların annelerine verilen öğretme becerileri eğitim programının, annelerin özellikle ödül kullanma ve yardım tekniklerinde gelişmeler elde etmelerine yol açtığını göstermişlerdir. Birkan (2002), ailelere sunulan bir Küçük Adımlar Kursu'nun, her annenin Küçük Adımlar Programındaki çocuğu değerlendirme, öğretimi planlama ve öğretim yapma becerilerini %100 düzeyinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Araştırmada, annelere altı kavram ve üç işlem sürecinin kazandırılmasının amaçlandığı ve annelerin hepsinin bu kavram ve işlem süreçlerini kazandığı hatırlandığında, bu durumun, Davranışları Kontrol Etmeye Yönelik Aile Eğitim Programının kavram ve işlem süreçlerini kazandırmada etkili olduğunun kanıtı olarak bakılabilir.

Bu araştırmada, aile eğitim programında ele alınan kavramların sunulmasında açık anlatım yöntemine yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın annelerin davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmalarına yol ağtığına ilişkin elde edilen bulgular, kavramların sunumunda açık anlatım yönteminin etkisinin incelendiği diğer araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Lee (1988), okul öncesi çocuklarına matematikle ilgili kavramların kazandırılmasında açık anlatım yönteminin yaratıcı yöntemden daha etkili olduğunu, Varol (1992) renk, şekil, büyük, uzun, sayı ve kalın kavramlarının kazandırılmasında açık anlatım yönteminin geleneksel yöntemle göre daha etkili olduğunu ve yine Varol (1996), sayı kavramının kazandırılmasında açık anlatım yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu, Alptekin (2000), renk ve şekil kavramların kazanılmasında açık anlatım yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu göstermişlerdir.

Bu araştırmada ele alınan kavramların uygulamalı davranış analizi ile ilgili temel kavramlar olması ve annelerin bu kavramlarla ilgili önceki yanlış bilgilerinin olabileceğinden hareketle, kavramların sunumunda, öğretim yöntemi olarak açık anlatım yönteminin seçilmiş olmasının uygun olduğu izlenimi edinilmektedir.

Aile eğitim programında ele alınan işlem süreçlerinin sunulmasında doğrudan öğretim yöntemine yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı'nın annelerin davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmalarına yol ağtığına ilişkin elde edilen bulgular, işlem süreçlerinin sunumunda doğrudan öğretim yönteminin etkisinin incelendiği diğer araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Güzel (1989), alt özel sınıflardaki öğrencilerin sesli okudukları öyküyü anlama becerisini kazanmalarında, doğrudan öğretim yönteminin etkili olduğunu, Dağseven (2001), temel toplama ve saat okumanın kazanılmasında, doğrudan öğretim yönteminin basamaklandırılmış yöntemden daha etkili olduğunu ve Sucuoğlu ve Çiftci (2001), okul ve sınıf için gerekli sosyal becerilerin kazanılmasında doğrudan öğretim yaklaşımının etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma sonucunda, annenin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışlarını kontrol edip edemediğine ilişkin elde edilen bulgular, aile eğitimi sonunda çocukların davranış ya da becerilerindeki etkiyi belirlemeyi amaçlayan diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Friman ve Altman (1990), ağır derecede zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bir çocuğun uygun olmayan davranışlarının, anne-babalara uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini kazandırılarak azaldığını ve uyuşmayan davranışların arttığını, Cooper, Wacker, Saso, Reimers ve Donn (1990), anne-babaların, çocukların uygun davranışlarını ve bu davranışları sürdüren olayların ne olduğu kazanmalarının, çocuklarının olumlu davranışlarında artış meydana getirdiğini belirtmişlerdir. Sucuoğlu, Küçüker ve Kobal (1997), annelere, Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programının uygulanması sonucunda, çocukların beceri dağarcığında anlamlı ölçüde artış olduğunu, Vuran (1997), annelere, çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılması sonucu çocukların uygun davranışlarında önemli düzeyde artış olduğunu belirtmiştir. Cavkaytar (1999), annelere çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerinin kazandırılmasına yönelik uygulanan aile eğitim programının uygulanması sonucunda, annelerin çocuklarına becerileri öğretmeye çalıştıkları öğretim sürecinde, tüm becerilerde hızlı bir gelişmenin olduğunu ve öğretim süreci sonunda, çocukların beceri basamaklarında bağımsızlık düzeyine ulaştığını, izleme verilerinin, öğretim süreci verileri ile tutarlılık gösterdiğini belirtmiştir. Gültekin (2000), uyuşmayan davranışların

ayrımlı pekiştirmesi işlem sürecinin kazandırıldığı aile eğitim programının uygulanması sonucunda, çocukların uygun olmayan davranışlarının azalıp uyuşmayan davranışlarının arttığını belirtmiştir.

Araştırmada kullanılan desenin “AB Deseni” olması araştırmaya yarı deneysel bir nitelik kazandırmakta, ayrıca sonuçların genellenmesini ve değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemeyi güçleştirmektedir (Tawney ve Gast 1984 ; Alberto ve Troutman 1990 ; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997). Aile eğitim programının grup eğitimi yoluyla gerçekleştirilmesi, araştırmada başka bir desenin kullanılması açısından sınırlılık yaratmıştır. Ancak, araştırmada kavram ve işlem süreçlerinin kazanılması aşamasında altı annenin bir grup içinde eğitilmesi ve sonuçların her bir annede ayrı ayrı gösterilmesi, araştırma sonuçlarının genellenmesi ve meydana gelen değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenmesindeki sınırlılığı ortadan kaldırabilir.

Bu araştırmada, aile eğitim oturumlarında kullanılan öğretim araçlarının protokol materyali olmasının, annelerin bahsedilen davranış örneklerini ya da yapılan davranışları daha çabuk anlamasına ve bu nedenle öğrenmelerin daha çabuk gerçekleşip oturumların zamanının kısılmasına yol açtığı düşünülmektedir. Bu da, çok değerli olan eğitim süresinden azımsanmayacak bir kazanç sağlandığı ve kullanılan öğretim materyalinin verimli olduğu anlamında düşünülebilir.

Bilgi (2002), protokol materyali kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada, sınıfa uygun olmayan davranışı, ödüllendirmenin işareti olarak kullanan öğretim materyalinin öğretmen ödülleri arttırdığını belirtmiştir.

Araştırmada, annelerin programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuklarının uygun olmayan davranışını azaltıp azaltmadığına ve uyuşmayan davranışları arttırabilip arttıramadığına sadece bir annede bakılabilmektedir. Bu

durum, bu aşamada annelerin evlerinde görüntü alınmasına gönüllü olmaması ve ailesel nedenlerden kaynaklanmıştır. Ancak, bir anneyle dahi olsa sonuçların araştırmada yer alması, en azından programda kazandığı kavram ve işlem süreçlerini kullanarak uygun olmayan davranışı azaltıp azaltmadığı ve uyuşmayan davranışı arttırıp arttıramadığı hakkında bir fikir verir niteliktedir.

İlgili literatür incelendiğinde, yetersizlikten etkilenmiş birçok çocuğun anne-babasının, çocuklarını ev ortamında nasıl eğitebilecekleri ve davranışlarını nasıl kontrol edebilecekleri ile ilgili eğitime gereksinim duyduklarını belirttikleri görülmektedir (Varol 1996 ; Sucuoğlu ve diğerleri 1997 ; Vuran 1998 ; Cavkaytar 1999). Dolayısıyla, bu çalışmada, geliştirilen aile eğitim programının tamamlanmasının sonrasında annelerin kavram ve işlem süreçlerini kazanmaları ve bir annenin bu kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuğunun uygun olmayan davranışını azaltıp uyuşmayan davranışını arttırması, bu kavram ve işlem süreçlerini annelere kazandırmanın olanaklı olduğunu göstermiştir.

Bu araştırmada, aile eğitim programı, grup eğitimi yoluyla yürütülmüştür. Bu anlamda bakıldığında grup eğitimi, anne-babaların birbirlerinden öğrenmeleri ve başarılarını paylaşmaları, ekonomik oluşu, daha çok anne-babaya hizmet götürülmesi, birçok problemlerinde yalnız olmadıklarını, başkalarının da bu tür problemlerinin olduğunu görmeleri, kendilerini anlayan anne-babalarla güçlü duygularını paylaşabilmeleri, birlikte çözüm üretebilmeleri ve bu çözümleri paylaşabilmeleri açısından son derece önemli görülmektedir (Miller ; 1975 ; Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 1999). Bu anlamda bakıldığı zaman, araştırmanın verimli olduğu düşünülebilir. Ancak, grup eğitiminin, gruptaki tüm anne-babaların gereksinimlerinin karşılanması açısından sınırlılık göstermesi, aile eğitimi oturumlarının zamanlarının belirlenmesi anlamlarında sınırlılık yaratabilmektedir (Miller ; 1975 ; Snell 1983 ; Akkök 1984 ; Varol 1996 ; Vuran 1997 ; Cavkaytar 1999 ; Gültekin 1999). Bu araştırmada, aile eğitim programının, davranış

kontrolüne yönelik olduğu program öncesinde belirtilmiş ve bu anlamda gereksinimi bulunan anneler programa dahil edilerek bu sınırlılık ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak, oturumların gün ve saatlerinin belirlenmesinde grup olarak ortak karar almada güçlüklerle karşılaşmış ve bu durum, yapılan çalışmanın aynı zamanda bir araştırma olduğu ve katılımın düzenli olması gerektiği açıklandıktan sonra, annelerin özverili ve iyi niyetli davranışları ile aşılabılmıştır. Uygulamaya yönelik olarak planlanacak ve yürütülecek aile eğitim programlarında, öncelikle annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve ortak gereksinim ve uygun gün ve saatler açısından benzerlik gösteren annelerle grup oluşturmak, yürütülecek çalışmaların verimliliğini artırabilir.

Bu çalışmada geliştirilen aile eğitim programının uygulanması öncesi ve sonrasında üst üste üçer gün veri toplanmıştır. Yalnızca uygulama amaçlı yürütülecek bir aile eğitim programı, bu çalışmada olduğu kadar veri toplama süreci gerektirmeyecektir. Örneğin, uygulama amaçlı bir aile eğitim programı, aileler belirlendikten sonra ortak saat ve günlerde altı oturumda tamamlanabilir. Böylece, oldukça makul bir zaman ve emek harcayarak annelere davranış kontrolü için gerekli kavram ve beceriler kazandırılabilir.

Bu çalışmanın kurumda yapılmış olması ve araştırmaya katılan annelerin hepsinin toplu taşıma araçlarını kullanarak kuruma gelmesi ve oturumlara katıldıkları zamanlarda diğer çocuklarını bırakacak yer bulmada problem yaşamaları anneler açısından sıkıcı, masraflı ve zahmetli olmuştur. Bu durum çok iyi kontrol edilmediği takdirde katılımı azaltabilir. Dolayısıyla, ileride yürütülecek benzer çalışmalarda bu sorunları önleyici girişimlerde bulunulması (örneğin; ulaşımın kolaylaştırılması, diğer çocuklarının bakımının sağlanması vb) çalışmayı daha etkin kılabilir.

5.3.ÖNERİLER

Bu başlık altında, araştırmanın bulguları doğrultusunda uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.3.1.Uygulamaya Yönelik Öneriler

1.Bu araştırmada etkisi gösterilen aile eğitim programı, yetersizlikten etkilenmiş çocukların devam ettiği kurumlarda, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde uygulanabilir.

2.Bu araştırmada etkisi gösterilen aile eğitim programı, normal çocukların devam ettiği kurumlarda uygulanabilir.

3.Bu araştırmada etkisi gösterilen aile eğitim programı, normal çocukların devam ettiği kurumlarda anne-babaların her ikisini de katarak uygulanabilir.

4.Bu araştırmada geliştirilen aile eğitim programı sadece bir tek grupta yürütülmüştür. Ancak, yetersizlikten etkilenmiş çocukların devam ettiği kurumlarda sadece uygulama amaçlı yürütülecek aile eğitimi programı birden fazla grupta eşzamanlı olarak yürütülebilir.

5.Bu araştırmanın uygulanması amacıyla hazırlanan film materyalleri ve senaryolarından yararlanılarak değişik alan ve konularda benzer materyallerin geliştirilmesi sağlanabilir.

5.3.2.İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1.Bu araştırmada geliştirilen Davranış Denetimi Aile Eğitim Programı, normal olarak ifade edilen çocukların annelerine uygulanarak, programın, programda kazanılması amaçlanan kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarına yol açıp açmadığına ve annelerin, programda kazanılan kavram ve işlem süreçlerini kullanarak çocuklarının ev ortamına uygun olmayan davranışlarını azaltıp azaltamadığına bakılabilir.

2.Bu araştırma, anne, baba ve kardeşleri de kapsayacak şekilde geliştirilerek yürütülebilir.

3.Çocuklara kavram ve beceri kazandırmaya yönelik olarak davranışçı yaklaşıma dayalı geliştirilecek aile eğitim programının, çocukların kavram ve becerileri kazanmasına yol açıp açmadığına bakılabilir.

4.Geliştirilecek aile eğitim programlarının sunulmasında Doğrudan öğretim yönteminin, diğer yöntemlerle etkisi karşılaştırılabilir.

5.Araştırmada elde edilen bulguların genellenebilirliğini arttırmak amacıyla, aynı araştırma, başka deneklerle, başka ortamlarda ve başka uygulamacılar tarafından tekrarlanabilir.

6.Bu araştırmada, programın uygulanması anlamında yaşanan güçlükler nedeniyle, izleme ve sosyal geçerlilik çalışmaları yapılamamıştır. Bu araştırmayla benzer şekilde yapılması planlanan ilerideki araştırmalara izleme ve sosyal geçerlilik çalışmaları katılabilir.

7.Aile eğitim programında yer alan örnekler, anne-babaların kendi çocuklarıyla ilgili verdikleri örneklerle yeniden düzenlenerek daha da zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Akçamete, Gönül (1989) Okul Öncesi Düzeydeki İşitme Özürlülerde Aile Eğitimi, **Eğitim Bilimleri Dergisi**, XIII, 71: 65-68.

Akçamete, Gönül ve Tevhide Kargın (1996) İşitme Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi, **Özel Eğitim Dergisi**, II, 2 : 7-24.

Akkök, Füsün (1984) “Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretilabilir Çocukların Özbakım Becerileri Üzerindeki Etkisi” Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara

----- (1991) Özürlü Çocukların Eğitiminde Aile Rehberliği, **Özel Eğitim Dergisi I**, 1 . 54-56.

Akkök, F. ve Bülbin Sucuoğlu (1989) Anne Baba Rehberliği El Kitabı **Temel Becerileri Kazandırma Yöntemleri**. ODDÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara

Alberto, Paul. A ve Anne C. Troutman (1986) **Applied Behavior Analysis for Teachers**, İkinci Basım. NV: McMillan Publishing Company.

----- (1990) **Applied Behavior Analysis for Teachers**, Üçüncü Basım. NV: McMillan Publishing Company.

Baker, Bruce L. (1980) “Training Parents as Teachers of Their Developmentally Disabled Children” In S. Salzinger, J. Antrobus ve J. Glick (Eds.) **The Ecosystem of the Sick Child**. New York Academic Press: ss. 201-216.

Baker, Bruce L. ve R. P. Brightman (1984) “Training Parents of Retarded Children: Program-Specific Outcomes” **Journal Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry**. Vol. 15, No: 3, ss. 255-260.

Becker, Wesley. C. (1971) **Parents are Teachers, A Child Management Program**, Company IL., Research Press.

Bilgi, Doğanay Arzu (2002) “Sınıfa Uygun Olmayan Davranışı, Sınıfa Uygun Davranışı Ödüllendirmenin İşareti Olarak Kullanan Öğretim Materyalinin Öğretmen Ödüllerinin Arttırılmasına Etkisi”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Birkan, Bünyamin (1997) “Sınıf Ortamına Uygun Olmayan Davranışların Uyuşmayan Davranışlarını Ayrımlı Pekiştirerek Azaltma”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

----- (2002) “Küçük Adımlar Kursunun Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Küçük Adımları Uygulama Becerilerini Kazanmalarına Etkisi” Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Eskişehir.

Boyce, G. C., K. R. White ve B. Kerr (1993) “The Effectiveness of Adding a Parent Involvement Component to an Existing Center-Based Program for Children With Disabilities and Their Families” **Early Education and Development**, 4 (4).

Carnine, D., J. Silbert ve M. Seim (1989) **Direct Instruction Mathematics**, Second Edition, Merrill Publishing Company.

Cavkaytar, Atilla (1998) “Zihinsel Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitim Programının Etkililiği”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Eskişehir.

Clark D. B., B. L. Baker (1983) “Predicting Outcome in Parent Training” **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Volume 51, Number 2, Page 309-311.

Cooper, L. J., D. P. Wacker., G. M. S., T. M. Reimers ve L. K. Donn (1990) "Using Parentsas Therapists to Evaluate Appropriate Behavior of Their Children: Application to aTertiarty Diagnostic Ciinic" **Journal of Applied Behavior Analysis**, Fail, Vol. 23, ss. 285-296.

Dağseven, Deniz (2001) "Zihinsel Engelli Öğrencilere Temel Toplama ve Saat Okuma Becerilerinin Kazandırılması, Sürekliliği ve Genellenebilirliğinde, Doğrudan ve Basamaklandırılmış Öğretim Yaklaşımlarına Göre Hazırlanan Öğretim Materyallerinin Farklılaşan Etkililiği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

DeMario, N. C. ve E. P. Crowley (1994) Using Applied Behavior Analysis Procedures to Change the Behavior Students with Visual Disabilities: A Research Review. **Journal of Visual İmpairment and Blindness**. Volüme: 88, Number:6, Page:532-543.

Elksnın, Linda K. ve N. Elksnın (1991) "Helping Parents Solve Problems at Home and School Through Parent Training", **Intervention in School and Clinic**, Volume 26, Number 4.

Feldman, Maurice (1993) "Effectiveness of Home Based Early Intervention on the Language Development of Children of Mothers with Mental Retardation" **Research in Developmental Disabilities**, Volume 14, Page 387-408.

Fox, R. ve M. C. Binder (1990) "Parenting; A Developmental Behavioral Approach" **Advances in Special Education**, Volume 78, Page 187-201.

Friman Patrick C., ve K. Altman (1990) "Parent Use of DRI on High Rate Distruptive Behavior: Direct and Collateral Benefits, **Research in Developmental Disabilities**, Volume 11, Page 249-254

Gargiulo, R. M. (1985) *Working with Parents of Exceptional Children*. Houghton Mifflin Ca, Boston.

Gay, L. R. (1987) *Educational Research: Competencies for Analysis and Application* (3rd. ed.), Columbus: Merrill Publishing Company.

Gleason M. M. (1995) "Using Direct Instruction to Integrate Reading and Writing for Students with Learning Disabilities" **Reading & Writing Quarterly; Overcoming Learning Disabilities**, 11, 91-108, Taylor & Francis, Inc.

Gürsel, Oğuz (1993) *Zihinsel Engelli Çocukların Doğal Sayıları, Gerçek Nesneleri Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamlar Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde, Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkililiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Güzel, Rüya (1998) *Alt Özel Sınıflardaki Öğrencilerin Sesli Okudukları Öyküyü Anlama Becerisini Kazanmalarında Doğrudan Öğretim Yöntemiyle Sunulan Bireyselleştirilmiş Okuduğunu Anlama Materyalinin Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Hcufetz L. J. (1977) *Behavioral Training for Parents of Retarded Children: Alternative Format Based on Instructional Manuals* **American Journal of Mental Deficiency**: 82,194-203.

Hornby, G. ve N. N. Singh (1984) "Behavioral Group Training with Parents of Mentally Retarded Children" **Journal of Mental Deficiency**: Vol. 28, ss. 43-54.

Kargın, Tevhide (1990) *"Eğitsel Yaklaşımlı Aile Rehberliğinin İşitme Engelli Çocukların Sözel İletişim Becerilerine Etkisi"* Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kashima, K. J., B. L. Baker ve S. J. Landau (1980) "Media Based Versus Professionally Led Training for Parents of Mentally Retarded Children" **American Journal of Mental Retardation**, 93 (2): 209-217.

Kelly, Michael B. ve Donald Bushell JR. (1987) **Psychology in the Schools**. Volüme: 24, Page: 273-280

Kırcaali-İftar, Gönül ve Elif Tekin (1997) **Tek Denekli Araştırma Yöntemleri**, Birinci basım, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.

Kırcaali-İftar, Gönül., B. Birkan ve A. Uysal (1997) **Zihinsel Özürlü Çocuklara Kavram Öğretimi**. Mesleki Eğitim Yayınları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Knapp, P. A. ve R. H. Deluty (1989) "Relative Effectiveness of Two Behavioral Parent Training Programs" **Journal of Clinical Child Psychology**, Vol. 18, No: 4, ss. 314-322.

Kozloff, M. A., L. Lanunziata ve J. Cowardın (1999) **Direct Instruction in Education**.

Kroth, R. L. Ve D. Edge (1997) "Parent Training Grups" **Stratejies Communications with Parents and Families of Exceptionel Children** 3.Editions, Love Publishing Company, USA.

Kuloğlu, Neslihan (1992) "Bilgi Verici Danışmanlığın Otistik Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı Düzeylerine Etkisi" Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Küçüker, Sevgi (1993) "Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri", **Özel Eğitim Dergisi**, I, 3:23-29.

Lee, Myung J. (1988) "A Comparison of Open and Directed Styles on Creativity Achievement in Mathematical Concepts of Nursery School Children" Michigan: A Bell and Howell Company.

Miner, David (1991) **R. E. View**. Volume:22, Page: 185-191

Mokuau, N., M. J. Manos (1989) "A Behavioral Model for Training parents Social Casework: **The Journal of Contemporary Social Work**, ss. 479-487.

McCarthy, M. J., K.A. Lund ve C. S. Bos (1989) **Parent Involvement and Home Teaching**, Love Publishing Company, Denver London.

Miller, H. W. (1975) **Systematic Parent Training: Procedures, Cases and Issues**. Research Press, IL.

Özyürek, Mehmet (1984) **Kavram Öğrenme ve Öğretme**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16:347-366

----- (1996) **Sınıfta Davranış Yönetimi: Uygulamalı Davranış Analizi-1**, Karatepe Yayınları, Şahin Matbabası, Ankara.

----- (1998) **Sınıfta Davranış Değiştirme: Uygulamalı Davranış Analizi-2**, Karatepe Yayınları, Şahin Matbabası, Ankara.

----- (2000) **Bireysel Farklılığa Psikoloji Yaklaşımlarıyla Bakış**, Karatepe Yayınları, Ankara.

Powers, L. E., H. S. Singer, T. Stevens ve J. A. Sowers (1992) "Behavioral Parent Training in Home and Community Generalization Settings" **Education and Training in Mental Retardation**, ss. 13-27.

Resmi Gazete (1998) Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Sayı 23, Sayfa 7-14.

Rosenshine, Barak V. (1986) "Synthesis of Research on Explicit Teaching" **Educational Leadership**, 43, 7, 60-68

Schulz, Jane B. (1987) Parents and Professionals Special Education. Allyn and Bacon, Mc., USA.

Shea, T. M. ve A. M. Bauer (1985) Parents and Teachers of Exceptionel Students. 131-147, Walker and Co.

Simpson, Richard L. (1996) **Working with Parents and Families of Exceptional Children and Youth**. Pro. Ed. Inc, Texas.

Sisson, L. A. ve M. J. Dixon (1986) Improving Mealtime Behaviors of Multihandicapped Child Using Behavior Therapy Technigues. **Journal of Visual Impairment and Blindness**. Volüme: 80, Page: 855-858

Snell, M. E. (Ed) (1983) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped**, İkinci Baskı, Ohio: Merrill Pub. Cor. Colombus.

Sucuoğlu, Bülbin (1990) "Anne Babaların Özel Eğitim Okullarını Algılama Biçimleri" H.Ü. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara:

----- (1994) "Özürlü Çocuğu Olan Anne-Baba Gereksinimlerinin Belirlenmesi", **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi II**, Sayı 1, Sayfa 65-68.

Sucuoğlu, Bülbin ve İ. Çiftci "(2001) "Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Sosyal Beceri Öğretimi" Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sucuoğlu, Bülbin ve N. Kuloğlu (1992) “Otistik Çocuklara Bağımsız Yaşam Becerilerinin Kazandırılması” **Psikoloji Dergisi**, Cilt 7, Sayı 27, ss. 15-26

Sucuoğlu, Bülbin, S. Küçükler ve N. Kanık (1993) “Özel Eğitimde Anne-Baba Eğitimi Programları (Örnek Çalışma), **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 2 , Ankara.

----- (1994) “Anne Babaların Özürlü Çocuklarının Eğitimine Katılımları” Yayınlanmamış Araştırma Raporu, A.U. Eğitim Bilimleri Fakültesi, E.P.H. Anabilim Dalı, Ankara.

Sucuoğlu, Bülbin, S. Küçükler ve G. Kobal (1997) “Ev Ağırlıklı Erken Eğitim Programlarının Gelişim Geriliği Olan Bebeklerin Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi” **7. Özel Eğitim Günleri Bildirileri Kitabı**, Karatepe Yayınları, Ankara.

Sucuoğlu, Bülbin, H. Ceber, P. Özenmiş ve Y. Kaygusuz (1998) “Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının Hafif ve Ağır Derecede Gelişimsel Geriliği Olan Bebekler/Çocuklar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi” **8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı**, Edirne.

Tavil, Y. Ziya (1996) “Sınıf Ortamına Uygun Olmayan Davranışların Azaltılmasında Uyuşmayan Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesinin Etkisi” Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tawney, W. J. ve L. D. Gast (1984) **Single Subject Research in Special Education**, Merrill Pub. Co. Colombus.

Tuncer, Tuba (1994) “Görme Engelli Öğrencilere Basamak Değeri ve Eldeli Toplama Öğretiminde Basamaklı Öğretim Yöntemiyle Sunulan Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Etkililiği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Varol, Nihal (1996) “Aile Eğitimi Çalışmalarının Planlanması” **Eğitim ve Bilim**, Sayfa 31-37.

----- (1996) “Zihinsel Engelli Çocuklara Tane Kavramının Açık Anlatım ve Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Farklılaşan Etkililiği” Araştırma Raporu. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Vuran, Sezgin (1996) “Zihinsel Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştirmemenin Kazandırılmasında Bilgilendirme, Dönüt Verme, Dönüt Verme ve Ödüllendirmenin Etkililiği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Walker, James E. ve Thomas M. Shea (1984) **Behavior Management**. Üçüncü Baskı. Columbus: A Bell ve Howell Company.

Yıkılmış, Ahmet (1999) “Zihinsel Engelli Çocuklara Temel Toplama ve Çıkartma İşlemlerinin Kazandırılmasında Etkileşim Ünitesi İle Sunulan Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Etkililiği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

EKLER

	Sayfa
EK 1 KAVRAMLARA İLİŞKİN ÖLÇÜ ARAÇLARI.....	160
EK 1.1.Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	161
EK 1.2.Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	163
EK 1.3.Uyuşmayan Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	165
EK 1.4.Ödül Kullanma Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	166
EK 1.5.Görmezden Gelme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	167
EK 1.6.Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	169
EK 1.7.Davranış Kavramı Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı Kayıt Çizelgesi.....	171
 EK 2 İŞLEM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN ÖLÇÜ ARAÇLARI.....	 177
EK 2.1.Ödül Kullanma İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	178
EK 2.2.Görmezden Gelme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	179
EK 2.3.Uyuşmayan Davranışları Ayrımlı Pekiştirme İşlem Süreci Ölçüt Bağımlı Ölçü Aracı.....	180
 EK 3 AİLE GÖRÜŞME FORMU.....	 181
 EK 4 SCATTER PLAT KAYIT FORMU.....	 185
 EK 5 ANEKDOT KAYIT FORMU.....	 187
 EK 6 TÜM SÜRE KAYIT FORMU.....	 189
 EK 7 PEKİŞTİREÇ BELİRLEME FORMU.....	 191
 EK 8 GÖZLEMCİLER ARASI GÜVENİRLİK KATSAYISI ÇİZELGESİ	 194
 EK 9 ANEKTOD KAYIT ÖRNEĞİ.....	 196

EK 1**KAVRAMLARA İLİŞKİN ÖLÇÜ ARAÇLARI**

EK 1.1.

DAVRANIŞ KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1)Gözlenebilir davranış ve gözlenebilir davranış olmayan örneklerin bulunduğu görüntülerden, gözlenebilir davranış olanları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, gözlenebilir davranış olduğunu düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “GÖZLENEBİLİR” yazınız. 1.*Önündeki kağıtları makasla kesen bir çocuğun görüntüsü *Önündeki kağıtları makasla kesen bir çocuğun neşeli olup olmadığı 2.*Gazetenin sayfalarını çeviren bir çocuğun görüntüsü *Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun heyecanlı olup olmadığı. 3.*Tabakları silen bir çocuğun görüntüsü *Tabakları silen çocuğun düşünceli olup olmadığı 4.*Elindeki elmayı ısırarak bir çocuğun görüntüsü *Elindeki elmayı ısırarak çocuğun karnının aç olup olmadığı
2)Ölçülebilir davranış ve ölçülebilir davranış olmayan örneklerin bulunduğu görüntülerden ölçülebilir davranış olanları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, ölçülebilir davranış olduğunu düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “ÖLÇÜLEBİLİR” yazınız. 1.*Önündeki kağıtları makasla kesen bir çocuğun görüntüsü *Önündeki kağıtları makasla kesen bir çocuğun neşeli olup olmadığı 2.*Gazetenin sayfalarını çeviren bir çocuğun görüntüsü *Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun heyecanlı olup olmadığı. 3.*Tabakları silen bir çocuğun görüntüsü *Tabakları silen çocuğun düşünceli olup olmadığı 4.*Elindeki elmayı ısırarak bir çocuğun görüntüsü *Elindeki elmayı ısırarak çocuğun karnının aç olup olmadığı

3) Davranış (gözlenebilir ve ölçülebilir) ve davranış olmayan (gözlenebilir ve ölçülebilir olmayan) örneklerin bulunduğu görüntülerden, davranış olanları (gözlenebilir ve ölçülebilir davranışları) belirler.	SORU YÖNERGESİ: Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, bir davranış ifade ettiğini düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “DAVRANIŞ” yazınız. 1. *Önündeki kitabın sayfalarını çeviren bir çocuğun görüntüsü *Önündeki kitabın sayfalarını çeviren çocuğun dalgın olup olmadığı 2. *Televizyonun tozunu silen bir kişinin görüntüsü *Televizyonun tozunu silen kişinin içe dönük olup olmadığı görüntüsü 3. *Ocaktaki yemeği kaşık ile karıştıran bir kişinin görüntüsü *Ocaktaki yemeği kaşık ile karıştıran bir kişinin bu işten hoşlanıp hoşlanmadığı 4. *Ayakkabılarını bağlayan bir kişinin görüntüsü *Ayakkabılarını bağlayan bir kişinin sevecen biri olup olmadığı
---	--

EK 1.2.

**EV ORTAMINA UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞ KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI
ÖLÇÜ ARACI**

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1)Yaşı belirtilen çocuğun bulunduğu yaşa uygun olan ve bulunduğu yaşa uygun olmayan davranış örneklerinin bulunduğu görüntülerden, yaşı belirtilen çocuğun bulunduğu yaşa uygun olmayan davranışları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, yaşı belirtilen çocuğun bulunduğu yaşa uygun olmadığını düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “BULUNDUĞU YAŞA UYGUN DEĞİL” yazınız. 1.*10 yaşında bir çocuğun parmağını emdiği görüntü. *2 yaşındaki bir çocuğun parmağını emdiği görüntü. 2.*8 yaşındaki bir çocuğun yediklerini ağzından çıkarttığı görüntü. *2 yaşındaki bir çocuğun yediklerini ağzından çıkarttığı görüntü. 3.*10 yaşındaki bir çocuğun ağzında emzikle dolaştığı görüntü. *2 yaşındaki bir çocuğun ağzında emzikle dolaştığı görüntü. 4.*8 yaşında bir çocuğun önündeki resimleri yırttığı görüntü. *3 yaşında bir çocuğun önündeki resimleri yırttığı görüntü.
2)Çocuğun kendisine, çevredeki kişilere ya da eşyalara zarar veren davranış ve çocuğun kendisine, çevredeki kişilere ya da eşyalara zarar veren davranış olmayan örneklerin bulunduğu görüntülerden, çocuğun kendisine, çevredeki kişilere ya da eşyalara zarar veren davranışları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, çocuğun kendisine, çevresindeki kişi ya da eşyalara zarar veren bir davranış olduğunu düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “ZARAR VEREN” yazınız. 1.*Defterlerini karalayan bir çocuğun görüntüsü. *Önündeki resmi boyayan bir çocuğun görüntüsü 2.*Boncukların üzerine basan bir çocuğun görüntüsü *Televizyonu seyreden bir çocuğun görüntüsü 3.*Annesini ısırın bir çocuğun görüntüsü *Annesinin dizinde yatan bir çocuğun görüntüsü 4.*Bilgisayar disketlerini kıran bir çocuğun görüntüsü. *Bilgisayarda yazı yazan bir çocuğun görüntüsü.

3)Ev ortamına uygun olmayan davranış (bulunduğu yaşa uygun olmayan ya da kendisine, çevredeki kişilere ya da eşyalara zarar veren davranış) ve ev ortamına uygun olmayan davranış olmayan davranış örneklerinin bulunduğu görüntülerden, ev ortamına uygun olmayan davranışları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla 4 çift görüntü izlettireceğim, aynı zamanda önünüzdeki kağıtlarda görüntülerin yazılı hali bulunmaktadır. Sizler izlediğiniz her bir çift görüntüyle ilgili olarak, ev ortamına uygun olmayan davranış olduğunu düşündüğünüz görüntü için önünüzdeki kağıtta o görüntünün yanındaki boşluğa “EV ORTAMINA UYGUN DEĞİL” yazınız. 1.*Televizyonu 15-20 cm uzaklıktan koltukta oturarak seyreden bir çocuğun görüntüsü. *Televizyonu yatarak seyreden bir çocuğun görüntüsü. 2.*10 yaşındaki bir çocuğun suyu pipetle içtiği görüntü. *10 yaşındaki bir çocuğun bardaktan su içtiği görüntü. 3.*Kapının koluna asılıp sallanan bir çocuğun görüntüsü *Kapının koluna bastırıp kapıyı açan bir çocuğun görüntüsü. 4.*10 yaşındaki bir çocuğun burnunu karıştırdığı görüntü. *2 yaşındaki bir çocuğun burnunu karıştırdığı görüntü.
--	----------	--

EK 1.3.

UYUŞMAYAN DAVRANIŞ KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1)Ev ortamına uygun olmayan davranışların uyuşmayan davranışı olan ve ev ortamına uygun olmayan davranışların uyuşmayan davranışı olmayan örneklerin bulunduğu görüntülerden, ev ortamına uygun olmayan davranışların uyuşmayan davranışı olanları belirler.	¼	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla ev ortamına uygun olmayan 4 ayrı görüntü izlettireceğim (her biri önünüzdeki kağıtta yazılı olarak yer alıyor), daha sonra sizlere her bir ev ortamına uygun olmayan davranışla ilgili 2 ayrı görüntü izlettireceğim (her biri önünüzdeki kağıtta yazılı olarak yer alıyor) ve sizler hangi görüntünün ev ortamına uygun olmayan davranışın uyuşmayan davranışı olduğunu önünüzdeki kağıtta o görüntünün yazılı halinin yanındaki boşluğa “UYUŞMAYAN DAVRANIŞ” yazınız. 1. 8 yaşında bir çocuğun önündeki resimleri (fotoğrafları) yırttığı görüntü (Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış) *Çocuğun önündeki resimleri (fotoğrafları) boyadığı görüntü. *Çocuğun önündeki fotoğrafları albüme yerleştirdiği görüntü. 2.Bilgisayar disketlerini kıran bir çocuğun görüntüsü (Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış) *Çocuğun disketleri disket kutusuna koyduğu görüntü. *Çocuğun bilgisayarda yazı yazdığı görüntü. 3.10 yaşındaki bir çocuğun su bardağındaki suyu pipetle içtiği görüntü (Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış) *Çocuğun bardaktan su içtiği görüntü *Çocuğun su bardağına su koyduğu görüntü. 4.Televizyonu 15-20 cm uzaklıktan koltukta oturarak seyreden bir çocuğun görüntüsü (Ev Ortamına Uygun Olmayan Davranış) *Çocuğun televizyonu 1-1,5 metre uzaktan koltukta oturarak seyrettiği görüntü. *Çocuğun televizyonu açtığı görüntü.

EK 1.4.

ÖDÜL KULLANMA KAVRAMIÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1)Ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve betimlenerek kullanıldığı ve ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve betimlenerek kullanılmadığı örneklerin bulunduğu görüntülerden, ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve betimlenerek kullanıldığı durumları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve betimlenerek kullanıldığı 4 ayrı görüntü izlettireceğim (her biri önünüzdeki kağıtta yazılı olarak yer alıyor), daha sonra sizler hangi görüntüde ödüllerin uygun davranıştan hemen sonra ve betimlenerek kullanıldığını önünüzdeki kağıtta o görüntünün yazılı halinin yanındaki boşluğa “UYGUN KULLANILMIŞ” yazınız. 1.*Ayakkabılarını kendisi bağlayan çocuğun annesinin hemen çocuğun yanına gelerek ve aferin oğlum ayakkabılarını kendin bağlıyorsun seninle gurur duyuyorum deyip başını okşadığı görüntü. *Ayakkabılarını kendisi bağlayan çocuğun annesinin çocuğun yanına gelerek başını okşadığı ve aferin dediği görüntü. 2.*Tuvaletten çıktıktan sonra ellerini sabunla yıkayan çocuğun annesinin çocuğun yanına gelerek koçum benim tuvaletten çıktıktan sonra ellerini sabunla yıkadım şimdi boyama yapabilirsin deyip çocuğa boyama yaptırdığı görüntü. *Tuvaletten çıktıktan sonra ellerini sabunla yıkayan çocuğun annesinin çocuğun yanına gelip bir şey söylemeden saçını okşadığı görüntü. 3.*Ayakkabılarını çıkarttıktan sonra ayakkabı dolabına koyan çocuğun annesinin hemen çocuğun yanına gelerek koçum benim kocaman adam olmuş ayakkabılarını çıkarttıktan sonra ayakkabı dolabına koymuş aferin deyip bir parça bisküvi verdiği görüntü. *Ayakkabılarını çıkarttıktan sonra ayakkabı dolabına koyan çocuğun annesinin aferin benim oğlum deyip çocuğa bir parça bisküvi verdiği görüntü. 4.*Kendi başına dişlerini fırçalayan çocuğun annesinin hemen yanına gelip aferin benim oğlum dişlerini kendi başına fırçaladın seninle gurur duyuyorum dediği görüntü. *Kendi başına dişlerini fırçalayan çocuğun annesinin hemen yanına gelip aferin benim oğlum dediği görüntü.

EK 1.5.

GÖRMEZDEN GELME KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1)Çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiği ve görmezden gelinmediği örneklerin bulunduğu görüntülerden çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışların görmezden gelindiği durumları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ:Videodan sizlere sırasıyla çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiği ve görmezden gelinmediği 4 ayrı görüntü izlettireceğim (her biri önünüzdeki kağıtta yazılı olarak yer alıyor), daha sonra sizler hangi görüntüde çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiğini düşünüyorsanız, önünüzdeki kağıtta o görüntünün yazılı halinin yanındaki boşluğa “GÖRMEZDEN GELİNİMİŞ” yazınız. 1.*10 yaşında bir çocuğun parmağını emdiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve televizyon seyretmeye devam ettiği görüntü. *10 yaşında bir çocuğun parmağını emdiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak çocuğa dönerek çek elini ağzından çok pis oldun sen dediği görüntü. 2.*10 yaşındaki bir çocuğun ağzında emzikle dolaştığı, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve gazete okumaya devam ettiği görüntü. *10 yaşındaki bir çocuğun ağzında emzikle dolaştığı, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak ayıp oğlum kazık kadar adam oldun hala emzikle dolaşıyorsun dediği görüntü. 3.*10 yaşındaki bir çocuğun suyu pipetle içtiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve bulaşık yıkamaya devam ettiği görüntü. *10 yaşındaki bir çocuğun suyu pipetle içtiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak çocuğa doğru dönerek oğlum kocaman adam oldun suyu bardaktan içsene artık dediği görüntü.

		4.*Kapının koluna asılıp sallanan bir çocuğun annesinin çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve gazete okumaya devam ettiği görüntü. *Kapının koluna asılıp sallanan bir çocuğun annesinin çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak yapmasana oğlum kıracaksın ne yaramaz oldun sen dediği görüntü.
--	--	--

EK 1.6.

UYUŞMAYAN DAVRANIŞLARI AYRIMLI PEKİŞTİRME
KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR
1) Çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiği, uyuşmayan davranışın ödüllendirildiği ve çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelinmediği ve uyuşmayan davranışın ödüllendirilmediği örneklerin bulunduğu görüntülerden çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışların görmezden gelindiği ve uyuşmayan davranışın ödüllendirildiği durumları belirler.	¾	SORU YÖNERGESİ: Videodan sizlere sırasıyla çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiği ve uyuşmayan davranışların ödüllendirildiği ve çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelinmediği ve uyuşmayan davranışların ödüllendirilmediği 4 ayrı görüntü izlettireceğim (her biri önünüzdeki kağıtta yazılı olarak yer alıyor), daha sonra sizler hangi görüntüde çocuğun yaptığı ev ortamına uygun olmayan davranışın görmezden gelindiğini ve uyuşmayan davranışların ödüllendirildiğini düşünüyorsanız, önünüzdeki kağıtta o görüntünün yazılı halinin yanındaki boşluğa “EVET” yazınız. 1.*10 yaşında bir çocuğun parmağını emdiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve televizyon seyretmeye devam ettiği ve birkaç dakika sonra çocuğun oturduğu yerden kalkıp oyuncaklarıyla oynadığı ve annesinin aferin benim oğlum oyuncakları ile oynuyor deyip çocuğu öptüğü görüntü. *10 yaşında bir çocuğun parmağını emdiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak çocuğa dönerek çek elini ağzından çok pis oldun sen dediği daha sonra çocuğun oturduğu yerden kalkarak oyuncakları ile oynadığı ve annesinin hiçbir şey söylemeden gazete okumaya devam ettiği görüntü. 2.*8 yaşındaki bir çocuğun yediklerini ağzından çıkarttığı, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve yemek yemeye devam ettiği ve 10-15 saniye sonra çocuğun ağzındaki yiyecekleri yuttuğu ve annesinin aferin benim oğlum ağzındaki yiyecekleri yuttun dediği görüntü. *8 yaşındaki bir çocuğun yediklerini ağzından çıkarttığı, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak çocuğa dönerek ne pis çocuksun ağzındaki yiyecekleri dışarı çıkartıyorsun dediği ve 10-15 saniye sonra çocuğun

	ağızındaki yiyecekleri yuttuğu annesinin ise çocuğa hiçbir şey söylemediği görüntü. 3.*10 yaşındaki bir çocuğun suyu pipetle içtiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve bulaşık yıkamaya devam ettiği ve birkaç dakika sonra çocuğun bardaktan suyu pipetsiz içtiği ve annesinin aferin benim güzel oğlum suyu bardaktan bardağı ağızına dayayarak içiyor dediği görüntü. *10 yaşındaki bir çocuğun suyu pipetle içtiği, annesinin ise çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak çocuğa doğru dönerek oğlum kocaman adam oldun suyu bardaktan içsene artık dediği ve birkaç dakika sonra çocuğun bardaktan suyu pipetsiz içtiği annesinin ise hiçbir şey söylemeden çocuğa baktığı görüntü. 4.*Kapının koluna asılıp sallanan bir çocuğun annesinin çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak hiçbir şey söylemediği, çocuğa doğru bakmadığı ve gazete okumaya devam ettiği ve birkaç dakika sonra çocuğun kapıya doğru gidip kapı kolunu tutarak kapıyı kapattığı ve annesinin aferin benim aslan oğlum kapı kolundan tutarak kapıyı kapattın bravo sana dediği görüntü. *Kapının koluna asılıp sallanan bir çocuğun annesinin çocuğun bu davranışıyla ilgili olarak yapmasana oğlum kıracaksın ne yaramaz oldun sen dediği ve birkaç dakika sonra çocuğun kapıya doğru gidip kapı kolunu tutarak kapıyı kapattığı ve annesinin hiçbir şey söylemeden TV seyrettiği görüntü.
--	---

EK 1.7

DAVRANIŞ KAVRAMI ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI KAYIT ÇİZELGESİ

Adı-Soyadı :

Tarih : -- / -- /2003

AÇIKLAMA: Birazdan videodan iki ayrı görüntü izleyeceksiniz. İzlediğiniz görüntüler izlediğiniz sıra ile aşağıda yazılı halde bulunmaktadır. İzlediğiniz görüntülerin “gözlenebilir” olduğunu düşünüyorsanız; **“GÖZLENEBİLİR”** şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz. Eğer, izlediğiniz görüntünün “gözlenebilir olmadığını” düşünüyorsanız; **“GÖZLENEBİLİR DEĞİL”** şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz.

1. BİLDİRİM / 1. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Önündeki kağıtları makasla kesen çocuğun görüntüsü;

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Önündeki kağıtları makasla kesen çocuğun neşeli olup olmadığı görüntü;

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

1. BİLDİRİM / 2. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun görüntüsü;

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun heyecanlı olup olmadığı görüntü;

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

1. BİLDİRİM / 3. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Tabakları silen çocuğun görüntüsü;*

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Tabakları silen çocuğun düşünceli olup olmadığı görüntü;*

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

.....

1. BİLDİRİM / 4. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Elindeki elmayı ısiran çocuğun görüntüsü;*

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Elindeki elmayı ısiran çocuğun karnının aç olup olmadığı görüntü;*

GÖZLENEBİLİR ()

GÖZLENEBİLİR DEĞİL ()

AÇIKLAMA: Birazdan videodan iki ayrı görüntü izleyeceksiniz. İzlediğiniz görüntüler izlediğiniz sıra ile aşağıda yazılı halde bulunmaktadır. İzlediğiniz görüntülerin “ölçülebilir” olduğunu düşünüyorsanız; “**ÖLÇÜLEBİLİR**” şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz. Eğer, izlediğiniz görüntünün “ölçülebilir olmadığını” düşünüyorsanız; “**ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL**” şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz.

2. BİLDİRİM / 1.GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Önündeki kağıtları makasla kesen çocuğun görüntüsü;

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Önündeki kağıtları makasla kesen çocuğun neşeli olup olmadığı görüntü;

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

2. BİLDİRİM / 2.GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun görüntüsü;

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Gazetenin sayfalarını çeviren çocuğun heyecanlı olup olmadığı görüntü;

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

2. BİLDİRİM / 3.GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Tabakları silen çocuğun görüntüsü;*

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Tabakları silen çocuğun düşünceli olup olmadığı görüntü;*

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

2. BİLDİRİM / 4. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Elindeki elmayı ısiran çocuğun görüntüsü;*

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Elindeki elmayı ısiran çocuğun karnının aç olup olmadığı görüntü;*

ÖLÇÜLEBİLİR ()

ÖLÇÜLEBİLİR DEĞİL ()

AÇIKLAMA: Birazdan videodan iki ayrı görüntü izleyeceksiniz. İzlediğiniz görüntüler izlediğiniz sıra ile aşağıda yazılı halde bulunmaktadır. İzlediğiniz görüntülerin “davranış” olduğunu düşünüyorsanız; “**DAVRANIŞ**” şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz. Eğer, izlediğiniz görüntünün “davranış olmadığını” düşünüyorsanız; “**DAVRANIŞ DEĞİL**” şıkkının yanındaki boşluğa (X) işareti koyunuz.

3. BİLDİRİM / 1. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Önündeki kitabın sayfalarını çeviren çocuğun görüntüsü;*

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Önündeki kitabın sayfalarını çeviren çocuğun dalgın olup olmadığı görüntü;*

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

3. BİLDİRİM / 2. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: *Televizyonun tozunu silen kişinin görüntüsü;*

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: *Televizyonun tozunu silen kişinin içine kapanık olup olmadığı görüntü;*

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

3. BİLDİRİM / 3. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Ocaktaki yemeği kaşık ile karıştıran kişinin görüntüsü;

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Ocaktaki yemeği kaşık ile karıştıran kişinin bu işten hoşlanıp hoşlanmadığı görüntü;

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

.....

3. BİLDİRİM / 4. GÖRÜNTÜ SETİ

I.GÖRÜNTÜ: Ayakkabılarını bağlayan kişinin görüntüsü;

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

II.GÖRÜNTÜ: Ayakkabılarını bağlayan kişinin sevecen biri olup olmadığı görüntü;

DAVRANIŞ ()

DAVRANIŞ DEĞİL ()

EK 2**İŞLEM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN ÖLÇÜ
ARAÇLARI**

EK 2.1.

ÖDÜL KULLANMA İŞLEM SÜRECİ ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

Adı-Soyadı :

Tarih :

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR	Kayıt Çizelgesi	
1)Araştırmacı tarafından yapılan uygun davranışı, davranıştan hemen sonra ve davranışı betimleyerek ödüllendirir.	¾	SORU YÖNERGESİ: Şimdi, yapacağım uygun davranışı ödüllendiriniz.	Anında	Betimleyerek
		1.Araştırmacı elindeki çöpü çöp poşetine atar.	()	()
		2.Araştırmacı kendi başına saçını tarar	()	()
		3.Araştırmacı paraları cüzdanına koyar	()	()
		4.Araştırmacı elindeki selpakla sırayı siler	()	()

EK 2.2.

GÖRMEZDEN GELME İŞLEM SÜRECİ ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI

Adı-Soyadı :

Tarih :

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR	Kayıt Çizelgesi	
1)Araştırmacı tarafından yapılan uygun olmayan davranışı, araştırmacıya bakmayarak ve uygun olmayan davranışla ilgili hiçbir şey söylemeyerek görmezden gelir.	¾	SORU YÖNERGESİ: Şimdi, yapacağım uygun olmayan davranışı görmezden geliniz. 1.Araştırmacı elindeki çöpi yere atar 2.Araştırmacı kendi saçını çeker. 3.Araştırmacı önündeki defteri karalar. 4.Araştırmacı elindeki kalemi diğer eline batırır	Bakmama	Bir şey Söylememe
			()	()
			()	()
			()	()
			()	()

EK 2.3.

**UYUŞMAYAN DAVRANIŞLARI AYRIMLI PEKİŞTİRME
İŞLEM SÜRECİ ÖLÇÜT BAĞIMLI ÖLÇÜ ARACI**

Adı-Soyadı :

Tarih :

BİLDİRİMLER	ÖLÇÜT	SORULAR	Kayıt Çizelgesi	
1)Araştırmacı tarafından yapılan uygun olmayan davranışı, görmezden gelerek ve araştırmacı tarafından yapılan uygun davranışı ödüllendirerek, uygun olmayan davranışı kontrol eder.	¾	SORU YÖNERGESİ: Şimdi, yapacağım uygun olmayan davranışı görmezden geliniz. 1.Araştırmacı elindeki kalemi diğer eline batırır 5-10 saniye sonra elindeki kalemle önündeki deftere yazı yazar. 2.Araştırmacı önündeki deftere yazı yazarken durur ve saçını çeker 5-10 saniye sonra deftere yazı yazmaya devam eder. 3.Araştırmacı elindeki çöpü yere atar 5-10 saniye sonra elindeki kağıdı çöp kutusuna atar. 4.Araştırmacı önündeki kitabı okurken başını sıraya koyar 5-10 saniye sonra başını kaldırıp kitap okumaya devam eder.	Gör. Gel.	Uyuş. Dav. Ödül.
			()	()
			()	()
			()	()
			()	()

EK 3

AİLE GÖRÜŞME FORMU

AİLE GÖRÜŞME FORMU

BÖLÜM I

Görüşülen Kişinin Adı Soyadı:
Görüşmeyi Gerçekleştirenin Adı Soyadı:

Görüşme Tarihi:
Görüşme Saati:

BÖLÜM II

1.Çocuğunuzun yapmasından hoşlanmadığınız problem olarak gördüğünüz davranışlar var mı? varsa neler olduğunu söyler misiniz ?

2.Bu problem davranışı tanımlar (anlatır) mısınız ?

Y:Birden fazla problem davranış varsa her birini tek tek tanımlamasını isteyiniz. Bu davranışlar arasında her hangi bir ilişki varsa bu ilişkiyi anlatmalarını isteyiniz.

3. Problem davranış bir gün içerisinde kaç kez veya ne kadar süre ile görülüyor ?

4. Problem davranış daha çok günün hangi saatlerinde görülüyor ?

5. Çocuğunuz bu problem davranışı daha çok hangi ortamda yapıyor ?

6. Bu problem davranış en çok çocuk ne ile meşgulken meydana geliyor ?

7. Bu problem davranış en az çocuk ne ile meşgulken meydana geliyor ?

8. Problem davranışlar ortaya çıktığında ortamda kimler bulunuyor ?

9. Çocuğunuzun yaparken zorlandığı/sıkıldığı işler var mı ? Varsa neler olduğunu söyler misiniz ?

10. Çocuktan daha çok kim sorumlu ve çocuğunuzla kimler çalışıyor ?

11. Çocuğunuz daha çok kimlerle etkileşimde bulunuyor ?

12. Çocukla ilgili kişiler sizce problem davranışı nasıl etkiliyor ?
13. Çocuğunuz problem davranışı yaptığında siz veya çevresindekiler neler yapıyorsunuz ?
- 14.Çocuğunuz problem davranışı yaptığında bu davranışı durdurmak için neler yapıyorsunuz?
15. Çocuğun problem davranışı yapması nelerin oluşmasını engelliyor ?
16. Çocuğunuz bu davranışı yaparak istediklerini elde edebiliyor mu ?
17. Çocuğunuz bu davranışı her zaman yapıyor mu ?
18. Sizce bu davranışı neden yapıyor ?
19. Sizce bu davranışları ortadan kaldırmak için neler yapılmalı ?
20. Çocuğunuzun bir gün içinde neler yaptığını söyler misiniz ?
21. Çocuğunuzun uyku düzeni nasıl ?
22. Çocuğunuzun yemek düzeni nasıl ?
23. Çocuğunuz isteklerini nasıl belirtiyor ?
24. Çocuğunuzun en çok hoşlandığı yiyecekler nelerdir ?
- 25.Çocuğunuzun yapmaktan hoşlandığı veya sizin ona yapmanızdan hoşlandığı şeyler (etkinlikler) nelerdir ?
- 26.Çocuğunuz en çok kimlerle birlikte olmaktan hoşlanıyor ?
27. Çocuğunuz olumlu davranışları yaptığı zaman siz neler yapıyorsunuz ?

28.Tüm bunlara sizin eklemek istediğiniz şeyler var mı ? Çocuğunuzun neler yapıyor olmasını istersiniz ?

EK 4

SCATTER PLAT KAYIT FORMU

SCATTER PLAT KAYIT FORMU

Çocuğun Adı-Soyadı:

[illegible]

EK 5

ANEKDOT KAYIT FORMU

ANEKDOT KAYIT FORMU

BÖLÜM I

Öğrencinin Adı-soyadı:
Gözlem Yapanın Adı-Soyadı:

Gözlem Tarihi:
Gözlem Saati:

BÖLÜM II

Saat	Davranış Öncesi Olay	Davranış	Davranış Sonrası Olay

EK 6

TÜM SÜRE KAYIT FORMU

TÜM SÜRE KAYIT FORMU (EK 6)

Hedef Davranış Tanımı:

Öğrencinin Adı-Soyadı:
Gözlemcinin Adı-Soyadı:

Gözlem Tarihi:
Gözlem Süresi:

[illegible]

Davranış Oluşum Süresi:

Davranış Oluşum Yüzdesi:

EK 7

PEKİŞTİREÇ BELİRLEME FORMU

PEKİŞTİREÇ BELİRLEME FORMU

Bu form; Anne-babalara yönelik olarak hazırlanmıştır. Çocuğun pekiştirilmesi için etkili olabilecek muhtemel ödülleri (pekiştireçleri) bulabilmek için geliştirilmiştir. Bu nedenle aşağıda açıklamalara yer verilmiştir.

BÖLÜM I

Çocuğun Adı, Soyadı:

Yaşı:

Tarih:

BÖLÜM II

Sevgili Anne ve Baba;

Çocuğunuzu bir hafta süreyle gözleyiniz ve aşağıdaki sorulara yanıt arayarak yanıtları boşluklara yazınız:

- Çocuğunuz en çok neleri yapmaktan hoşlanıyor ?
- Çocuğunuzun evde, oynamaktan hoşlandığı araçlar nelerdir ?
- Çocuğunuz en çok kimlerle bir arada olmaktan zevk alır ?
- Çocuğunuzun gün içinde kendi kendine yapmaktan hoşlandığı işler nelerdir ?
- Çocuğunuz sevindirdiğini gözlediğiniz şeyler nelerdir ?
- Çocuğunuz sizden neler yapmanızı ister ?
- Çocuğunuzun en çok sevdiği yiyecek ve içecekler ?
- Çocuğunuz evde en çok hangi oyuncaklarla oynar ?

- Çocuğunuz televizyonda neleri izlemekten hoşlanır ?
- Çocuğunuzun en çok gitmek istediğı ya da sizin götürmenizi istediğı yerler nereleridir ?
- Çocuğunuz en çok ne hakkında konuşmak ister ?
- Çocuğunuzun kendi, kendine ya da yakın çevresindekilerle oynadığı veya oynamak istediğı oyunlar nelerdir ?
- Neler olduğunda kendisini mutlu hisseder ?
- Sizin eklemek istediğiniz etkili ödülleri (pekiştireçler) varsa aşağıya yazınız :

EK 8

**GÖZLEMCİLER ARASI GÜVENİRLİK
KATSAYISI ÇİZELGESİ**

EK 9**ANEKTOD KAYIT ÖRNEĞİ**

EK 9
ANEKTOD KAYIT ÖRNEĞİ

BÖLÜM I

Öğrencinin Adı-soyadı: S. A
Gözlem Yapanın Adı-Soyadı: Y. Ziya TAVİL

Gözlem Tarihi:25.06.2003
Gözlem Saati: 19.00-19.30

BÖLÜM II

Saat	Davranış Öncesi Olay	Davranış	Davranış Sonrası Olay
19.00	Anne “hadi kızım defterini çıkart” der.	S, çantasından defterini çıkartır.	Anne “ artık yazmaya başlayabiliriz” der.
	Anne “yazmaya başlayabiliriz” der.	S “tamam” der.	Anne “tamam” der.
	Anne “hadi yaz bakalım tarla kuşu yavrularıyla yaşarmış” der	S, yanağını kolunun üzerine koyar.	Anne “dik duruyoruz öyle değil mi S” der.
	Anne “dik duruyoruz öyle değil mi S” der.	S, evet der.	Anne, evet tabî ki dik duruyoruz der.
	Anne, evet tabî ki dik duruyoruz der.	S, defterine dik durarak defterine yazar.	
19.11	Anne, önündeki kitaba bakar.	S, çenesini kalemin üst ucuna koyarak yazar.	Anne, hayır S nasıl yazıyorduk der.
	Anne, hayır S nasıl yazıyorduk der.	S, doğrularak yazmayı bırakır.	Anne hadi yaz kızım der.
	Anne hadi yaz kızım der.	S, yazmaya başlar.	Anne, S’ ye bakar.
	Anne, elindeki kalemi parmaklarının arasında çevirir.	S, çenesini kalemin üst ucuna koyarak yazmaya devam eder.	Anne, elindeki kalemi parmaklarının arasında çevirir.
19.17	Anne, elindeki kalemi parmaklarının arasında çevirir.	S, çenesini kalemin üst ucuna koyarak yazmaya devam eder.	Anne, hayır kızım der.
	Anne, hayır kızım der.	S, kafasını kaldırarak iki yana doğru sallar.	Anne, hayır kızım der.
	Anne, hayır kızım der.	S, sırtını sandalyeye yaslayarak yazmaya devam eder.	Anne, S’ nin saçını okşar.
19.21	Anne, tarla kelimesine bak doğru	S, yanlış der.	Anne, evet hadi düzeltelim der.

	yazmış mısın acaba der.		
	Anne, evet hadi düzeltelim der.	S kalemı bırakarak silgiyi alır.	Anne, hadi sil bakalım der.
	Anne, hadi sil bakalım der.	S çenesini silgiyi tuttuğu elinin üzerine koyar.	Anne, hayır kızım der.
	Anne, hayır kızım der.	S, başını kaldırır.	Anne, işte böyle kızım der.
19.26	Anne, yaz bakalım, yavrular henüz çok küçükmiş der.	S, sağ yanağının kalem tuttuğu elinin üzerine koyarak yazmaya başlar.	Anne, olmadı S der.
	Anne, olmadı S der.	S başını kaldırarak annesine bakar.	Annesi S'nin başını okşar.
19.27	Annesi hadi yaz bakalım der.	S yazmaya başlar.	Annesi, S'nin defterine bakar.
	Annesi, S'nin defterine bakar.	S yazmayı bırakarak annesine bakar.	Anne, hadi yaz kızım der.
	Anne, hadi yaz kızım der.	S kalemı bırakarak silgiyi alır.	Anne, ne yapacaksın onu der.
	Anne, ne yapacaksın onu der.	S, çenesini silgiyi tuttuğu elinin üzerine koyarak siler.	Anne, neden siliyorsun kızım der.
	Anne, neden siliyorsun kızım der.	S, çenesini silgiyi tuttuğu elinin üzerine koyarak silmeye devam eder.	Annesi S'ye bakar.